

STEENPLASTIEK IN SIMALOENGGOEN

door

G. L. TICHELMAN EN P. VOORHOEVE

MEDAN
KÖHLER & Co.

1938

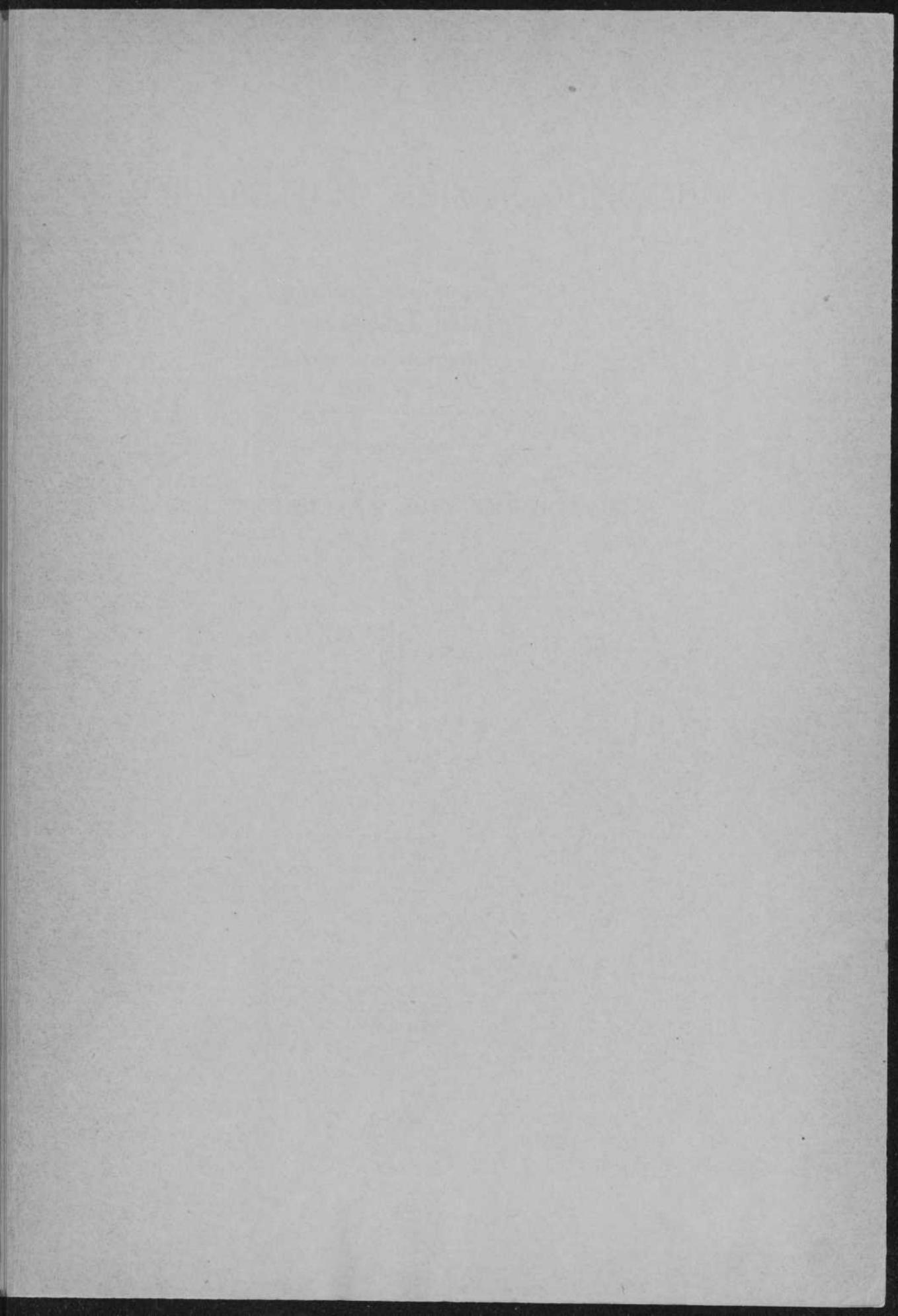
A

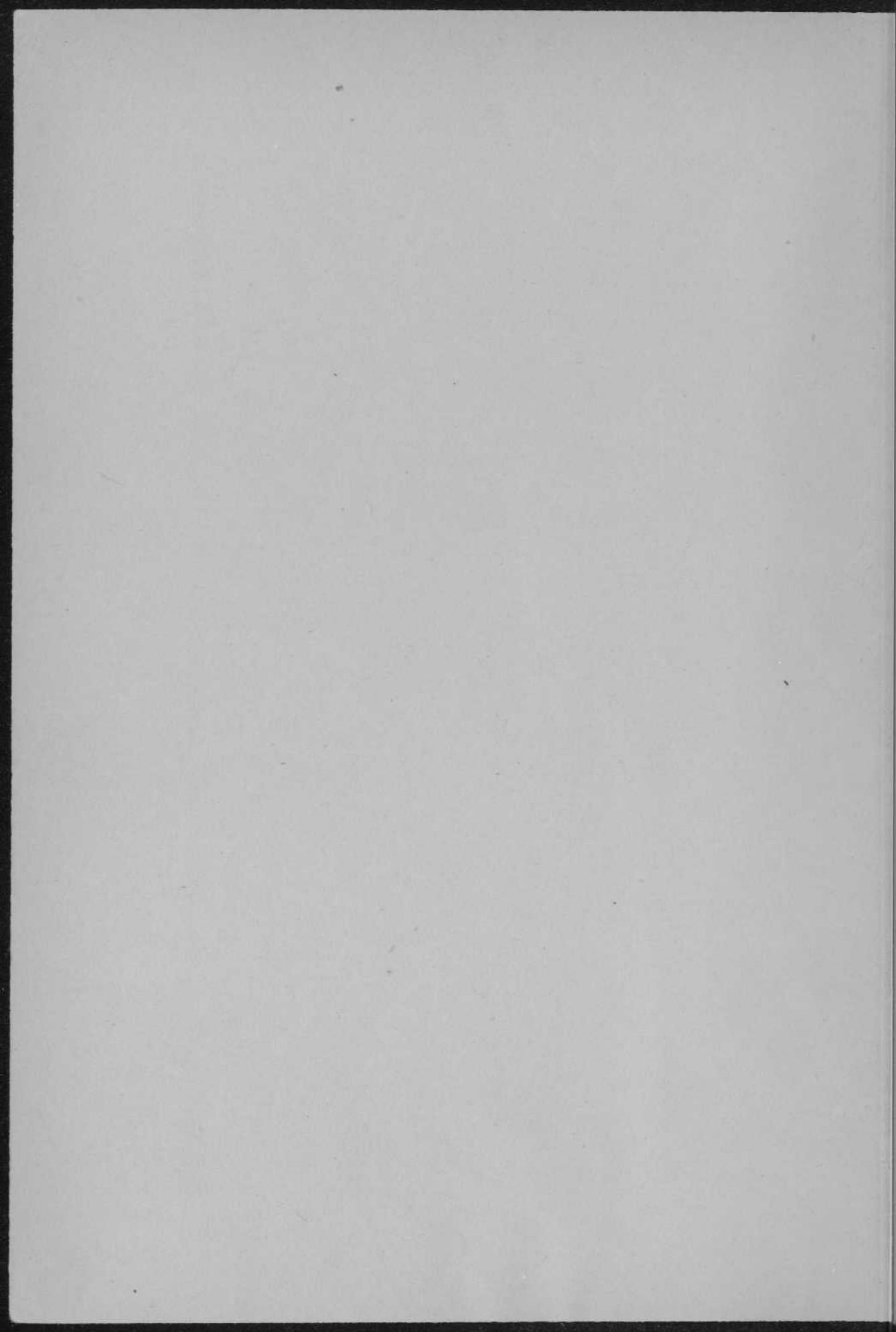
15

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0604 1286

1360 A 15

381846.

STEENPLASTIEK SIMALOENGOEN

Inventaris van steenen
beelden, reliefs, steenen
kisten en dergelijke

samengesteld door

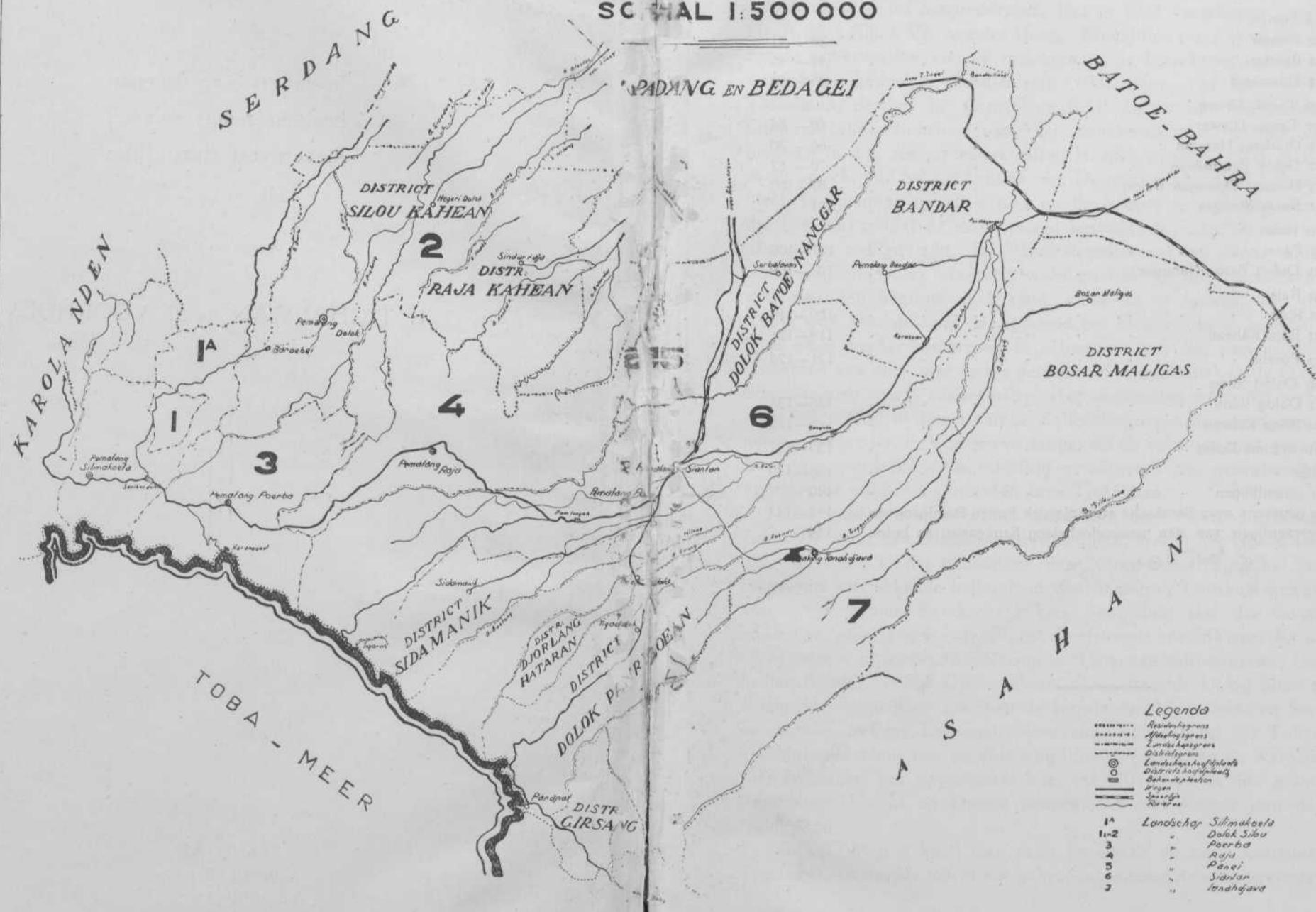
G. L. TICHELMAN EN P. VOORHOEVE

MEDAN
KÖHLER & Co.
1938

OVERZICHTSKAART
VAN
SIMELOENGOEN

SCAL 1:500000

Plattegrond 1.

INHOUD

	Bladz.
Inleiding	1— 25
Inventaris	26—137
I. Landschap Siantar	
a. District Siantar	26— 41
b. District Bandar	41— 45
c. District Sidamanik	45— 50
II. Landschap Tanoh Djawa	
a. District Tanoh Djawa	50— 66
b. District Djorlang Hataran	66— 70
c. District Dolok Panriboean	70— 87
d. District Girsang Sipangan Bolon	87—100
e. District Bosar Maligas	101
III. Landschap Panei	
a. District Panei	101—106
b. District Dolog Batoe Nanggar	106—109
IV. Landschap Raja	
a. District Raja	109—114
b. District Raja Kahean	114—121
V. Landschap Poerba	121—126
VI. Landschap Dolog Silou	
a. District Dolog Silou	126—128
b. District Silou Kahean	128—135
VII. Landschap Si Lima Koeta	135—137
Lijst van illustraties	138—139
Verbeteringen en aanvullingen	140
Bijlage 1: Enkele gegevens over Bataksche steenplastiek buiten Simaloengoen	141—143
Bijlage 2: Het vervaardigen van den pangoeloebalang Sanggapati na bolon	144

INLEIDING.

Aanleiding tot het onderzoek. Het in 1932 verschenen proefschrift van Dr. A. N. J. Th. à Th. van der Hoop, „Megalithic remains in South-Sumatra”, bracht onverwachte nieuwe inzichten in de beteekenis van praehistorische steenen oudheden in Zuid-Sumatra. Hierdoor rees bij den heer G. L. Tichelman, destijds fd. Controleur B. B. belast met het bestuur over de Onderafdeeling Simeloengoen, het denkbeeld, dat de op verschillende plaatsen in zijn ressort aangetroffen steenen beelden en dergelijke wellicht in dit opzicht van belang konden zijn. De tegenwoordige Bataksche bevolking bleek in sommige gevallen niet op de hoogte te zijn van den oorsprong der beelden, zoodat de mogelijkheid bestond, dat deze uit een ver verleden afkomstig zouden zijn. Dat het steenhouwen tot voor kort door de Simaloengoen-Bataks beoefend werd en ook nu nog sporadisch voorkomt, was van den beginne af bekend, maar uit te maken, wat oud en wat nieuw was, leverde vaak moeilijkheid op. Daarom werd besloten, een vaste basis voor verder onderzoek te scheppen door het samenstellen van een inventaris van alles, wat op het gebied van steenplastiek in de Onderafdeeling Simeloengoen wordt aangetroffen. Het verzamelde materiaal werd door den sinds begin 1937 in dienst van de Zelfbesturen van Simaloengoen werkzamen taalambtenaar Dr. P. Voorhoeve aangevuld en voor den druk gereed gemaakt; door hem werd ook deze inleiding geredigeerd met gebruikmaking van de voorloopige publicaties van den heer Tichelman.

Het gebied waarover het onderzoek zich heeft uitgestrekt is geen cultureele maar een administratieve eenheid. Het is het Noord-Oostelijk van het Tobameer, in het binnenland van Noord-Sumatra op het zich naar de laagvlakte uitstekkende hellingland van Sumatra's Oostkust gelegen complex van zeven Timoer-Bataksche rijkjes, aangeduid met den samenvattendenden naam van Simaloengoen of, volgens de officiële spelling naar Karo-Bataksche en Maleische uitspraak, Simeloengoen. De zeven zelfbesturende landschappen heeten Siantar, Tanoh Djawa, Panei, Raja, Poerba, Dolog Silou en Si Lima Koeta. Het gebied ligt tusschen de Karolanden, de sultanaten Serdang, Deli en Asahan, het tot Tapanoeli behorende Oeloean en het Tobameer en is een onderafdeeling van de afdeeling „Simeloengoen en de Karolanden”. Het ressort beslaat een oppervlakte van 441.380 ha en is dus groter dan de provincies Utrecht en Drente tezamen en wat kleiner dan de provincie Gelderland.

In het Westen heeft men eerst de smalle en steile kuststreek van het Tobameer, en verder wordt het geheel ingenomen door hoogvlakten met vele

afzonderlijke bergen, terwijl het Oosten een golvend heuvelland is¹⁾). Afgezien zelfs van de in de laatste decennia binnengekomen immigranten vormt de Bataksche bevolking geen culturele eenheid. De eigenlijke Simaloengoens- of Timoer-Bataks vindt men vooral in Raja, het grootste deel van Dolog Silou, Panei, Siantar en een deel van Tanoh Djawa; zij wonen echter ook nog in de aangrenzende delen van Serdang en Padang en Badagei. De kuststreek van het Tobameer heeft van ouds intensieve betrekkingen met Samosir en de vandaar komende Toba-Bataksche invloed is ook in Poerba en een deel van S: Lima Koeta nog duidelijk merkbaar. In het uiterste Zuiden sluit het district Girsang Sipangan Bolon cultureel geheel aan bij het Tobasche Oeloean; ook in het eveneens tot Tanoh Djawa behorende Dolok Panriboean is de Tobasche inslag nog sterk, terwijl de Zuid-Oostelijke grensstreek van Tanoh Djawa aansluit bij het gebied der Pardembanan-Bataks van Asahan. In het Noorden vindt men in Si Lima Koeta en langs de grens van Dolog Silou streken die tot het Karo-Bataksche gebied behoren. Voor de steenplastiek hebben deze verschillen echter slechts betrekkelijk geringe betekenis, zoodat meestal over Simaloengoens in het algemeen gesproken kan worden en alleen nu en dan op plaatselijke verschillen gewezen behoeft te worden. Een moeilijkheid was echter de spelling van Bataksche eigennamen en andere woorden, die in de verkregen schriftelijke gegevens verre van consequent was. Zooveel mogelijk is getracht de plaatselijke uitspraak weer te geven, zoodat men bijv. nu eens Dolog (berg) naar de Simaloengoensche uitspraak, dan weer Dolok naar de Tobasche zal vinden, nu eens morga (Sim.), dan weer marga (Tob.) e. d. Ter beoordeeling van het hier geboden materiaal zal het uiteraard noodig zijn, gegevens uit de rest van het Bataksche gebied, en in het bijzonder de direct aangrenzende streken, mede in beschouwing te nemen. In het kader van dezen inventaris kon daarvan echter slechts hier en daar incidenteel melding gemaakt worden.

Het onderzoek werd gehouden op de volgende wijze. Na eenig voorloopig onderzoek besprak de heer Tichelman op 5 September 1935 het onderwerp in een hoofdenvergadering en twee dagen later werd in een rondschrift aan de Zelfbestuurders en Districtshoofden verzocht, opgave te doen van alle in hun ressort voorkomende steenen beelden en andere bewerkte steenen uit vroeger tijd afkomstig, de namen waaronder ze bij de bevolking bekend zijn en de verhalen die er over in omloop zijn. Nadat de eerste gegevens binnengekomen waren, werd, ten einde tot een uniforme bewerking en aanvulling

¹⁾ Uitvoeriger beschrijvingen van het land vindt men in M. Joustra's *Batakspiegel* en J. Tideman's werk *Simaloengoen*.

van het materiaal te komen, een vragenlijst opgesteld in het Hollandsch en Maleisch, luidend als volgt :

- A. Hollandsche tekst, getiteld: Onderzoek Oudheden Simeloengoen.
 - a. No. (correspondeerend met nummer op overzichtskaart).
 - b. Ev. naam van het beeld (beeldengroep).
 - c. Plaatsaanduiding (kamponggebied, ev.: rivieroever, waar het stuk werd aangetroffen).
 - d. District en Landschap in Simeloengoen.
 - e. Afmetingen der figuren (stukken).
 - f. Beschrijving der figuren (stukken).
 - g. Wordt een der oudheden (of een groep) door de bevolking vereerd?
 - h. Op welke wijze? Wanneer (periodiek?) en onder welke omstandigheden?
 - i. Volksverhalen. (Beknopte vermelding van ev. legenden, die er over in omloop zijn).
- B. Maleische tekst, getiteld: Pemeriksaan barang koeno di Simeloengoen.
 - a. Nomornja (setoedjoe dengan nomor petanja).
 - b. Namanja patoeng (atau koempoelan patoeng²), djikalau ada.
 - c. Tempatnja (bahagian kampoeng atau pinggir soengei, dimana benda itoe dapat).
 - d. District dan Landschap di Simeloengoen.
 - e. Oekoerannja patoeng² itoe (satoe per satoe).
 - f. Perinja patoeng itoe (satoe per satoe).
 - g. Apakah dipoedja oleh anak negeri sesoeatoenja diantara barang koeno ini (ataupoen sesoeatoe koempoelannja)?
 - h. Bagaimana tjaranja itoe? Kapan waktoenja (apa bermasa²) dan didalam keadaan hal mana?
 - i. Tjeriteranja (keterangan ringkas dari kissahnja barang² koeno ini, jang oemoem didalam negeri).

Deze lijsten werden ingevuld door den Mantri in Algemeenen Dienst Benjamin Damanik; de schriftelijk ontvangen opgaven werden door hem aangevuld door opname ter plaatse of waar dit niet mogelijk was door verdere correspondentie met de plaatselijke autoriteiten. Tevens werden door een vakfotograaf in Tanoh Djawa en door verschillende amateurs van zooveel mogelijk beelden foto's gemaakt. De heer Tichelman bezocht persoonlijk al de belangrijkste beeldengroepen, enkele later samen met Dr. Voorhoeve, die ook nog enige andere beelden bezichtigde en fotografeerde. Al deze bezoeken werden benut om de verzamelde gegevens te controleren en aan te vullen. Ook niet in de lijsten voorkomende beelden werden tijdens het onderzoek nog telkens ontdekt, bijv. door den heer Tichelman twee koppen van beelden in den waterloop naast zijn woning, door den heer Voorhoeve enkele beelden in het district Raja Kahean, dat bij het eerste onderzoek niets opgeleverd had. Een voorloopige publicatie over de resultaten van de hand van den

heer Tichelman verscheen in het weekblad Sumatra¹⁾. Toen de uitgever van dit tijdschrift, de Firma Köhler & Co. te Medan, zich bereid verklaarde, den volledigen inventaris te publiceeren, is de tekst daarvan uit de oorspronkelijke opgaven der Zelfbestuurders en Districtshoofden (alle in het Maleisch), de Maleische enquête-lijsten ingevuld door Benjamin Damanik en de publicaties van den heer Tichelman door den heer Voorhoeve opgesteld, vervolgens door den heer Tichelman aan een revisie onderworpen en ten slotte nog door den heer Voorhoeve aangevuld met na het vertrek van den heer Tichelman verkregen gegevens.

Door de gevolgde werkwijze is, naar wij meenen, een vrij groote mate van betrouwbaarheid bereikt, al bleek het bij de eindredactie een enkele maal niet mogelijk een onduidelijkheid in de gegevens geheel op te lossen en al zullen in de niet door de schrijvers zelf gecontroleerde data hier en daar misschien nog wel kleine onjuistheden schuilen. Een zekere ongelijkmatigheid in de behandeling van de stof was echter een onvermijdelijk gevolg van de methode van onderzoek. Sommige medewerkers hebben de over de beelden in omloop zijnde verhalen uitvoerig vermeld, andere slechts kort, en ook is men misschien wel eens te gauw tevreden geweest met de mededeeling, dat er niets van bekend was. In de gegevens uit Girsang Sipangan Bolon wordt telkens gesproken van de medewerking van een helderziende bij het offer aan een pangoloelobalang om te constateeren, of de offergave door den geest is aangenomen. Men zou dit voor een eigenaardigheid van deze streek kunnen houden, indien niet bij navraag elders (bijv. in Dolog Malela, Siantar) gebleken was, dat het ook daar voorkomt.

De tegenstrijdigheden tusschen verschillende verhalen, vooral in de genealogieën, hebben wij niet getracht op te lossen; ze blijven voor rekening van de vertellers. Ook naar de grondheid van opgegeven eigendomsrechten op bepaalde beelden hebben wij geen onderzoek ingesteld, zoodat deze publicatie nimmer zal kunnen dienen om dergelijke rechten te staven.

Medewerkers. Met dankbaarheid vermelden wij allereerst de medewerking van de Firma Köhler & Co., die deze uitgave heeft mogelijk gemaakt, en verder allen die gegevens hebben verstrekt. Het is onmogelijk hen allen te noemen. Zoowel bij de oorspronkelijke enquête als bij latere navraag werd van de Zelfbestuurders en Districtshoofden alle medewerking ondervonden; sommigen verschaffen zelf gegevens, anderen droegen dit aan een van hun ondergeschikten op, waaronder er waren die zich veel moeite hebben gegeven om een uitvoerige en systematische opgave te maken. Ook bij bezoeken aan

¹⁾ Jaarg. 14, nos 14, 15, 16, 17, resp. van 3, 10, 17 en 24 April 1937.

de beelden bleken bijna steeds de plaatselijke hoofden en eigenaars der beelden tot hulp en voorlichting bereid. Hun allen brengen wij hier onzen oprechten dank. Ook het boven reeds vermelde aandeel, dat de mantri Benjamin Damanik in het tot stand komen van den inventaris gehad heeft, verdient in dit verband nogmaals genoemd te worden.

Volgorde en nummering. De volgorde van den inventaris is geografisch. De landschappen zijn behandeld van Zuid naar Noord, met deze uitzondering, dat Siantar vóór Tanoh Djawa geplaatst is, omdat daar de hoofdplaats van de onderafdeeling ligt, het onderzoek daar begon, en zich te Pamatang Siantar enkele stukken bevinden, die waarschijnlijk of zeker uit andere landschappen afkomstig zijn. Onder elk landschap is eerst het door den Radja zelf rechtstreeks bestuurde gebied (hier voor het gemak ook maar district genoemd) behandeld, daarna de onder Districtshoofden staande gebieden. De stukken zijn doorlopend genummerd. In den regel heeft iedere bijeen behorende groep van beelden een eigen nummer; sommige stukken van minder belang zijn echter vermeld bij andere in welker nabijheid ze zich bevinden.

Het was aanvankelijk de bedoeling, bij dit werk een kaart te voegen, waarop alle vindplaatsen aangegeven zouden worden. Naarmate het aantal vondsten toenam werd deze kaart echter steeds gedetailleerder, zoodat ten slotte de kosten van reproductie te hoog zouden geworden zijn. Volstaan is thans met een overzichtskaartje, waarop de verschillende landschappen en districten met hun hoofdplaatsen en enige belangrijke wegen en rivieren zijn aangegeven. In het Museum van het Kon. Bataviaasch Genootschap te Batavia bevindt zich een exemplaar van de kaart, waarop de meeste vindplaatsen voorkomen; de nummering wijkt echter af van die in dezen inventaris. Het voornemen bestaat, om voor het toekomstige Simaloengoen-Museum te Pamatang Siantar een volledige kaart te maken.

Afmetingen. Bij beelden was gevraagd naar de hoogte en de breedte, gemeten over de borst. De eerste maat is in sommige gevallen min of meer willekeurig, n. l. wanneer het beeld gedeeltelijk in den grond zit. Soms is het beeld voor het meten uitgegraven, maar vaak was dit niet mogelijk en heeft de als hoogte opgegeven maat betrekking op het stuk van het beeld dat tijdens het onderzoek boven den grond uitstak. In plaats van de breedte komt in sommige opgaven de omvang voor.

Beschrijving. De meeste beschrijvingen van beelden in de verkregen gegevens waren vrij gebrekkig. Zooveel mogelijk zijn ze door eigen onderzoek of naar foto's aangevuld. Op de gaatjes, die in vele beelden voorkomen en

die dienden om er de bezielende tooverbrei in aan te brengen, viel eerst in den loop van het onderzoek de aandacht. Ze zullen dus ook nog wel hier en daar voorkomen waar ze niet vermeld zijn. Men koestere eenig wantrouwen tegen de omschrijving: zittende menschelike figuur met de handen voor de borst gevouwen. Dit is soms in de vragenlijsten klaarblijkelijk als dooddoener gebruikt voor beelden, die de invaller niet zelf gezien had. Een van deze zgn. zittende mensen bleek bijv. bij persoonlijke opname een in een groote kei en relief uitgehouwen tijger met uitgespreide pooten te zijn!

Pangoeloebalangs. Verreweg het grootste deel der steenen beelden wordt door de Bataks pangoeloebalang genoemd. Dit woord heeft, volgens het nauwkeurige onderzoek van Dr. Joh. Winkler, waarvan de resultaten zijn neergelegd in zijn werk: *Die Toba-Batak auf Sumatra in gesunden und kranken Tagen, twee beteekenissen. In engeren zin betekent het een toovermiddel bestemd om vijanden schade toe te brengen, vervaardigd door het doden van een kind, welks geest dienstbaar wordt gemaakt aan den wil van den vervaardiger. In ruimeren zin betekent het een voorvechter in den strijd met magische middelen in den vorm van een tekening of een houten of steenen beeld. Deze magische voorvechters ontleenen hun kracht aan de eraan ten grondslag liggende en gewoonlijk in den vorm van poepoeck (toververbrei) er in gebrachte toovermiddelen. Dit kunnen zoowel beschermiddelen (p a g a r) zijn, als aanvalsmiddelen (d o r m a, a d j i en p a n g o e l o e b a l a n g in engeren zin); dikwijls worden ook beide soorten van toovermiddelen aan één voorvechter toegevoegd.* In overeenstemming hiermee is, dat van de pangoeloebalang genoemde beelden door de vereerders zoowel bescherming tegen onheil als actieve hulp in den strijd tegen vijandige machten verwacht wordt. Of liever: niet van de beelden, maar van de zich daarin openbarende geesten, want deze voorvechters, hoewel door menschenhand gemaakt, worden door de Bataks animistisch opgevat: men geeft hun te eten, spreekt tot hen, noemt hen o m p o e n g (grootvader), bij het aanbieden van het offer ziet een helderziende hen komen en de offerspijken tot zich nemen, en ten slotte worden ze soms onder de s i n o e m b a h, de vereerde natuur- en vooroudergeesten, opgenomen.

Vele pangoeloebalangs worden door een toevoeging aan den naam nader aangeduid. Soms slaat deze eenvoudig op de plaats waar zich de beelden bevinden: Pangoeloebalang Sariboe Dolog (naam van de kampong), Pangoeloebalang Bagot Poerba in Bagot Borno in het landschap Poerba, Pangoeloebalang Pongkalan (op de plaats waar men palmwijn drinkt), Pangoeloebalang Parhombanan (op een gewijd stukje grond in de sawahs), Pangoeloebalang Partoengkoan (op de open plaats voor de

dorpspoort); soms op de speciale taak van den voorvechter : Pangoeloebalang si alo moesoe (die den vijand bestrijdt), Pangoeloebalang soean-soeanan (die het gewas beschermt) e. d. Pangoeloebalang sahoeta betekent, dat het beeld een dorpsheiligdom is, geen eigendom van een bepaalden persoon of familie. Weer andere toevoegingen beschrijven de werking van het toovermiddel, zoals Pangoeloebalang si dogor-dogor, die door zijn geschreeuw de mensen in rep en roer brengt, en ten slotte zijn er, die het toovermiddel noemen, waaraan de voorvechter zijn kracht ontleent. De geduchtste hiervan zijn wel de pangoeloebalangs (in engeren zin) Sanggapati en Si Biangsa, beide met Sanskritsch klinkende namen. Het laatste is misschien Skr. Vyamsa, de breedgeshouerde, naam van een daemon; de afleiding van het Bataksche biang, hond, door Kruyt gegeven in zijn artikel over den hond in de geestenwereld der Indonesiërs¹⁾ lijkt ons onaannemelijk. H. H. Bartlett²⁾ behandelt een pagar (beschermingsmiddel) si biaksa (de Tobasche uitspraak van biangsa). Hij geeft er belangwekkende bijzonderheden over en zeldzame foto's van de Chineesche pot, waarin zich zulk een toovermiddel ergens in Asahan bevond. Wellicht is zulk een pot ook te vinden onder den platten steen van den pangoeloebalang si Biangsa te Dolog Malela (No. 12), maar niemand zal het wagen, den steen zelfs maar aan te raken, laat staan den pot uit te graven. Gedeeltelijk zichtbaar is de pot van de pagar si Biangsa te Maria Pane (zie bij No. 107); deze is niet van aardewerk of porselein maar uit steen gehouwen. De pangoeloebalang boroe Hasiboean (No. 93) ontleent vermoedelijk zijn naam aan het feit, dat bij het bereiden van de poepoek een vrouw van de marga Hasiboean gedood is³⁾.

Uit het bovenstaande blijkt reeds, dat er geen wezenlijk onderscheid bestaat tusschen de pangoeloebalang genoemde beelden en die, welke den naam pagar of parpagaran dragen; ook deze laatste zijn feitelijk pangoeloebalang n i p a g a r, voorvechters van het beschermingsmiddel. Soms worden dan ook beide namen op hetzelfde beeld toegepast (bijv. No. 19; ook het beeldje behorende tot de parpagaran bij Pamatang Panei, No. 98, wordt wel pangoeloebalang genoemd). Soorten van pagars zijn: Pagar si goendaba (zie No. 151), Pagar Panei Bosi (de IJzeren Draak? eigennaam van de pagar te Pamatang Raja, No. 113), Pagar si pallanang (de Vernietigende). Soms worden de woorden pangoeloebalang en pagar weggeleten en alleen de

1) TBG 77, 1937, blz. 560.

2) The Labors of the Datoe, Part I, in: Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters, Vol. XII, 1929.

3) Vgl. de poepoek bereid uit een boroe Saragih, genoemd door Tichelman, TBG 77 blz. 629. Pagars, van zulk een poepoek voorzien, bevinden zich te Poerba Hinlang en Bandar Sariboe. In een door Kruyt (TBG 77 blz. 559) medegedeelde tabas krijgt de pangoeloebalang den naam Siboroe Saragi. Vgl. ook de afbeelding bij Volz, Nord-Sumatra I p. 157. Wij vernamen ook van een pangoeloebalang boroe Regar.

naam genoemd; zoo draagt van de vier beeldengroepen, die de hoeta Mariah in het district Dolok Panriboean beschermen, een in het bijzonder den naam Pangoeloebalang, terwijl de andere Pallanang, Sanggapati en Siambaton genoemd worden (No. 61). Op eenzelfde functie als van de pagar wijst de naam Parorot, bewaakster (eig. kindermeid), door No. 45 en 47 gedragen, en wellicht ook Pajoeng in: Padjoehan of Pangoeloebalang Pajoeng (No. 56). Padjoehan betekent „aan wien geofferd wordt”, van mamaadjoe h, offeren, eigenl. „te eten geven” (vgl. Atj. padjöh = eten).

Enkele beelden, die uiterlijk niet van pangoeloebalangs te onderscheiden zijn, worden toch niet als pangoeloebalangs opgevat, maar gewoonlijk met een eigennaam aangeduid. Hier toe behoren Toean Gompang Bala Sariboe en Poeang Gompang Bala Sariboe te Manik Sariboe Lama (No. 33), welke volgens het verhaal versteende mensen zijn. Zij worden als sinoembah beschouwd en als zoodanig vereerd. In Djandji Marapot aan het Tobameer staat een beeldje, genoemd Si Boroe na Godjong, dat wellicht als pangoeloebalang beschouwd moet worden (No. 35). Poeanglima Boengkoek (No. 38, fig. 20) en si Djoring (No. 39, fig. 21) te Pamatang Tanoh Djawa zijn volgens de verhalen, die er over verteld worden, eer als voorouderbeelden dan als pangoeloebalangs te beschouwen; de eerste wordt echter door Bartlett, die hem in 1918 bezocht, pangoeloebalang genoemd. De beelden van Datee Daloe en zijn vrouw, eveneens in het Tanoh Djawasche, en de volgens het verhaal daarbij behorende „laatste bode” (No. 42 en 43, fig. 29) worden niet als pangoeloebalangs opgevat. Habonaran te Taloen Kondot (No. 99) stelt volgens den naam een boschgeest voor. Ompoeng Goeroe in de hoeta Doerian Banggal (Silou Kahean, No. 153) geldt als voorouderbeeld.

Een eigenaardigheid van het district Girsang zijn de beelden van de watergeest Boroe Saniang Naga, die in vijvers staan (No. 70, 74 en 82, fig. 38). De anonieme Nota van toelichting betreffende de Simeloengoensche landschappen Siantar, Panei, Tanah Djawa en Raja, gepubliceerd in het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap deel LI (1909) zegt hiervan (blz. 53): „In Girsang (Tanah Djawa), een sawahrijke streek, waar dus de bevolking alles van het water heeft te hopen, treft men vele vijvers aan met een steenen beeld er in dat saniang-naga wordt genoemd”. Deze beelden gelden als door mensen gemaakt maar uiteraard niet als pangoeloebalangs.

Op de parsinoembahan's, zetels van een sinoembah, d.i. een vereerde natuur- of vooroudergeest, treft men slechts zelden steenen beelden aan. Voorbeelden zijn (behalve de reeds genoemde Toean Gompang Bala Sariboe, No. 33) de sinoembah van Sinaman (No. 103), omtrent welks oorsprong niets bekend schijnt te zijn, de Batoe Gadjah te Dolog Sariboe

(No. 105) en de Sinoembah si Lapa-lapa bij Djawa Dolog (No. 45a). Gewoonlijk geldt als zetel van een sinoembah een bergtop, een kaap in het Tobameer of een stukje bosch dat in het afgeladangde terrein is blijven staan. In Raja vindt men den naam *s i n o e m b a h* echter ook wel op pangoeloebalangs toegepast (zie No. 112 — 114, 116 — 119; een voorbeeld buiten Raja is No. 133). Het omgekeerde komt echter ook voor, n. l. bij den pangoeloebalang te Silampoejang (No. 8). Deze bestaat uit een mannelijk en een vrouwelijk beeld, die volgens de overlevering versteende voorouders voorstellen, wier namen nog heden ten dage in de morga, waartoe zij behoorden, *p a n t a n g* zijn. Toch worden ze pangoeloebalang genoemd en als zoodanig vereerd. Uit deze bij de Bataks zelf bestaande onzekerheid ten aanzien van het verschil tusschen voorouder- en pangoeloebalang-beelden is de vergissing van Hagen te verklaren, die in zijn „Beiträge zur Kenntniss der Battareligion“¹⁾ de pangoeloebalangs voorouderbeelden noemt, een opvatting die door Wilken en anderen terecht bestreden is.

In uiterlijk komen de tot dusverre behandelde beelden veel overeen met hetgeen elders in den Archipel als voorouderbeelden geldt; de meest voorkomende houding is de zittende met opgetrokken beenen, zeldzamer de staande houding met doorgebogen knieën (No. 17). Beide houdingen treft men in andere streken vooral (maar lang niet uitsluitend) bij voorouderbeelden aan²⁾. Ook andere houdingen komen voor; zoo zit de man van den pangoeloebalang te Silampoejang met afhangende beenen. Van sommige beelden is het onderste gedeelte niet bewerkt, zoodat de beenen niet aangegeven zijn, in den trant van de bij Hagen's geciteerde artikel op Taf. III fig. 2 en 3 afgebeelde figuren. Zoo ruw bewerkt zijn echter slechts weinig beelden in Simaloengoen. Het meest vindt men dergelijke gedrochten in Poerba en Si Lima Koeta. Over het algemeen kan men zeggen, dat de bekwaamheid der steenhouders van het Zuidoosten naar het Noordwesten afneemt. De best bewerkte beelden komen voor in Tanoh Djawa, de streek waar ook de steenen grafpalen (*a n i s a n*) in gebruik zijn, welke vaak zorgvuldig zijn afgewerkt. Beelden in sila-houding, de nette manier van zitten van den Simaloengoen-Batak, waarbij, vooral bij het verschijnen voor een hooggeplaatste, het rechter been boven het linker gehouden wordt (*s i a m o e n m a n i n d i h*), zijn betrekkelijk zeldzaam. Siambaton te Mariah (No. 61, I) heeft de opgetrokken beenen gekruist, met zonderling in de verkeerde richting gebogen voeten. Vele beelden zijn zoo ver ingegraven dat de beenen niet te zien zijn.

¹⁾ TBG 28 blz. 510.

²⁾ Zie bijv. Wilken, Verspr. Geschr. IV blz. 97 evv.

De houding der armen is zeer verschillend; veel voorkomend zijn beelden waarbij de handen op de opgerokken knieën rusten, of waarbij de handen voor de borst tegen elkaar gelegd zijn, als werden ze opgeheven tot het maken van een sembah.

De tot dusver genoemde beelden zijn bijna alle menschelijke figuren, vaak alleen, maar ook dikwijls in groepen van twee tot zeven. Een zeer veel voorkomende combinatie is een mannelijk en een vrouwelijk beeld. De man bevindt zich bijna altijd rechts van de vrouw, overeenkomstig de Bataksche adat. Gewoonlijk is de man iets groter of althans zoo geplaatst dat hij iets hooger boven den grond uitsteekt. Er zijn echter ook paren, waarbij het vrouwelijke beeld veel groter is dan het mannelijke (No. 13, 65). Bij enkele pangoeloebalangs staat voor de beelden een steenen paranggiran, een kom tot het bereiden van water met citroensap voor de ritueele reiniging (bijv. fig. 36). Ook komt het voor, dat zulk een kommetje een geheel uitmaakt met het beeld, bijv. op het hoofd is aangebracht of tusschen de handen wordt vastgehouden (No. 77, 85). Waar geen steenen paranggiran aanwezig is, gebruikt men daarvoor een kommetje van aardewerk (zie fig. 49). Bijna steeds staan bij den pangoeloebalang heilige planten, waaronder de groene of roode silandjehang (*Cordyline fruticosa* Backer) zelden ontbreekt. De pangoeloebalangs die aan een geheel dorp toebehooren (en dit zijn de meeste) staan gewoonlijk even buiten het dorp op een duidelijk kenbare plaats: onder een hoogen boom, aan een rivieroever, op een heuvel. Vaak zijn de gezichten der beelden gekeerd naar den kant vanwaar men den vijand verwacht. Pangoeloebalangs, die eigendom zijn van een bepaalde familie, bevinden zich in den regel op het veld, dat aan het hoofd van die familie toebehoort, en deze worden ook bij verhuizing naar elders wel meegenomen. Uit Girsang wordt het bestaan van twee pangoeloebang parhombanan gemeld, die zich bevinden in een parhombanan, d.i. een met heilige gewassen beplant verhoogd terrasje in de sawah's, dat de plaats aanduidt, dien de stamvader het eerst ontgonnen heeft. Het is ons echter niet gelukt, deze pangoeloebalangs te zien te krijgen.

Behalve menschelijke figuren dienen soms andere steenen als zetel van een pangoeloebalang. Vaak treft men bij de beelden een of meer onbewerkte steenen aan, die als deel van den pangoeloebalang beschouwd worden; ze zijn in de opgaven van den inventaris niet overal vermeld. Soms geldt juist zulk een onbewerkte steen als bewaarplaats van het toovermiddel (bijv. No. 102) of als aanduiding van de plaats, waar zich het toovermiddel in den grond zou bevinden (No. 12). Er zijn ook pangoeloebalangs, waar in het geheel geen beelden, maar alleen een of meer onbewerkte steenen zijn, waarin

of waaronder het toovermiddel zich moet bevinden, bijv. No. 21a, No. 148 en de pangoeloebalang van de groote koeta Tjingkes in Oeroeng Silou, het tot Dolog Silou behorende Karo-Bataksche gebied tegen de grens van de Karolanden. Van deze steenen zijn er slechts enkele bij wijze van voorbeeld in den inventaris opgenomen. Kruyt wijst in zijn reeds geciteerde artikel over den Hond in de geestenwereld der Indonesiërs¹⁾ op de overeenkomst tusschen den Batakschen pangoeloebalang en den „dorpssteen” bij andere Indonesische volken. Deze overeenkomst is zoo groot, dat men wel moet aannemen, dat ook de Bataks vroeger zulke dorpsstenen gekend hebben en dat door de verbinding van de voorstelling met het geloof aan magische bescherm- en aanvalsmiddelen de steenen pangoeloebalangs te verklaren zijn. Voor den Batak is echter thans het toovermiddel hoofdzaak, zoodat hij den steen wel partaanda noemt, d.i. hetgeen als kenteeken dient van de aanwezigheid van het toovermiddel. Een onbewerkten, maar door de natuur grillig gevormden steen vindt men bij een pagar te Sihalpe (No. 137a). In Rakoetbesi (No. 155) en Naga Maria (No. 154) treft men steenen aan, waarin een rond gat gemaakt is; de beteekenis hiervan is niet duidelijk. Ook bij den pangoeloebalang van Paras Siloeman (No. 116) wordt een steen met een gat vermeld. Door menschenhand bewerkt zijn ook de kegelvormige steenen van den pangoeloebalang bij Poerba Sariboe (No. 135). De Padjoehan Pajoeng bij Pamatang Djorlang Hataran (No. 56) bestaat uit twee haardsteen en een steen in den vorm van een menschenhoofd.

Wij noemden reeds enkele pangoeloebalangs, waar zich een pot met het toovermiddel in den grond moet bevinden. Half zichtbaar is de pot (hier van groen aardewerk) op de foto van den pangoeloebalang te Sorba (No. 52, fig. 37); gewoonlijk echter is hij verborgen onder het grote steenen deksel. Het toovermiddel Pagar si pallanang te Siloembak (No. 136) bevindt zich in een steenen pot met een deksel in den vorm van een menschelijke figuur. Vermoedelijk heeft ook de batoe palangka (trogsvormige steen) bij Bandar Raja (No. 125, fig. 40) vroeger een of ander toovermiddel bevat, maar het is ook mogelijk dat dit een beenderpot is. De deksel heeft hier den vorm van een dier, waarmee een varaan schijnt bedoeld te zijn.

Overigens komen dierenfiguren onder de pangoeloebalangbeelden zelden voor. Het schubdier, een der drie beelden van den pangoeloebalang van Sibolatangan (No. 32), kennen wij niet uit eigen aanschouwing of van foto's; het moet echter zeer onduidelijk van vorm zijn. Een duidelijk olifantje is de Batoe Gadjah te Dolog Sariboe (No. 105), waarin de geest van zijn maker als sinoembah vereerd wordt. Een hond ziet men in een der vormelooze

¹⁾ TBG 77 blz. 557.

steen van den Pangeloebalang Sanggapati te Sait ni Hoeta bij Tamboenrea (No. 37b); dit hangt wellicht samen met een verhaal over een gedresseerde hond, die een der vroegere Toeans van Tamboenrea bezeten zou hebben. Het dier diende hem als postlooper voor het overbrengen van zijn brieven aan den Radja van Siantar. Wat duidelijker herkenbaar zijn de hondekop te Tangga Batoe (No. 50) en de hond van den pangeloebalang van Sariboe-laksa (No. 50a). Als hond determineert men ten slotte het beest dat den Pangeloebalang Panggoeroean te Raja Oesang (No. 119) draagt; Kruyt's beschouwingen over den samenhang van pangeloebalang en hond maken het wel waarschijnlijk dat hier inderdaad een hond bedoeld is.

Onder de pangeloebalangbeelden in het district Girsang zijn er twee, die uiterlijk geheel van het gewone type afwijken. Het zijn de Pangeloebalang si dogor-dogor (die door zijn geschreeuw de mensen in rep en roer brengt) tanda oesaka (een erfelijk teeken) tano Sidolon-dolon (van het land van de hoeta Sidolon-dolon), een groote steen, waarin en relief een tijger(?)figuur is uitgehouwen, en de Pangeloebalang Batoe Gadja te Halombingan, een groote steen met een menschelijke reliefsfiguur. Misschien was de laatstgenoemde steen oorspronkelijk de zetel van een sinoembah en heeft men later de reliefsfiguur er op aangebracht en van een toovermiddel voorzien. De aanwezigheid van een offerhuisje (*parsoeroan* of *parsiroan*) is n.l. voor een pangeloebalang zeer ongewoon; wij kennen hiervan slechts één voorbeeld, n.l. de parsoeroan of *toengkoep* bij den pangeloebalang si tanggoengan te Dolog Malela, die een innovatie van den tegenwoordigen eigenaar is (No. 14). Voor sinoembahs worden zulke huisjes echter herhaaldelijk opgericht. In Sari-matondang (district Sidamanik) is er een, *toengkoep* genaamd, voor de Sinoembah Sitanggang, een riviergeest. Denzelfden naam dragen de offerhuisjes te Tamboenrea, Pariboean (bij Sipolha) en Koetarih (Serdang); ook op Samosir komen ze voor. *Anggoenan* heetten de offerhuisjes voor den geest van den berg Singgalang, die vroeger op verschillende plaatsen rondom dien berg stonden. Ook de door Bartlett in „The sacred edifices of the Batak”¹⁾ beschreven tempeltjes (*parsoeroan* of *parsiroan*) van Asahan en Tanoh Djawa zijn, voor zoover wij konden nagaan, aan natuur- en vooroudergeesten gewijd. Wel komt de verbinding van een *toengkoep* met een pangeloebalang voor, maar niet in de betekenis van offerhuisje, doch van één paal met een spits dakje, waar bovenop het steenen beeld staat (No. 61, si Ambaton bij de hoeta Mariah, en de Nos. 86, 88, 94 en 96 in het district Sipangan Bolon). Mogelijk is ook, dat het offerhuisje bij den pangoe-

¹⁾ Occasional Contributions from the Museum of Anthropology of the University of Michigan. No. 4, 1934. — De *parsiroan*'s worden reeds vermeld door Kroesen, die in 1889 Tanoh Djawa bezocht (TBG 41 blz. 275 ev.).

loebalang te Halombingan is opgericht, omdat deze een gemeenschappelijk heiligdom van de marga Sinaga Sidabariba is.

De menschelike figuren, die als pangoeloebalangbeelden dienst doen, zijn bijna steeds naakt voorgesteld. Een enkele maal vindt men een gordel aangeduid (No. 17, 117). Sommige beelden houden in de handen een of ander moeilijk herkenbaar voorwerp (bijv. No. 17) of iets dat op een mes lijkt (No. 9, fig. 25). Twee dragen op den rug een steekwapen (kris?) in scheede (No. 124, fig. 45 en de sinoembah Toean Gompang Bala Sariboe, No. 33). Deze manier om een wapen te dragen is thans bij de Simaloengoen-Bataks niet meer in gebruik ¹⁾. Over de hoofdbedecking spreken wij straks nog afzonderlijk. Enkele vrouwenfiguren dragen een kind (No. 25, 85). Gewoonlijk zijn de vrouwelijke beelden kenbaar aan de duidelijk aangegeven borsten, soms ook aan het geslachtsdeel (No. 17, 21). Het mannelijke geslachtsdeel is zichtbaar, soms bijzonder groot, bij No. 8, 9 (fig. 25), 13 (een ineengedoken figuur, die met de handen den phallus omvat houdt), 21, 68, 116 en zeker nog wel bij meer beelden, die gedeeltelijk in den grond zitten en niet uitgegraven werden tijden het onderzoek. Enkele beeldjes hebben in hun geheel een phallischen vorm, het duidelijkst No. 52 (fig. 37). Soms geeft de vorm der hoofdbedecking een aanwijzing omtrent het geslacht, in andere gevallen moet men alleen op de inlichtingen van de vereerders afgaan.

Van de meeste pangoeloebalangs is de oorsprong nog bekend, soms met den naam van den datoë die ze gemaakt heeft. Of die inlichtingen altijd historisch juist zijn is natuurlijk de vraag; in ieder geval blijkt er uit, dat men de beelden als menschenwerk beschouwt, soms uit een betrekkelijk jong verleden. Bij Bartlett, *The Labors of the Datœ*, Part I, Plate XVII ²⁾, is een pangoeloebalang afgebeeld, die in 1918 in Tanoh Djawa gemaakt is (No. 40a). Soms wordt aan de beelden een min of meer wonderbaarlijke oorsprong toegeschreven: ze zijn gemaakt of gevonden op een aanwijzing in den droom ontvangen (No. 10, 13, 55, 148 en Ompoeng Goeroe, No. 153); door een legendarischen datoë in den ouden tijd opgericht als bescherming tegen de toovermiddelen, door een tegenstander op hem afgezonden (No. 129, 150, 151 en vgl. bij No. 113) of meegebracht uit het verre Atjeh (de Habonaran, No. 99). Dan zijn er enkele beelden, waarvan men vertelt, dat ze als tijdverdrijf gemaakt zijn door veehoeders in de eenzaamheid van de uitgestrekte weidevlakten en pas later tot pangoeloebalang (No. 22, 34, 37) of sinoembah (No. 105) zijn geworden. Evenals in de namen vinden we ook in oorsprongsverhalen uitgedrukt, dat de grens tusschen toover-

¹⁾ Zie Deli Courant van 20 Mei 1937.

²⁾ Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters, Vol. XII, 1929.

voorouderbeelden voor de Bataks vaag is; er zijn ontwijfelbare pangoeloebalang-beelden die tevens als portret van een voorvader (No. 50) of als grafbeeld van een datoë uit den ouden tijd (No. 21) gelden. En zoowel onder de pangoeloebalangs als onder de sinoembahs zijn beelden, die volgens de overlevering niet door menschenhand gemaakt zijn, maar oorspronkelijk levende wezens waren, die in steen zijn veranderd (No. 8, 33, 38, 39, 42, 43, 45, 52, 56 en 154). Wij komen hierop straks terug.

Onder de verhalen, die in verband met den oorsprong van pangoeloebalangbeelden verteld worden, verdient de aandacht dat van den in het bosch geboren zoon, die later zijn vader gaat zoeken (No. 10). Dit motief vinden wij terug in Atjehsche en Javaansche historische werken ¹⁾.

Pangoeloebalangbeelden komen, zooals bekend is, overal in de Bataklanden voor. Dat het type met de in Simaloengoen gevonden specimina lang niet uitgeput is, kan blijken uit enkele foto's die wij hierachter reproduceren: de figuren die elk een klein kind voor zich houden te Adjibata bij Parapat, even over de grens van Simaloengoen (fig. 7); het beeldje van een vrouw met een kind, opgegraven in de onderneming Bah Soemboe bij Tebing Tinggi, thans in het bezit van Dr. Coenraad te Pamatang Siantar, dat in fijnheid van bewerking in Simaloengoen zijns gelijke niet vindt (fig. 8); en de pangoeloebalang van Gariang in Padang Lawas, het ook in Simaloengoen veel voorkomende paar van een mannelijk en een vrouwelijk beeld, in stijl volkommen inheemsch, maar in techniek den invloed van de in die streek voorkomende Boeddhistische kunst verradend (fig. 9).

Andere steenplastiek. De aard van het beeld, waartoe een te Pamatang Siantar gevonden kop (No. 3, fig. 19) behoord heeft, is niet meer na te gaan. Het moet zeer groot geweest zijn.

Van twee groepen van beelden gaat het verhaal, dat het reusachtige schaakstukken zijn, door vorsten in den ouden tijd bij hun spel gebruikt. Uit een van die groepen is het beeld afkomstig, dat thans te Pamatang Siantar staat (No. 4, fig. 15). Dit heeft geen holte voor het aanbrengen van poepoek, maar zal o.i. oorspronkelijk toch wel een of ander toovermiddel bevatten hebben in den trant van de Pagar si Goendaba te Toejoeng Porad (fig. 47). De tweede groep „schaakstukken” staat te Silakkidir, de plaats van het oude Batangiou (No. 44, fig. 26 en 28). Ze zijn met bijzondere zorg bewerkt en wijken ook in voorstelling nogal af van de andere in Simaloengoen gevonden beelden. Een deel van de steenen zijn zeker neuten (*p alas*), waarschijnlijk van de Roemah Bolon van Batangiou. De trog is wellicht een *parbasoehan* (zie bene-

¹⁾ Zie TBG 69 blz. 169 ev.

den); de slangenstein kan een sinoembah geweest zijn (vaak hoort men dat sinoembahs zich in de gedaante van een slang vertoonen); de andere beelden hebben alle holtes voor het aanbrengen van poepoek, en zijn dus stellig met magische bedoelingen gemaakt ¹⁾. Onder deze beelden is vooral opmerkelijk dat van een vrouw, die twee kinderen draagt (fig. 26), volgens het verhaal een dienares, die door den in zijn spel gestoorden vorst vervloekt is.

Een aantal steenen staat bekend onder den naam silaon. Het zijn: een in het oevergesteente en relief uitgehouwen wellicht phallische figuur te Pamatang Siantar (No. 1, fig. 14); twee ruwe menschelike figuren en relief aangebracht in een steenige rivierbedding bij Pamatang Dolog Malela (No. 11); twee vormeloze steenen in de rivierbedding bij Boehit Maradja (No. 20; het is niet geheel zeker of deze silaon heeten); de menhir te Pamatang Djorlang Hataran (No. 53, fig. 27, waarmee een andere overeind staande steen, genaamd Poeang Siboro, (No. 54) in verband gebracht wordt); een paar tot onherkenbaar wordens toe beschadigde beelden bij Djoema Tondang (No. 102); een groote gespleten steen in de rivier bij Radjaihoeta (No. 104) en een in stukken gebroken steen, welke de asch van een voorvader zou bevatten, in het bosch bij Songkoer (128). Silaon heeten ook twee houten beeldjes te Pamatang Dolog Malela, overeenkomende met de Tobasche debataidoep. Zij worden bewaard op een rechthoekig offerrek binnenshuis onder den nok van het dak. Elders (Maria Pane, Panombean Hoeta Moela bij Tamboenrea, Nagasariboe) is zulk een rek de zetel van de silaon, zonder dat er beeldjes aanwezig zijn. Silaon betekent: de lang geleden gestorvenen ²⁾. In de poestaha's wordt van hen gewoonlijk gesproken als: silaon nabalon. Wanneer zij door een orakel aangewezen worden als de geesten, die een offer verlangen, offert men volgens Winkler ³⁾ aan de debataidoep. Vooral geschiedt dit als een echtpaar geen kinderen krijgt of alle kinderen sterven. Ook de silaon in Simaloengo worden inzonderheid om kinderzegen aangeroept. Ze worden steeds door een, grootere of kleinere, groep van verwanten vereerd. De verhalen omtrent de silaon genoemde steenen spreken van personen uit het voorgeslacht, die in steen veranderd zijn, meestal een broer en zuster,

¹⁾ Bij beelden in de Afdeeling Sibolga en Ommelanden, welke beslist als grafbeelden gelden (men noemt de namen van de personen, op wier graf zij staan) vindt men ook kleine uithollingen in de borst. Het voorkomen van een olifant met berijder in de groep van Silakkidir zou er voor pleiten, dat dit oorspronkelijk grafbeelden geweest zijn, ware het niet, dat het olifantje zoo onaanzienlijk is, dat men het moeilijk als hoofdbeeld van de groep kan beschouwen. Toch is een zekere overeenkomst van deze beelden met die van Namo Bintang in Boven-Deli, die waarschijnlijk wèl grafbeelden zijn, niet te loochenen (zie de afb. in Bijdr. Kon. Inst. 83 (1927) blz. 523).

²⁾ Zie TBG 77 blz. 632 noot.

³⁾ Die Toba-Batak auf Sumatra S. 133.

tweelingen, die bloedschande bedreven hebben (No. 1, 11, 20, 53). Ditzelfde verhaal wordt ook verteld van de Batoe Naoendjoer (No. 44a) en een der steenen van de Batoe Gadjah te Dolok Panriboean (No. 60). Al deze steenen liggen in, aan of vlak bij een rivier; het zijn natuurlijke formaties of zeer ruw bewerkte reliefs. Slechts in een geval werd ons dit verhaal meegedeeld als verklaring van den oorsprong van gewone pangoeloebalangbeelden (No. 8). Het is, zooals bekend is, ook het hoofdmotief van het verhaal over den Batakschen tooverstaf¹⁾ en steenen, op deze wijze ontstaan, vindt men ook elders in de Bataklanden²⁾ en daarbuiten³⁾. Iets dergelijks als de genoemde silaons is de Batoe Marhomit bij Bangoen Batoe (No. 49, fig. 30), eveneens een steen aan een rivier, eenigszins bijgewerkt in den vorm van een menschelijke figuur. Als oorzaak van de versteening wordt hier aangegeven het verzet van een vrouw tegen een door haar familie gewenscht huwelijk. Bij de sinoembah te Manik Sariboe Lama (No. 33) is het eveneens een vergrijp tegen de adat, dat de versteening ten gevolge heeft, nl. het rooven van een anders verloofde. Soms schrijft men de versteening toe aan den vloek van een machtigen toovenaar of vorst; zoo de silaon te Radjaihoeta (No. 104), si Djoring te Tanoh Djawa, door Poeanglima Boengkoek vervloekt (No. 39), de laatste bode, versteend op het woord van Dateo Daloe (No. 43), beelden te Silakkidir, getroffen door den toorn van den in zijn schaakspel gestoorden vorst van Batangiou (No. 44), verschillende beelden van de Batoe Gadjah in Dolok Panriboean (No. 60) en de dochters van den Radja van Poerba Sariboe, die in pangoeloebalangs veranderd zijn (No. 154). Andere beelden zijn zelf tooverkrachtige mensen geweest, die na hun dood in steen veranderd zijn (No. 38, 42, 45, 52, 56). Geweldige rotsblokken gelden soms als zetel van een sinoembah, bijv. de Batoe Salbe bij het dorp Salbe aan het Tobameer, of worden beschouwd als graven van voorouders, die daarin verdwenen zijn (het graf van Poeang Siboro bij de Batoe Gadjah, No. 60, en de Dolog Batoe Nanggar, No. 109). Het is misschien wat gewaagd, hierin een flauwe herinnering te zien aan het bestaan van rotsgraven als de Batoe Kemang in de Karolanden⁴⁾). Naar rotskamers als die op de ondernemingen Soekaloewe en Limau Moengkoer in Serdang zochten wij in Simaloengoentevergeefs; wel zijn er tal van homin-woningen (homin is de Simaloengoen-

¹⁾ Zie hierover laatstelijk: G. L. Tichelman, Toenggal panaloean, in TBG 77 p. 611 evv.

²⁾ P. Voorhoeve, Overzicht van de volksverhalen der Bataks, no. 218.

³⁾ Hagen noemt in zijn artikel: Die Gajo-Länder auf Sumatra, in: Jahresbericht des Frankfurter Vereins für Geographie und Statistik 66/67 een Batu Sumpang, ten rechte: Sumbang = bloedschande, in de Simpang Kanan, Boven-Tamiang.

⁴⁾ Van Stein Callenfels' veronderstelling in Oudh. Versl. 1924 bijl. L, dat de Batoe Kemang door Bataks gemaakt zou zijn, zou aan waarschijnlijkheid winnen, indien men in de hoofdlijnen van de figuur om den ingang een bindoe matoga, het bekende Bataksche afweerteken, zou mogen zien.

sche naam van de in Karo k e m a n g of o e m a n g genoemde boschgeesten), maar het bleken alle natuurlijke grotten te zijn. Het zou te ver voeren, hier nog meer Simaloengoensche versteenings-verhalen te vermelden. Er zijn er bij die niet van poëzie ontbloot zijn, zooals dat over Toean Samosir die er een vrouw ging halen in het binnenland van Simaloengoen. Toen zijn bruid het Tobameer aanschouwde, dat zij zou moeten oversteken om het dorp van haar man te bereiken, sloeg de schrik haar zoo om het hart, dat zij met den geheelen bruidssstoet in steen veranderde. Als men van Tigaras uit een eindje het meer op roeit, ziet men haar en haar man elk aan een kant van de beek Bah Sitoenggaling op den hoogen bergrand staan en beneden aan het strand liggen hun versteende prauwen.

Aan de steenachtige oevers van de Simaloengoensche rivieren vindt men behalve de genoemde vereerde steenen nog meer sporen van steenhouderswerkzaamheid. Bij verschillende badplaatsen van nog bestaande of verlaten hoeta's zijn in de rotsen ondiepe kommetjes met een doorsnede van meestal 10 à 15 cm uitgehakt, soms versierd met een rand. Ook bij enkele silaons treft men ze aan. Men moet ze niet verwarringen met de op natuurlijke wijze ontstane holtes, die de Bataks toeschrijven aan een geest in den vorm van een steen met opengesperden muil (b a t o e n g a n g a n g), die gaten in de oevers bijt en soms ook badende mensen en dieren lastig valt. De door mensen gemaakte holtes zijn p a r a n g g i r a n's, kommen voor het bereiden van citroenwater, waarmee men zich het haar reinigt bij allerlei feesten en plechtigheden, vooral tot versterking van de eigen ziel (t o n d o e j). Dergelijke holtes noemt men in de praehistorie wel lesoeng batoe, doch de steenen rijstblokken (l o s o e n g), die in de Bataklanden ook voorkomen, vooral langs het Tobameer waar weinig hout is, hebben veel diepere gaten. Bij de paranggirans treft men vaak reliefs van menschen- en dierenfiguren aan : bij de badplaats van het oude Tandjoeng Bolon een krokodil (No. 24), bij Pamatang Bandar slangen (No. 27, fig. 24), bij Manik Sariboe Lama een dierenfiguur die olifant genoemd wordt (No. 33), een tijger, slang en menschenfiguur bij Maria Padang (No. 50b), een heele reeks van reliefs (slang, varaan, tijgers, singa en menschenfiguren) bij Rambe (No. 51, fig. 3, 31, 32, 33) en een klein menschenfigurtje bij Parboetaran (No. 97a). Ook de Batoe Gadjah te Pamatang Dolok Panriboean (No. 60, fig. 4, 34) kan men als zulk een versierde badplaats beschouwen. Twijfelachtig is, of de holtes in de steenen op een heuvel bij Parapat (No. 67) paranggirans zijn. Twee reeds genoemde reliefs in Girsang (No. 72, tijger, en No. 80, vrouw, hagedis, ster en paranggirans) liggen tamelijk ver van het water en worden als pangoeloebalangs beschouwd. Louter tot versiering zullen al deze reliefs wel niet dienen. Eer moet men denken aan bevordering van de vruchtbaarheid

(de hagedis als manifestatie van den aardgeest, b o r a s p a t i, en de slang) of afweer van onheil. Soortgelijke motieven komen ook in de Bataksche houtsnijkunst, bijv. bij de versiering der huizen, veelvuldig voor. Dit geldt echter, voor zoover wij weten, niet voor de tijgers. Schnitger brengt in Onze Aarde, Aug. 1937, tijgerbeelden in Zuid-Sumatra in verband met de verhalen over een „volgtijger”. In Girsang sprak men, toen wij naar de beteekenis van het tijgerrelief vroegen, over een voorvader, die op een tijger gereden zou hebben (vgl. ook bij No. 8). De singa (Skr. simha = leeuw) is een motief dat ook aan huizen, sarcophagen en rijstblokken gevonden wordt, en welks eigenlijke beteekenis (menschenhoofd, olifant, buffel, of tijger en als zoodanig werkelijk een afstammeling van de in de Boeddhistische kunst van Padang Lawas voorkomende singha's?) nog niet duidelijk is. Het woord komt in de poestaha's voor als naam van een der pormesa's, oorspronkelijk de tekenen van den dierenriem, en als een der dieren van het panggordorakel, en wordt in beide gevallen verklaard als tijger, maar het heeft ook de algemeene beteekenis van beeld of vorm gekregen. Bij den singa te Rambe doen de kin en mond aan een mensch denken doch het bovenste deel eer aan een olifant. Door den heer Schnitger zijn in 1936 een aantal merkwaardige Bataksche grafbeelden gevonden in Padang Lawas²⁾. Bij enkele beelden te Sidongdong en Gariang, waarvan de heer Schnitger ons welwillend foto's afstond, is de phallus met de testes tot een monsterachtige dierenkop gestileerd, die veel lijkt op den singa van Rambe. De phallus komt overeen met de slurf van den singa (als olifant opgevat), de testes met de oogen. Op grond hiervan veronderstelt de heer Tichelman, dat de singa oorspronkelijk een vruchtbaarheidssymbool zou zijn en daaraan zijn populariteit in de Bataksche kunst zou danken. De heer Tichelman wil hiermee ook het Javaansche woord r a d j a s i n g a voor geslachtsziekte in verband brengen en meent, dat op de beteekenis van den naam si Singa Mangaradja een nieuw licht geworpen wordt door zijn hypothese. Echter wees de heer Schnitger er ons op, dat men op Dajaksche hampatongs de tong tot een dergelijke dierenkop, volgens hem het rijdier van den gestorvene voorstellend, gestileerd vindt³⁾. Naast de tong zijn dan twee bollen aangebracht. Natuurlijk is het ook mogelijk, dat de maker der grafbeelden juist een reeds bestaande singafiguur heeft willen suggereeren.

Volgens Winkler kent de Batak geen andere voorouderbeelden dan de d e b a t a i d o e p. We hebben reeds opgemerkt, dat men toch in sommige pangoeloebalangbeelden tevens portretten of versteeningen van personen uit den voortijd ziet. Maar verder is er de groep van grafbeelden, die ontwijfbaar

¹⁾ Zie F. M. Schnitger, The Archaeology of Hindoo Sumatra, Leiden 1937, chap. V.

²⁾ Zie de Deli Courant van 16 Mei 1936 en Onze Aarde, Nov. 1937.

³⁾ Zie afb. 18 en 19 bij het artikel „Wat te Parijs verloren ging” in TBG 71 blz. 663 evv.

als afbeeldingen van gestorvenen beschouwd worden. Men vindt ze o. a. aan de groote steenen sarcophagen op Samosir en elders in het Toba-Bataksche gebied en ook wel eens aan de cementen bouwsels, die daarvoor in den laatsten tijd in de plaats zijn gekomen (bijv. fig. 11); vaak als ruiterfiguren in de Dairilanden, maar ook wel elders, zooals het moderne beeld in Moeara (fig. 10¹); de fraaie beelden uit de zuidelijke Bataklanden, door Schnitger bekend gemaakt en de houten en steenen grafbeelden uit Asahan door Bartlett gereproduceerd in zijn studie over de *a n i s a n*.

In Simaloengoen zijn steenen (en ook houten) grafbeelden zeldzaam. Stellig moet hiertoe gerekend worden de in 1925 in beneden Raja gevonden figuur van een man, rijdend op een olifant (No. 126, fig. 54). Zulke ruiterfiguren dienen, zooals Van Stein Callenfels heeft opgemerkt, elders in de Bataklanden steeds als grafbeelden, opgericht bij het doodenfeest. Er is geen reden om aan te nemen, dat deze ruiter een andere bestemming gehad zou hebben, te meer daar hij op een beenderpot gestaan heeft. Een pop met opgetrokken beenen bekroont de groote beenderkist te Maria Pane (No. 107, fig. 46) en die te Salbe (No. 107a), beide aan het Tobameer. Een kleine beenderkist te Pamatang Raja heeft een deksel in den vorm van een ruiterfiguur (No. 115), waarschijnlijk in navolging van twee dergelijke graven te Silou Boentoe (No. 120, fig. 6 en No. 123, fig. 48). Een realistischen indruk maakt het portret op de beenderkist van Toean Doriadjim te Nagori Dolog (No. 149, fig. 50) dat den overledene in sila-houding voorstelt, evenals het beschadigde beeld in Poelou Raja (No. 145). Ten slotte is er een beenderkistje waarvan de deksel eindigt in een ruw bewerkt hoofd (No. 142). Dergelijke hoofden, maar van cement gemaakt, sieren de cementen graven van de vaderen van Toean Dolog Malela te Pamatang Dolog Malela en Bandan. Een fraaie, maar onafgewerkte kop ligt aan de rivier bij de badplaats van het dorp Radja Maligas in Tanoh Djawa; hij was naar men zegt bestemd om op het graf van de grootmoeder van den tegenwoordigen Radja van Tanoh Djawa geplaatst te worden (No. 45a, fig. 17).

Hoewel de doodenfeesten, waarbij de beenderen der afgestorvenen opgegraven, gereinigd en opnieuw bijgezet worden, in geheel Simaloengoen door aanzienlijke geslachten gevierd worden, is het aantal door ons gevonden beenderkisten betrekkelijk gering. Ten deele komt dit, doordat wij beenderkisten zonder beelden aanvankelijk niet in het onderzoek betrokken hebben, zoodat de inventaris in dit opzicht niet volledig is; ten deele ook, doordat de

¹) Dezelfde beelden zijn in onafgewerkten staat afgebeeld bij E. M. Loeb, Sumatra, pict. 74. Over de beelden in de Dairilanden en een groep in Namo Bintang (Boven-Deli) zie men de mededeelingen en beschouwingen van P. V. van Stein Callenfels in Oudh. Versl., tweede kwartaal 1920, speciaal blz. 72 ev.

beenderen na een doodenfeest lang niet altijd in een steenen kist worden bijgezet, maar ook wel op andere wijzen (bijv. opnieuw begraven, in een houten kistje bewaard, in het Karosche Oeroeng Silou in een geriten (beenderhuisje), en tegenwoordig in een cementen graf). Men vindt de beenderkisten vooral langs het Tobameer, waar de bevolking nauw verwant is en in druk verkeer staat met die van Samosir, n.l. bij Boentoe Pasir (No. 65), Sioehan (No. 69, fig. 35), Djandji Marapot (No. 36), Maria Pane (No. 107) en Salbe (No. 107a); verscheidene in Raja (No. 115, 120, 122, 123, 126, 126a, 128), in Poerba (No. 130) en Dolog Silou (No. 142, 143, 145, 149). Eigenaardig zijn de ronde „grafurnen” van Pamatang Tanoh Djawa (No. 40; fig. 42 en 43). Van lijkverbranding zijn ons uit Simaloengo slechts twee vage berichten bekend, nl. in verband met de silaon te Songkoer (No. 128) en de dicht daarbij gelegen Sinoembah Daha (No. 126a); trouwens het is te Pamatang Tanoh Djawa nog bekend, dat die „urnen” vroeger geen asch maar beenderen bevatten, en wel de onderkaken der overleden vorsten. Soortgelijke potten zijn bij Pamatang Panei gevonden (No. 98, fig. 44); hier zwijgt de traditie geheel over de oorspronkelijke bestemming.

De steenen grafpalen in Tanoh Djawa zijn behandeld door H. H. Bartlett, *The Grave-post (anisan) of the Batak of Asahan*¹⁾ en zijn hier niet opgenomen. Enkele troffen we in het landschap Siantar aan: te Pamatang Siantar (No. 7), Bandan (bij No. 9), Pamatang Dolog Malela (bij No. 11), op de plaats van het vroegere Tandoeng Bolon (No. 24, fig. 23) en te Pariboean bij Sipolha (No. 21a). In de laatste plaats is ook het steenen topstuk van de toengkoep (het offerhuisje voor den sinoembah) eenigszins versierd; dergelijke topstukken zijn er nog wel meer, maar zoo ruw bewerkt, dat ze niet onder de steenplastiek verdienen genoemd te worden.

Ten slotte zijn er een aantal kom- en trogformige steenen. Sommige zijn paranggirans; we hebben er al enkele genoemd, die bij pangoloebalangs behooren. Afzonderlijk heeft men nog die te Hatoendoehan, die rust op den rug van een karbouw (No. 48) en bij Pamatang Simarimboen (No. 100), terwijl waarschijnlijk ook de steen, die bij het Gemeentehuis te Pamatang Siantar ligt (No. 5, fig. 16) een paranggiran is. Wij hebben ons niet bijverd alle steenen varkenstroggen (als No. 6 en 41, fig. 22) te registreren. Ongeveer denzelfden vorm hebben de parbasoehan's, welke behooren bij de parsiroan genaamde tempeltjes in Tanoh Djawa; men vindt er een afgebeeld bij Bartlett, *The sacred edifices of the Batak*, plate VII. Bartlett noemt ze paranggiran, maar men noemde ons steeds den naam parbasoehan, en zeide, dat het medium zich hierin wascht, voor een nieuwe geest

¹⁾ *Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters*, Vol. I, 1921.

in hem vaart. Er zijn er nog verscheidene, zoowel bij de nog bestaande parsiroans als op plaatsen waar vroeger zulk een heiligdom geweest is.

Vereering. De meeste beelden zijn nog thans door de bevolking vereerde heiligdommen. Het is echter niet gemakkelijk, over de bijzonderheden van die vereering betrouwbare inlichtingen te verkrijgen. Hetgeen hierover in de ons verstrekte gegevens gevonden wordt is zeer onvolledig en oppervlakkig. Voor het verkrijgen van een inzicht in de beteekenis van zulke heiligdommen in het Bataksche volksleven zijn, behalve Warneck's overzicht¹⁾ vooral van belang de studies van Neumann²⁾, Bartlett³⁾ en Winkler⁴⁾. Deze beteekenis is thans in Simaloengoen snel aan het verminderen. Het Christendom eischt, waar het ingang vindt, een radicale breuk met den ouden eeredienst. In den Islam worden vaak de oude heiligdommen als keramats overgenomen, doch met de vervanging van honden en varkens als offerdieren door kippen en geiten gaat vaak een vermindering van kennis van en belangstelling voor den oorspronkelijken aard van het heiligdom gepaard. Maar dit is ook bij hen, die aan het oude geloof vasthouden, het geval. Het Westersche bestuur en onderwijs richt de belangstelling, vooral van het jongere geslacht, op andere zaken; de Lebaran-receptie bij den weldoener van Simaloengoen, den landschapsarts dokter Mohd. Hamzah, komt in de plaats van vele oude offerfeesten. De slachtbelasting en het loon voor den keurmeester maken een feest tot een dure onderneming. Voor oorlogen heeft men den hulp der pangoeloebalangs niet meer noodig en tegen dieven veel minder dan voorheen. Vaak werd ons dan ook medegedeeld, dat de groote offers in lang niet gebracht waren. Men mag dus veronderstellen, dat regelmatig terugkeerende offerfeesten vroeger veel meer plaats hadden dan thans. Aan vele beelden wordt nu nog slechts incidenteel geofferd, wanneer de geest dat, bijv. door het zenden van ziekte, kinderloosheid of andere rampen, vraagt.

Van belang is, dat uit de ontvangen gegevens duidelijk de afzonderlijke waardeering van den pangoeloebalang blijkt. Zijn typische offerdier is een bruine hond, meestal *baliang soenggam balanga*, d. i. eigenlijk een bruine hond met zwart snoet (*soenggam balanga* betekent letterlijk: die zijn snoet in een pan steekt om er uit te eten). Vaak wordt de naam afgekort tot *sibalanga*, en men hoort dan ook wel andere ken-

¹⁾ J. Warneck, *Die Religion der Batak*, Leipzig 1909.

²⁾ J. H. Neumann, Karo-Bataksche offerplaatsen, in: *Bijdr. Kon. Inst.* 83 (1927) blz. 514 evv.

³⁾ H. H. Bartlett, *The labors of the Datoe*. Part I in *Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters*, Vol XII, 1929; Part II *ibid.* Vol. XIV, 1930; *The sacred edifices of the Batak of Sumatra. Occasional contributions from the Museum of Anthropology of the University of Michigan*, No. 4, 1934.

⁴⁾ J. Winkler, *Die Toba-Batak auf Sumatra in gesunden und kranken Tagen*, Stuttgart 1925.

teeken als karakteristiek voor zulk een hond noemen: een lange staart, een zwarte streep op den rug e.d.¹). Enkele malen wordt echter ook een varken als offerdier voor den pangoeloebalang genoemd. In de plaats van een hond, of daarbij, kan ook een roodbruine haan geofferd worden, of wel *dajok lahi bini*, d.i. volgens sommigen een rode en een witte haan (zoo wordt het reeds in de oude gegevens van Van der Tuuk verklaard), volgens anderen (overeenkomstig de letterlijke beteekenis van den aan het Maleisch ontleenden naam) een rode haan en een witte hen. Waar gesproken wordt van het offeren van een buffel aan een pangoeloebalang zal het feest eigenlijk niet hem gelden doch een sinoembah, waarbij dan de pangoeloebalang een deel van het offer krijgt. Soms is dit ook het geval waar een geitenoffer genoemd wordt: de geit kan echter ook door den invloed van den Islam in de plaats van een varken of hond gekomen zijn. Talrijk en plaatselijk nog al verschillend zijn de verdere ingredienten van het offer; in de streek van het Tobameer ontbreken visschen daarbij zelden.

De pangoeloebalang is meestal een dorpsheiligdom; het hoofd van het dorp, of soms iemand van een familie, die vroeger het hoofdschap bekleed heeft, treedt dan als leider van de offerfeesten op. Er zijn echter ook pangoe-loebangs die slechts door een bepaalde familie, afstammelingen van den maker, vereerd worden. Silaons behooren steeds aan een groep van verwanten; sinoembahs zijn nu eens dorpsheiligdommen, dan weer worden zij, als het vooroudergeesten zijn, door hun afstammelingen vereerd; enkele, zooals de Sinoembah Pardagangan, trekken hun vereerders van heinde en ver.

Ouderdom. Wij hopen er in geslaagd te zijn aan te tonen, dat de in Simaloengoen aangetroffen steenplastiek past in het geheel van de Bataksche cultuur en als uiting daarvan beschouwd moet worden. In de gevallen, waar de traditie over oorsprong en bestemming der beelden zwijgt of notoir fictief is, wijkt toch o.i. aard en stijl der beelden niet zoodanig van de andere af, dat men gerechtigd zou zijn aan een oorsprong uit een prae-Bataksch verleden te denken. De steensoort, waarvan vrijwel alle beelden en reliëfs gemaakt zijn, is zeer zacht; wel wordt ze aan de lucht wat harder, maar toch niet zoo, dat ze vele eeuwen lang de invloeden van verweering zou kunnen trotseeren. Van Stein Callenfels schat den ouderdom van de Batoe Kemang, afgaande o.a. op de verweering van de steen, op ongeveer 500 jaar. Deze en dergelijke rotskamers en sommige groepen van beelden, zooals die te Namo Bintang, zouden dan monumenten moeten zijn van een Bataksche bevolking, die aan de tegenwoordige Karo-Bataks voorafging. In Simaloengoen wijzen enkele ouder-

¹⁾ Zie over hond en pangoeloebalang: A. C. Kruyt, De hond in de geestenwereld der Indonesiërs, in TBG 77 (1937), blz. 557 evv.

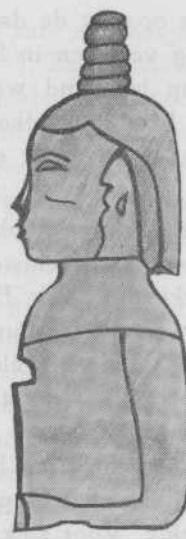
wetsche trekken van de taal er op, dat de daar thans heerschende marga's, die alle in een betrekkelijk jong verleden in het land gekomen zijn, niet de eerste Bataksche bewoners van het land waren. Ook enkele beelden zal men wel als van deze vroegere bevolking afkomstig mogen beschouwen; met de meeste waarschijnlijkheid o. i. de ruiter op een olifant (No. 126), die in Raja Kahean gevonden is.

Het feit, dat de Simaloengoensche steenplastiek door Bataks gemaakt is, betekent geenszins, dat ze voor de praehistorie niet van belang zou zijn. Herhaaldelijk is reeds opgemerkt, dat in de Bataksche cultuur verschillende oudere beschavingen voortleven of althans hun sporen hebben achtergelaten. Heine-Geldern¹⁾ onderscheidt de volgende elementen in de Bataksche kunst: 1) de megalithische monumentale stijl 2) de stijl van de Dōng-son cultuur 3) Indische invloeden 4) Moeslimsch-Maleische invloeden. Voor een analyse van de Bataksche steenplastiek is echter het Simaloengoensche materiaal op zichzelf niet voldoende; vergelijking met hetgeen elders in de Bataklanden voorkomt is hiervoor onontbeerlijk. Voor zulk een studie hebben wij slechts materiaal willen leveren, haar te entameeren valt buiten het bestek van dit werk en buiten de competentie der auteurs, die op het gebied van archeologie en kunsthistorie amateurs zijn. Op een enkel punt willen wij echter nog wijzen.

Helmen. De hoofdbedecking van vele beelden is zeer eigenaardig. Wat bij voorbeeld te denken van den te Pamatang Siantar gevonden kop (No. 3. fig. 19), thans in het museum te Batavia? Vooral van opzijde ziende zou men zeggen, dat deze kop een helm draagt, eenigszins anders van vorm dan de helmen afgebeeld op de Zuid-Sumatraansche reliefs, welke eigenaardig zijn voor de Dōng-son cultuur, meer gelijkend op de helmen met een uitsteeksel er bovenop, zooals men ze ziet bij Chineesche plastieken uit de Wei-periode (fig. 13 en 14). Zulk een uitsteeksel vindt men ook bij sommige houten figuurtjes aan de tooverstaven (fig. 2) en bij oudere tooverstaven ziet men soms bij de hoofdfiguur een helmvormige hoofdbedecking, die dan bij sommige rieuwe exemplaren nog slechts door een rudimentair uitsteeksel aan den nek wordt vertegenwoordigd²⁾. Een anderen vorm had het uitsteeksel (thans afgebroken en verloren gegaan) op het hoofd van den berijder van den olifant uit Raja Kahean (zie fig. 54). De achterzijde van de hoofdbedecking is daar duidelijk helmvormig, maar eigenaardig is, dat de voorrand van den helm in het geheel niet aangegeven is. Een uitsteeksel boven op het hoofd duidt bijna steeds een mannelijk beeld aan; zoo bijv. bij den in fig. 51 afgebeelten pangoeloebalang, waar ook de achterzijde van de

¹⁾ The Archaeology and Art of Sumatra, in: E. M. Loeb, Sumatra, p. 316.

²⁾ Zie de foto's bij het artikel van Tichelman in TBG 77 tegenover blz. 611.

2. Houten figuur
aan tooverstaf.

hoofdbedecking helmvormig is, met een eenigszins uitstekende ribbel in het midden. Elders vindt men het uitsteeksel zonder dat de rest van de hoofdbedecking helmvormig is, bijv. bij Toean Gompang Bala Sariboe (No. 33) en de mannelijke figuur van den Pallanang te Mariah (No. 61). Soms heeft het een vorm, die aan de ushnisha van een Boeddhaebeeld doet denken (fig. 45). Ook bij den pangoeloebalang van Gariang in Padang Lawas is de man gekenmerkt door een voorwerp op zijn hoofd, dat echter zeker geen helmknop is; Schnitger houdt het voor een pot (zie fig. 9). Bartlett zegt¹⁾, dat bij de maskers een uitsteeksel bovenop kenteeken van het mannelijk geslacht is; wij vonden op dezen regel slechts één uitzondering. De Bataks, die wij er naar vroegen, zeiden soms, dat het een djambak voorstelt, een plukje haar, dat men bij het afscheren van de (oudtijds door de mannen lang gedragen) haren liet staan. Scheemaker, die in 1865 Bataks uit Tanoh Djawa ontmoette, vertelt van hen: „Het haar was rondom het hoofd kaal geschoren of kort geknipt; boven op het hoofd laten zij het lang groeien”²⁾. Kroesen spreekt van een rood stuk katoen, door de mannen in Tanoh Djawa (in 1889) „bij wijze van een torrentje midden op het hoofd aangebracht”³⁾ maar dit zal wel geen bepaalde mode geweest zijn, doch gediend hebben om er een vracht op te

¹⁾ The grave-post (*ansan*) of the Batak of Asahan, in de verklaring van Plate XX.

²⁾ TBG 17 blz. 421.

³⁾ TBG 41 blz. 277.

zetten, zooals men thans nog vaak vrouwen ziet doen. Dat de hoofdtooi der beelden soms bepaald een haardracht voorstelt blijkt uit de lange, afhangende haren van enkele vrouwenbeelden (No. 44, fig. 28; No. 102, fig. 5) en uit den man met „haren aan één kant” (*p a r d j a m b a k l o p a h-l o p a h*), die herhaaldeelijk is afgebeeld (No. 102, fig. 5; No. 107, fig. 49; No. 45a; No. 68). Een der beeldjes van den Pangoloebalang Hadatoeon te Sosor Pea in Sipangan Bolon (No. 90) heeft ook deze half afgeschoren haren, die van achteren uitlopen in een keurig gehalteerde „helm”. Hieruit blijkt duidelijk, dat de makers van de beelden, die natuurlijk geen helmen kenden, in den regel de hoofdbedekking als haren opvatten, maar toch lijkt het ons weinig twijfelachtig, dat in deze haren een herinnering aan de helmen van een oude cultuur bewaard is.

Verschillende invloeden. Heine-Geldern beschouwt het stijve, hurkende of met gebogen knieën staande voorouderbeeld, dat in vele pangoloebalang-beelden voortleeft, als uit de oude megalithische cultuur afkomstig. Als een erfenis van de Dōng-son cultuur mogen wij wellicht de grootere losheid en variatie van houding in vele beelden en enkele reliefs beschouwen. Voor-Indischen invloed zijn wij geneigd te zien in den olifant in Raja Kahean (fig. 54), de fijnere bewerking van stukken als die te Silakkidir (fig. 26 en 28), de houding van de Pagar si Goendaba te Toejoeng Porad met de beenen tegen elkaar als een Ganesha (fig. 47) en misschien in de uitsteeksels op de hoofden van enkele beelden; Moeslimschen invloed in de anisans (fig. 23). Dit zijn echter slechte suggesties. Wij hopen dat deze bijdrage voor onderzoekers in andere delen van de Bataklanden aanleiding moge zijn, om hetgeen daar aan steenplastiek gevonden wordt bekend te maken. Eerst dan zal de tijd gekomen zijn voor een diepere analyse van deze kunst die, naar Heine-Geldern meent, nog belangrijke cultuurhistorische resultaten zal kunnen opleveren.

I. LANDSCHAP SIANtar.

a. DISTRICT SIANtar.

1. Silaon, in de oeversteen uitgehouwen beeld te Tapian Poelou Holing, onder een aquaduct naast een brug in den weg naar het Zelfbestuurskantoor te Pamatang Siantar.

Afmetingen : Hoogte 77 cm; breedte 37 cm.

Beschrijving : Zie figuur 14. Beenen gebogen, armen en handen in sembah-houding; een deel van de handen en het hoofd ontbreken. Op den buik een uitsteeksel, dat of den navel, of waarschijnlijker de glans van den phallus voorstelt. Links van dit beeld was een vrouwelijke figuur in de oeversteen uitgehakt van ongeveer dezelfde afmetingen. Deze werd echter geheel weggebikt, evenals twee in de nabijheid aan den oever van de Bah Bolon staande steenen olifantjes. De steen werd gebezigt als verhardingsmateriaal bij den aanleg van den weg. De olifantjes waren een soort symbolen van de vorstendommen Bandar (het grootste beeld, een voorstelling van den oudsten tak van het heerschende vorstengeslacht) en Siantar (het kleinste beeld, een voorstelling van de dynastie gesproten uit de jongste telg van dit geslacht). Deze beelden bevonden zich nabij de badplaats der radja's en de rivier moest worden omgelegd. Dies liet men de beelden springen, om de steen nuttig te kunnen aanwenden. Dit moet in het jaar 1913 of 1914 zijn gebeurd door den cipier van 's Lands huis van Bewaring, een gewezen militair, die met gestraften het werk aan de wegen opknapte.

Vereering : Het beeld wordt thans niet meer vereerd. Vroeger vereerden ce Haradjaans van Siantar het, omdat de Silaon komende rampen kende en daartegen kon waarschuwen. Bij het feest mochten geen onvolwassen leden van de morga Damanik Bariba aanwezig zijn, omdat men vreesde dat zij door den Silaon als medium uitverkoren zouden worden. Als medium van den Silaon fungeerde een vrouw, die in haar trance-toestand haar kleeren afwierp, obscene taal sprak en alle welvoegelijkheid uit het oog verloor.

Oorsprong : Men verhaalt, dat er lang geleden een oude man van de morga Damanik Bariba (morga van den Zelfbestuurder van Siantar) leefde, die verscheiden zoons en dochters had. Eens gingen twee van de dochters en een zoon samen naar een riviertje om te baden bij de badplaats „Tapian Simaroembei”, hoewel ze reeds volwassen waren en het niet passend was, dat ze tezamen baadden. (De naam van de badplaats zou men kunnen vertalen : „die een taboe inhoudt”. Oembei is een persoon van het andere geslacht, met wie men niet huwen mag, bv. zuster of besan). Hun ouders verwonderden zich over dit vreemde gedrag en toen ze lang uitbleven,

maakten zij zich ongerust, dat hun kinderen verdronken of door wilde dieren aangevallen zouden zijn. Ze zonden daarom hun bedienden uit, om naar de kinderen te zoeken. Deze begaven zich naar de Tapian Simaroembei maar vonden niets. Ze gingen toen stroomopwaarts en troffen daar de gezochten aan. Ze trachtten hen over te halen, naar huis terug te keeren, daar hun ouders zeer ongerust over hen waren, maar geen van de drie wilde meegaan, daar zij zich schuldig gemaakt hadden aan bloedschande. De uitgezonden berichtten dit aan hun meester. De ouders waren verpletterd van droefenis toen zij de vreeselijke tijding hoorden. Zij maakten een geschenk bestaande in spijzen en sieraden gereed, om hun kinderen over te halen, naar huis terug te keeren. Daarop begaven zij zich naar den bovenloop van het riviertje om zelf deze geschenken aan te bieden. Maar de kinderen bleven onverzettelijk in hun besluit en stoorden zich niet aan de tranen van hun ouders. Toen veranderden de broeder en zijn beide zusters in steen. Van de drie beelden is er thans nog slechts een over.

2. Vervallen. (Tijdens den druk van dit werk bleek, dat de hier behandelde, te Pamatang Siantar gevonden kop behoord heeft tot een beeld in Raja Kahean; zie No. 126).

3. Kop van een beeld, samen met den kop van No. 126 gevonden in de spoelleiding (gegraven aftakking van de Bah Kadang) naast de ambts-woning van den Controleur B. B. te Pamatang Siantar, thans in het Museum te Batavia, Praehistorische Verzameling No. 2916¹⁾.

Afmetingen : hoogte 25 cm; breedte 23 cm.

Beschrijving : zie fig. 19. Het hoofd is bedekt met een platten helm, die afhangt tot in den nek, van voren overgaat in den neus en voorzien is van oorkleppen (?). Op den helm bevindt zich een uitsteeksel. Gezien de zeer schematische uitvoering is het echter niet geheel zeker, dat werkelijk een helm bedoeld is. Boven den neus is een gat. Oogen en mond zijn summier aangegeven.

Vereering : Het beeld was onbekend aan de bevolking.

Oorsprong : De kop moet afkomstig zijn van een beeld, dat vroeger op het Controleurserf gestaan heeft. Vanwaar dit beeld naar Siantar is overgebracht, kon niet worden nagegaan.

¹⁾ Van de steenen beelden uit de Bataklanden, welke zich in het Museum te Batavia bevinden, zijn de meeste opgenomen in de Ethnografische Verzameling; enkele in den laatsten tijd verkregen aanwinsten zijn echter ondergebracht in de sinds kort bestaande Praehistorische collectie.

4. Schaakstuk van Radja Nagoer, beeld zonder hoofd, in 1921 gevonden op den heuvel Boentoe Parsatoeran aan den rechteroever van de Bah Sawa even stroomopwaarts van de kampong van dien naam, landschap Panei, en toen overgebracht naar Pamatang Siantar, waar het thans achter het Gemeentehuis staat. (De thans op het beeld staande 29 cm hooge kop is er, naar men zegt, nadat het beeld te Siantar geplaatst was door een Batakschen beeldhouwer bij gemaakt).

Afmetingen : Hoogte 57 cm; breedte 30 cm.

Beschrijving : Het eigenlijke beeld is 47 cm hoog en zit vast op een voetstuk van 10 cm hoogte (zie fig. 15). Het stelt een menschelijke figuur voor in zittende houding, met het rechterbeen boven het linkerbeen, zooals dat tegenwoordig nog tot de goede vormen behoort bij de Bataks. De handen met de palmen tegen elkaar op den schoot, vingers naar beneden. Bovenop is een ondiepe uitholling, zooals men bij meer beelden aantreft, om een lossen kop in te plaatsen; het is echter mogelijk dat de oorspronkelijke kop er vast op gezeten heeft en dat de uitholling gemaakt is om den tegenwoordigen kop er op te zetten. De maker van den tegenwoordigen kop heeft ook het gat voor de bezielende tooverbrei niet vergeten; men vindt dit boven het rechteroor.

Vereering : Van vereering is niets bekend.

Oorsprong : Zie J. Tideman, Simeloengoen blz. 51 ev. Het beeld geldt als Toehan (koning) van het schaakspel. Volgens J. Wismar Saragih, die in 1921 als pangoelobalei van Panei het beeld gevonden heeft, bevonden zich op de Boentoe Parsatoeran nog een vierkante steen, welke een kasteel (timpa) en een kegelvormige, welke een pion (bidak) van het schaakspel geweest zouden zijn. Deze steenen zouden eveneens naar Siantar zijn overgebracht, maar zijn daar niet meer aanwezig.

5. Platte steen, naast het Gemeentehuis te Pamatang Siantar.

Afmetingen : Hoogte ruim 15 cm; lengte 110 cm; breedte 80 cm.

Beschrijving : Ovaalvormige platte steen met twee uitsteeksels, welke eenigszins aan den kop en een der pooten van een schildpad doen denken. Op den rug achter den kop is een thans met cement opgevulde holte, van boven ovaalvormig (assen \pm 30 en 25 cm); zie figuur 16, waarop echter de uitsteeksels door de plantengroei niet te zien zijn.

Vereering : Wordt niet vereerd.

Oorsprong : Van waar deze steen afkomstig is, is niet bekend; enkelen zeggen van de Bah Boloek. Hij schijnt in denzelfden tijd als het beeld achter het Gemeentehuis naar Pamatang Siantar overgebracht te zijn. Hoewel Tideman spreekt van een steen, „die meer aan een rijstblok doet denken”

als kasteel van het schaakspel van Radja Nagoer (zie no. 4), schijnt deze steen toch niet de bedoelde timpa te zijn.

6. Een steen voor het kantoor van den Zelfbestuurder van Siantar zou volgens sommigen paranggiran heeten doch volgens anderen een varkenstrog (palangka ni baboej) zijn.

Afmetingen : Lengte 80 cm ; breedte 57 cm.

Beschrijving : In het midden is een rechthoekige holte. De steen bevindt zich nog op zijn oorspronkelijke plaats. Deze plaats en de vorm wijzen er op, dat de verklaring als varkenstrog plausibeler is dan die als paranggiran (kom voor het bereiden van citroenwater voor rituele haarwassching). De paranggiran van de Radja's van Siantar zou ook van steen geweest zijn en zich bevonden hebben bij de Tapian Poelou Holing (zie no. 1), maar thans niet meer bestaan. In den rand van den steen zijn nog drie kleine uithollingen, die er uitzien alsof ze later zijn aangebracht.

7. Anisan's (grafstenen) voor het zwembad in Pamatang Siantar. Van de versierde grafstenen staan er twee, die bij elkaar behoren, nog op hun oorspronkelijke plaats. Een daarvan is de hoogste van alle. Op dit zelfde graf liggen nog twee onversierde steenen. Het is naar men zegt het graf van Radja Na i Horsik, den zesden voorganger van den verbannen Radja Sangnaoealoeh. Hiernaast bevindt zich een graf met twee anisans, die later naar de plek waar zij nu staan zijn verplaatst; het daaronder begraven gebeente is niet mede overgebracht.

Ten slotte zijn er vijf anisans bijeen geplaatst, afkomstig van vier in de buurt gelegen graven. De voor het kantoor van den Radja geplaatste kanonnen rusten op stukken van anisan's die van dezezelfde graven afkomstig waren; vermoedelijk heeft elk graf oorspronkelijk twee anisan's gehad. De vier hier begraven Radja's worden genoemd : Radja Na i Parsoeroan (zijn naam was Mapir, de onmiddellijke voorganger van R. Sangnaoealoeh); Radja Na Martoeah (twee geslachten ouder), Radja Na Longah (weer vier geslachten ouder, voorganger van Radja Na i Horsik) en Radja Na Pitoeng (weer twee geslachten ouder). In het graf van Radja Na Longah zijn bij de overbrenging gevonden gouden, soeasa en zilveren voorwerpen, en Mexicaansche dollars; deze voorwerpen zijn thans in het bezit van den wnd. Radja van Siantar. Verder werd hierin gevonden een gong (tawak-tawak), welke weer begraven is.

8. Pangoeloebalang, twee beelden dicht bij den oever van de Bah Ilang in Pamatang Silampoejang.

Afmetingen : I hoogte 57 cm; breedte 19 cm.

II hoogte 54 cm; breedte 30 cm.

Beschrijving : I is een zittende figuur met de handen op de knieën en mannelijk geslachtsdeel. In den buik is een klein gaatje. II is een zittende vrouwelijke figuur; de borsten zijn duidelijk aangegeven. Het gezicht is erg beschadigd. Bij de beelden zijn silandjoehang, si topoe arang en aer-aer omas geplant.

Vereering : Volgens sommige inlichtingen wordt eenmaal per jaar een mannetjesvarken (babu toenggal) aan de beelden geofferd; volgens anderen wordt in tijden van ziekte of om een goede oogst te verkrijgen hondenvleesch (van een baliang sibalanga), een witte en een bruine haan, meelkoeken en sirih geofferd. Bij het offerfeest speelt men doodenzmuziek (ondas-ondas). De darmen van het varken worden om het hoofd van het vrouwelijke beeld gewonden, die van den hond om het hoofd van den man. Een gedeelte van het vleesch wordt in bamboe gekookt (ilomang). Bij een bezoek aan de beelden werd een offer van sirih aangetroffen, als afscheidsgave aangeboden door een van de dorpelingen die Christen zou worden.

Oorsprong : Naar men verhaalt, was er in den ouden tijd een Radja te Boehit na Bolag, geheeten Radja Boersog Saragih, die onder zijn vele zoons en dochters een tweeling had, een jongen si Dongdong en een meisje si Tajan geheeten. Daar men zulk een tweeling als ongunstig beschouwde, bracht men de kinderen naar een ander dorp, waar ze in opdracht van den vorst door een min werden grootgebracht. (Hoewel het niet uitdrukkelijk vermeld wordt, blijkt uit het vervolg, dat de kinderen elk in een ander dorp opgroeiden, zonder dat ze wisten, dat ze broeder en zuster waren). Toen de kinderen volwassen waren, zocht de Radja een geschikte vrouw voor zijn zoon. Zoodra hij een bruid op het oog had, deelde hij si Dongdong zijn plannen mee. Deze maakte geen bezwaar tegen het huwelijk, mits het zou zijn met een meisje uit een ander dorp, si Tajan geheeten, dat zijn hart gestolen had. De Radja voelde zich nu dubbel beschaamd : in de eerste plaats, omdat hij al stappen had gedaan bij de familie van het meisje, dat hij voor zijn zoon had uitgezocht, in de tweede plaats, omdat de voorzorgen, die hij genomen had om zijn beide kinderen van elkaar gescheiden te houden, vergeefs bleken te zijn geweest. Tegen zijn zoon zeide hij, dat hij de zaak nog verder overleggen wilde; hij zond hem echter naar een ver afgelegen plaats. Daarop stelde hij si Tajan voor, dat zij zou trouwen. Ook si Tajan verklaarde, dat zij daar wel voor voelde, mits het zou zijn met een jongeman uit een ander dorp, van wie zij veel hield. Haar vader zeide, dat hij hierover eerst haar moeder raadplegen wilde. Het meisje begreep, dat haar wensch niet toegestaan zou worden, en vroeg haar ouders, wat daarvan de reden was. Haar moeder openbaarde

haar toen, dat haar uitverkorene haar eigen broer was, en smeekte haar, haar ouders niet te schande te maken, maar naar een anderen bruigom uit te zien. Si Dongdong leed intusschen in zijn verbanning onder de onzekerheid, waarin zijn vader hem gelaten had. Hij besloot zijn ouders te gaan opzoeken. Toen hij in het dorp kwam, vond hij in het huis van zijn ouders het meisje, op wie hij zijn zinnen gezet had, geheel alleen. Hij kon zijn begeerte toen niet bedwingen en ze hadden gemeenschap met elkaar. Op dat oogenblik stak een geweldige storm op, de bliksem flitste en een regen daalde neer, die het geheele dorp onder water zette. Toen de Radja terugkeerde, belette het water hem den toegang tot het dorp.

Hij was zeer ongerust over het lot van zijn dochter, die hij in huis achtergelaten had. Pas na ongeveer anderhalven dag was het water zoo ver gezakt, dat de bewoners het dorp weer binnen konden gaan. Groot was de verwondering van den Radja, toen hij in zijn huis zijn beide kinderen si Dongdong en si Tajan aantrof, tot hun schouders toe in steen veranderd. Hij vroeg aan si Dongdong, wat deze na zijn dood zou worden. Si Dongdong antwoordde, dat hij een pangoeloebalang zou worden. De Radja vroeg daarop, wat hij dien pangoeloebalang te eten moest geven. De zoon zeide, dat men om voorspoed te erlangen aan den pangoeloebalang varkensvleesch en andere spijzen moest voorzetten en daarbij trommelmuziek maken. Verder moest men beelden van hem en zijn zuster plaatsen aan den oever van de rivier. Nadat hij deze woorden gesproken had versteenden hij en zijn zuster geheel. Zijn vader volgde de gegeven aanwijzingen op. De beide steenen beelden bevonden zich vroeger te Boehit na Bolag en zijn vandaar naar Pamatang Silampoejang overgebracht.

Volgens den tegenwoordigen Toean Silampoejang heeten de versteende broer en zuster si Boersog en Si Tatap; het is daarom nog steeds pantang in Silampoejang, deze namen aan kinderen te geven, daar het vooroudernamen (goran ni ompoeng) zijn. Vroeger kwam elke maand een tijger bij den pangoeloebalang, die zijn rijdier (adjakan) was. De beelden gingen soms naar de rivier. Nu en dan trof men bij de beelden kleine steenen aan, die naar men geloofde kinderen van het vrouwelijke beeld waren. Toen Pamatang Silampoejang bij een onderneming ingelijfd zou worden, is de pangoeloebalang naar de overzijde van de rivier in het gebied van Tanoh Djawa verplaatst. De toenmalige Toean Silampoejang deed een gelofte aan den pangoeloebang, dat hij hem op zijn oorspronkelijke plaats terug zou brengen, indien de inlijving niet doorging en dit is ook gebeurd.

9. Pangoeloebalang Si Bintang Mangaraba, eigendom van Toean Dolog Malela, te Bandan.

Afmetingen : Hoogte 66 cm ; breedte 16 cm.

Beschrijving : Zie figuur 25. Menschelijke figuur met gewelfde borst ; de linkerhand omklemt een voorwerp, dat gelijkt op een mes ; ingesnoerd middel, opgetrokken beenen, groot mannelijk schaamdeel. Het beeld zat tot het middel in den grond.

Vereering : Wanneer de kampong door rampen bezocht wordt, wordt aan den pangoeloebalang sirih geofferd.

Oorsprong : Dit beeld zou oudtijds door een der bewoners van Bandan gemaakt zijn om vijanden van de hoëta verre te houden, op aanwijzingen door een kundigen toovenaar (datoe) gegeven. Omtrent het toovermiddel, dat de kracht aan het beeld heeft gegeven, wordt verteld, dat de voornaamste bestanddeelen daarvan waren : een boomstronk die uit de verte op een mensch geleek, djolma so begoe geheeten, in de war geraakt touw en zeven onafgemaakte zaken, zooals een onafgevlochten mat, een onvoltooide messcheede enz. De boomstronk werd uitgesneden in den vorm van een menschelijke figuur en vervolgens met de andere ingredienten begraven. Daarna werd er eten aan gegeven, n. l. vleesch van een bruinen hond, op zeven manieren toebereid. Er boven op werd een steenen beeld van den djolma so begoe geplaatst. Wierook werd gebrand, en de steen werd gespizigd met rijst, het genoemde hondevleesch, gember, zout, kembang sepatoe, palmwijn, water en sirih, waarbij de tabas (tooverformulier) Si Bintang Mangaraba werd uitgesproken. Als gevolg hiervan voorspelde de datoë, dat de vijanden een overmacht van verdedigers tegenover zich zouden zien en hun krijgsgeschreeuw zouden hooren, zelfs als er in werkelijkheid geen verdedigers waren. Hierdoor bevreesd geworden zouden de vijanden op de vlucht gaan. Naderden ze toch nog, dan zouden ze door mieren overvallen worden.

Op het dorpsplein te Bandan zijn moderne graven met anisans. Voor de roemah bolon liggen twee steenen varkenstroggen.

10. Pangoeloebalang Parsalitan te Bandan in de concessie Laras, Afdeeling J, aan den oever van de Bah Pamoedjian.

Afmetingen : Hoogte 27 cm; breedte 10 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur met de armen gekruist over de borst.

Vereering : De eigenaar, si Dongdong Saragih, offerde er vroeger aan; daar hij tot den Islam is overgegaan, doet hij nu nog slechts geloften aan den pangoeloebalang.

Oorsprong : Si Dongdong vertelt hieromtrent het volgende verhaal : Er was eens een Radja genaamd Radja Sipoldas Onggou, die vele vrouwen en kinderen had. Eens ging hij naar de hoëta Sondang Satahoen om te dobbelen.

Onderweg ontmoette hij in een van de dorpen die hij passeeerde een prinses, met wie hij een praatje maakte. Ze beviel hem en hij vroeg haar ten huwelijk. Zij stemde er in toe, dat hij haar ontvoerde. Ze sloegen den weg in, die naar zijn dorp leidde en die door het oerwoud liep. Hier verdwaalden ze en jarenlang zwierven ze rond zonder hun bestemming te bereiken. Eindelijk bleek het, dat Pakboroe Hatigoran (zoo heette de prinses) zwanger was. De Radja dacht toen bij zichzelf : Blijkbaar brengt dit huwelijk mij geen geluk, maar heeft het steeds onheil voor mij ten gevolge, zoodat ik nu reeds jaren rondzwerven zonder mijn doel te bereiken; het zal beter zijn, dat ik mijn vrouw maar in het bosch achterlaat.

Terwijl hij zoo dacht, kwamen ze op een plaats, waar een groote omgevallen boom den weg versperde. De vorst nam zijn kapmes en schreef op de scheede daarvan de woorden : Si Bintang Dadolog. Deze scheede gaf hij aan zijn vrouw. Daarop sprong hij plotseling boven op den boomstam; aan de andere zijde sprong hij weer naar beneden en vluchtte weg, zijn vrouw achterlatende. Hij dwaalde nu niet langer, maar kwam spoedig in zijn gebied terug.

Nadat haar man weg was, sprong de prinses hem achterna. Zij liet zich aan de andere zijde van den boomstam vallen en schonk daar het leven aan een zoon. Ze bracht het kind groot in het bosch. Toen het was opgegroeid vond het een bliksemstand (sait ni ponggei). Hierdoor verkreeg hij het vermogen zich onzichtbaar te maken. Hij vroeg zijn moeder verlof, om zijn vader te mogen zoeken. Zij stond het toe en hij ging op weg en kwam na eenigen tijd in het land van Radja Sipoldas Onggou. Dadelijk ging hij het dorp binnen en begaf zich naar de woning van den Radja. Deze was ernstig ziek; alle door de datoës aangewende medicijnen en afweermiddelen hadden gefaald. Ten slotte had een datoë aan de rijksgrooten medegedeeld, dat de vorst slechts beter kon worden, indien hij den door hem verwaarloosden zoon weer in genade zou aannemen. Niemand wist echter van zulk een kind af. Onder de zonen van den Radja was er geen, dien het aan iets ontbrak. Toen nu echter de jongen uit het bosch het paleis betrad, was de vorst plotseling veel beter. Zoodra de jongen de paleistrap was afgedaald, werd de vorst echter ziek en zoo ging het door. De rijksgrooten, die dit waarnamen, concludeerden er uit, dat dit het door den datoë bedoelde verwaarloosde kind van den vorst moest zijn. Ze deelden deze meaning aan den vorst mee, die er zeer verwonderd over was.

Hij liet het kind bij zich komen en sprak : „Jongen, ik dank je zeer, dat je me beter gemaakt hebt. Vertel me nu eens, waar je vandaan komt en waar je heen wilt.” Het kind antwoordde : „Ik weet niet vanwaar ik kom en waarheen ik zal gaan; ik wil slechts mijn vader zoeken.”

Terwijl hij zoo sprak, had hij een messcheede in zijn hand. De vorst vroeg : „Heb je geen mes in die scheede ?” „Neen”, zei de jongen. „Gooi dan die scheede maar weg, hier heb je een mes van mij”, zeide de vorst. De jongen wilde de scheede echter niet weggooien. De vorst nam hem die toen uit de hand en zag, dat er op geschreven stond : Si Bintang Dadolog. Toen hij deze woorden, die hij indertijd zelf er op geschreven had, las, herinnerde hij zich zijn vrouw, die hij in het bosch had achtergelaten. Nu begreep hij de uitspraak van den datoë. Hij zeide : „Dit is mijn zoon, die verwaarloosd was in het bosch, nadat ik hem verlaten had, toen hij nog in den schoot van zijn moeder was. Laten wij daarom met het heele volk een groot feest houden.” Vervolgens zond hij Si Bintang Dadolog met enkele volgelingen er op uit, om zijn moeder te gaan zoeken in het bosch. Ze zagen, dat de vrouw en de groote boom in water veranderd waren. Si Bintang Dadolog stichtte daar een hoeta, die zeer volkrijk werd. Eens droomde Si Bintang Dadolog, dat hem iemand verscheen, die sprak : „Offer mij een varken op zeven wijzen toebereid, rijst, meelkoeken, een rauw ei, gember, zout en kembang sepatoe en maak een afbeelding van mij van steen in menschelijke gedaante. Als ge mij wilt vereeren en aan mij wilt offeren, vereer dan dat beeld, dan zal Uw hulde mij bereiken. Ik ben de bliksemwand, dien ge vroeger gevonden hebt en die U geluk heeft gebracht.”

Si Bintang Dadolog deed zooals hem in den droom bevolen was en zijn afstammelingen na hem handelden evenzoo, tot Si Dongdong toe. Eens per jaar vereerden ze het beeld en offerden er aan. Wanneer dat geschiedde, weerklonk steeds een knetterende donderslag. Ten slotte werd het van Pamatang Dolog Malela overgebracht naar Bandan.

In een uit Tanoh Djawa ontvangen redactie van het verhaal over Radja Sipoldas Onggou heet zijn zoon Si Djajoe Porang; de moeder wordt later teruggevonden; van een steenen beeld wordt niet gesproken.

11. Silaon in de rivier Bah Pamoedjian bij Pamatang Dolog Malela.

Afmetingen : I lengte 122 cm; breedte 23 cm.

II lengte 164 cm; breedte 30 cm.

Beschrijving : En haut relief in de rivierbedding uitgehouwen menschelijke figuren, I een vrouw, II een man, omgeven door een aantal ronde uithollingen.

Vereering : De plaats wordt nog als heilig beschouwd.

Oorsprong : Een der voorouders van Toejan Dolog Malela had vele kinderen. Eens ging hij naar de ladang en liet een zijner dochters thuis om het huis te bewaken. Hij droeg haar op, als haar broer, die op reis was, terug kwam, hem van de overgebleven rijst te geven, die op de vliering stond. Toen haar broer kwam, wees zij hem de plaats, waar de rijst stond.

maar hij kon die niet vinden. Zij stond toen zelf op om de rijst van de vliering te nemen, en terwijl ze zich daartoe uitrekte, raakte haar kleed los. Haar broer greep haar aan en had gemeenschap met haar. Zoo werden zij door hun ouders gevonden. Deze overlegden met de familie wat er gedaan moest worden en men besloot de bloedschendigen te binden en in de rivier te werpen, en gedurende twee maanden waagde zich niemand in de nabijheid van die plaats. Daarna ging men er kijken en vond twee steenen beelden in de gedaante van de beide overtreders. Beenderen vond men niet, daaruit maakte men op dat zij in steen veranderd waren. Dit werd eenigen tijd later bevestigd door de geesten van de beide gestorvenen, die zich manifesteerden. Zij gaven daarbij tevens voorschriften, hoe men aan hen moest offeren, n.l. door aanbieding van een varken en andere gaven. Hierdoor zouden ziekten en andere rampen afgewend worden.

Men wijst aan beeld I een vrouwelijk schaamdeel aan, en een afgesneden penis; aan beeld II de plaats, waar de penis is afgesneden. In het bezit van Toean Dolog Malela bevinden zich twee houten voorouderbeeldjes, hetzelfde voorstellende.

Van de ronde uithollingen zijn, naar men zegt, sommige door mensen gemaakt, andere door een batoengangang, een geest in den vorm van een steen met opengesperden muil, die vroeger op die plaats in het water leefde.

In Pamatang Dolog Malela zijn enkele graven met steenen anisans.

12. Pangeloebalang Si Biangsa, vijf steenen, eigendom van Toean Dolog Malela, in het bosch bij Pamatang Dolog Malela.

Afmetingen : I hoogte 45 cm; breedte 16 cm.

II hoogte 49 cm; breedte 23 cm.

III hoogte 26 cm; breedte 23 cm.

IV hoogte 16 cm; breedte 16 cm.

V platte steen breed 23 cm.

Beschrijving : I — IV zijn ruw bewerkte figuren met los er op staande koppen; de kop van IV ontbreekt. Boven in de hoofden zijn gaatjes. In den grond onder den platten steen (V) bevindt zich, naar men zegt, een groote pot, die het toovermiddel si Biangsa bevat.

Vereering : Bij ziekte en andere rampen in de familie van Toean Dolog Malela offert men eieren aan den pangeloebalang. Men moet zeer oppassen om, bij het naderen van den pangeloebalang, den platten steen niet met zijn schaduw te raken, daar dit onvermijdelijk den dood ten gevolge zou hebben. Alle offergaven, die in den sibiangsa-pot gelegd worden, worden direct vloeibaar. Een klein beetje van het vocht is vroeger naar Goenoeng Sarawan

gebracht en deed daar een bron ontstaan. Bij het offeren blijft alleen de goeroe bij den pangoeloebalang, want zoodra de platte steen opgetild wordt breekt een regenstorm los. De goeroe rent, nadat hij het offer in den pot gedaan heeft, naar de hoeta terug om zich voor het noodweer in veiligheid te brengen.

Oorsprong : Een vroegere Toean Dolog Malela, Radjamin geheeten, zocht een kundig datoë om een pangoeloebalang voor hem te maken. Hij vond dien in Bangkiang in de Karolanden. De goeroe maakte vier steenen beelden en een grooten aarden pot en vervaardigde een pangoeloebalang van het lijkje van een kind en andere ingrediënten. Hij droeg Toean Dolog Malela op, ieder jaar een mannetjes-varken, rijst, een op zeven wijzen toebereiden bruinen haan, vruchten van de suikerpalm, een mannelijke bloeitros v. d. suikerpalm, halatoe (s. v. stinkende roode vrucht) en latong (s. v. brandnetel) aan den pangoeloebalang te offeren, opdat deze alle rampen verre zou houden. Zoo deed men jaarlijks, behalve wanneer men in het afgelopen jaar bijzondere tegenspoeden had ondervonden (Mal. kemalang an).

13. Pangoeloebalang, twee beelden, te Pamatang Dolog Malela.

Afmetingen : I hoogte 44 cm; breedte 23 cm.

II hoogte 56 cm; breedte 17 cm.

Beschrijving : I is een ineengedoken figuur met een plat uitsteeksel op het hoofd en tot op de schouders hangende ooren. De handen omvatten het mannelijk schaamdeel. Het grootere beeld II is wellicht een vrouwelijke figuur, met afhangende haren of een soort helm. De kop staat los op het ruw bewerkte lichaam, dat boven in een punt uitloopt, passend in een holte in den kop.

Vereering : Er wordt jaarlijks in de maand sipahatoloe aan geofferd en verder wanneer het noodig is, bijv. bij ziekte en andere rampen. In plaats van een varken offert men nu een geit, daar de eigenaar tot den Islam is overgegaan.

Oorsprong : De tegenwoordige eigenaar, si Morainda, stamt af van iemand uit Naga Bosi. Deze voorvader droomde eens, dat hem een man en een vrouw verschenen, die spraken : „Vereer ons. Wij liggen aan den oever van de rivier, bij de badplaats (tapijn Naga Bosi).” Hij stond op en vond op de aangewezen plaats twee steenen beelden, die hij naar zijn huis bracht. Daarna verschenen de geesten hem weer in den droom en zeiden, dat ze niet in huis wilden wonen, maar dat hij hen naar het bosch moest brengen en hun het vleesch van een mannetjesvarken en andere spijzen moest offeren. Dit geschiedde gedurende enkele geslachten, tot zijn nakomelingen naar Dolog Malela verhuisden. Zij brachten de beelden daarheen over.

14. Pangeloebalang si tanggoengan, twee beeldjes staande onder een duiventilvormig offerhuisje (*toengkoep* of *parsoeroan*) met zinken dak en bewerkt steenen topstuk (*pamboeboeng*) op een heuveltje in een ladang te Pamatang Dolog Malela.

Afmetingen : I hoogte 20 cm; breedte 7 cm.

II hoogte 32 cm; breedte 9 cm.

Beschrijving : beeld I stelt een vrouw voor (de borsten zijn aangegeven) die de linkerhand op de rechterknie houdt en omgekeerd. Een hoofddeksel (of haardos ?) op het hoofd. II heeft de rechterhand op de rechter-, de linkerhand op de linkerknie, en een gaatje in de maagstreek. Bij het offeren krijgt I *roedang* (bloemen) op het hoofd, II een *gotong* (mannenhoofddoek) van *lambei gorsing* (jong palmblad).

Vereering : De beeldjes zijn het eigendom van si Masan morga Damanik, die ze nog vereert. Op een gunstigen Anggara-dag offert men een bruinen haan. Het offer wordt boven in het huisje gelegd; op den grond voor de beeldjes legt men slechts de *panrotehan* (schubben van de pooten, veeren en darmen van den haan benevens 2 sirihbladeren, *apoeran sajoer*) en steekt twee schuin afgesneden bamboekokers (*pandoer*) met water en palmwijn in den grond.

Oorsprong : Een voorvader van Si Masan was eens ziek. De datoë zeide, dat de geest van de *tanggoengan* (bamboekoker waarin men het eten voor de varkens uit huis brengt naar de varkenstrog; na het voer in de trog gestort te hebben klopt men met de lege bamboe op den rand van de *palangka* om de varkens te roepen) hem ziek gemaakt had. Daarom maakte hij deze beeldjes tot woonplaats voor dien geest. Het offerhuisje is pas door den nog jeugdigen Masan opgericht.

15. Pangeloebalang, twee beelden, te Bandar Malela.

Afmetingen : I hoogte 15 cm; breedte 12 cm.

II hoogte 16 cm; breedte 9 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren zonder bepaalde kenteeken.

Vereering : Er worden geloften aan gedaan bij ziekte en andere moeilijkheden. De beelden zijn eigendom van Si Djondarim.

Oorsprong : Onbekend.

16. Pangeloebalang te Marihat Dolog (Bandan).

Afmetingen : hoogte 25 cm; breedte 12 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in hurkende houding met de handen in sembah-houding opgeheven. Het hoofd is beschadigd.

Vereering : Wordt bij ziekte en andere nooden vereerd. De pangoeloe-balang is eigendom van Si Dain te Marihat Dolog.

Oorsprong : Onbekend.

17. **Pangoeloebalang Manik Siantar**, drie steenen, op de ladang van Si Djogain, ongeveer 200 meter van den grooten weg van Pamatang Siantar naar Tebing Tinggi, te Bongongan na Bolon, thans in het museum te Batavia, Ethnografische verzameling No. 21777 — 21779.

Afmetingen : I hoogte 52 cm; breedte 22 cm.

II hoogte 49 cm; breedte 20 cm.

III hoogte 53 cm; breedte 16 cm.

Beschrijving : I mannelijke figuur. Kop met hoofddeksel, los van den romp. Oorversiering ? Dikke lippen, twee rijen tanden zichtbaar. In hoofd en lichaam vele gaatjes. Draagt een gordel. In de handen voor den buik een voorwerp houdend. II vrouwelijke figuur, uitstaande ooren. Haren of doek op den rug hangend. Ver uitstekende borsten. Handen op de knieën. Vrouwelijk schaamdeel. Op het hoofd een gat en verder nog enkele gaten in het lichaam. III zwaar beschadigd. Hoofd verweerd en gebroken, vermoedelijk als van I. Hoofd en voetstuk van den romp gebroken.

Vereering : Werd niet vereerd.

Oorsprong : Onbekend. Een der mannelijke beelden zou een radja voorstellen, het andere een goeroe, het vrouwelijke beeld de poeang bolon.

18. **Pangoeloebalang**, 6 beelden, aan de Bah Bolon in de concessie Dolok Sinoembah bij de hoeta Sahkoeda.

Afmetingen : I hoogte 38 cm; breedte 10 cm.

II hoogte 40 cm; breedte 12 cm.

III hoogte 47 cm; breedte 15 cm.

IV hoogte 32 cm; breedte 12 cm.

V hoogte 45 cm; breedte 16 cm.

VI hoogte 37 cm; breedte 14 cm.

Beschrijving : I dikke buik, handen op den schoot. II als I. III hals met kropgezwel, de ellebogen op de knieën. IV scheef naar rechts overhellend. V als I en II. VI met dikke buik, de ellebogen op de knieën.

Vereering : De beelden worden vereerd, gewoonlijk in dien vorm, dat men er een gelofte aan doet.

Oorsprong : Onbekend. Men zegt, dat er zeven beelden geweest zijn, en dat er een verdwenen is. Men noemt de beelden afzonderlijk :

1. Radja; deze kan ziekten en andere rampen afwenden.

2. Nagodang; kenner van de adat en rechter.

3. Oerang Kaja; de vertrouwde van den Radja, voornamelijk om voor de bezittingen van den Radja zorg te dragen.
4. Toean na Poso, de rijkstoovenaar (dit beeld zou verdwenen zijn).
5. Goeroe; kan goede en slechte dagen aanwijzen en verleent zijn hulp bij het verdrijven van ziekten.
6. Parlobei; aanvoerder in den oorlog.
7. Oeloebalang; helper van den Radja in het paleis of elders.

19. **Pangoeloebalang** of **Parpagaran** te Pamatang Sahkoeda, vroeger te Sahkoeda Bolag, twee beelden.

Afmetingen : I hoogte 48 cm; breedte 16 cm.

II hoogte 56 cm; breedte 18 cm.

Beschrijving : I gebogen figuur, met gevouwen armen op den schoot.
II hurkende figuur met de ellebogen op de knieën.

Vereering : Er worden geloften aan gedaan.

Oorsprong : Diende vroeger ter bewaking van de hoeta Sahkoeda Bolag, één bovenstroms en één benedenstroms.

20. Twee steenen (*silaon* genoemd ?) in de bedding van de Bah Sonom bij Boehit Maradja.

Afmetingen : lengte van beide 240 cm; breedte 36 en 40 cm.

Beschrijving : Twee vormeloze langwerpige figuren en haut relief in de rivierbedding, op ± 10 cm afstand naast elkaar.

Vereering : Worden niet vereerd.

Oorsprong : In den ouden tijd woonde te Boehit Maradja een man van de morga Damanik Bariba, die veel kinderen had. Een van zijn zoons ging er op uit om elders zijn fortuin te zoeken. Toen hij na eenigen tijd terug kwam trof hij in huis alleen een van zijn zusters aan; alle anderen waren naar de ladang. Hij vroeg haar wat rijst; terwijl zij naar boven reikte, om de overgebleven rijst te nemen, die daar op een plank stond, zag hij, dat zij schoon was, omvatte haar en had gemeenschap met haar. Zoo vonden hun ouders hen, toen ze 's middags thuis kwamen. Ze trachtten hen te scheiden, maar dit was onmogelijk. Na enkele dagen veranderden beiden in steen; deze steenen rolde men in de rivier, waar ze nog heden te zien zijn.

21. **Pangoeloebalang**, twee beelden, te Pamatang Sipolha.

Afmetingen : I hoogte 44 cm; breedte 20 cm.

II hoogte 37 cm; breedte 23 cm.

Beschrijving : Een mannelijke en een vrouwelijke figuur (de geslachtsdeelen zijn aangegeven) in hurkende houding met de armen gevouwen voor de borst. Aan beide ontbreekt het hoofd.

Vereering : Bij rampspoed of ziekte brengt men een offer van hondenvleesch enz.

Oorsprong : De beelden zouden voorstellen een kundigen datoë en zijn vrouw, die leefden ten tijde van Radja Parmata Manoenggal. Deze toovenaar was niet slechts bekwaam in het genezen van ziekten, maar kon ook de toekomst voorspellen en de toovermiddelen aangeven, die voorziene rampen konden afwenden. Hij overleed op hoogen leeftijd. De zoon van Radja Parmata Manoenggal gaf bevel beelden van de vereerde dooden te maken en die op hun graf te plaatsen.

21a. In het dorp Dolok Sariboe (Pariboean) dicht bij Sipolha staan op het dorpsplein drie a n i s a n 's in een driehoek. Twee zijn langwerpige steenen, naar het schijnt onbewerkt, de derde is zeer ruw bewerkt. Tusschen deze steenen zijn de vroegere radja's van Pariboean begraven. Dicht bij het dorp ligt een steen, die de plaats aangeeft waar zich een pot (h a d j o) met p a n g o e l o e b a l a n g s i b i a n g s a bevond. Deze pot is echter in den grond verdwenen. Hierbij is sinds enkele jaren geplaatst het bewerkte steenen topstuk van het niet meer bestaande offerhuisje (t o e n g k o e p) voor den sinoembah Na Martoea Radja Bolon Simaringga.

22. Pangoeloebalang, zeven beelden, te Gorak, ressorteerend onder het Parbapaanschap Djorlang Hoeloean.

Afmetingen : I hoogte 45 cm; omvang 60 cm.

II hoogte 32 cm; omvang 52 cm.

III hoogte 40 cm; omvang 35 cm.

IV hoogte 23 cm; omvang 43 cm.

V hoogte 27 cm; omvang 64 cm.

VI hoogte 25 cm; omvang 50 cm.

VII hoogte 29 cm; omvang 41 cm.

Beschrijving : De beeldjes staan op een rij naast elkaar, de vuisten gebald voor de borst.

Vereering : Bij ziekte en andere nooden offert men hondenvleesch en andere spijzen.

Oorsprong : Men verhaalt, dat er in vroeger tijd zeven herders waren, die vee hoedden op het veld. Ze kwamen overeen zeven beelden naar hun eigen gelijkenis te maken en daarna telkens een uit hun midden te doden als offer voor die beelden. Zoo geschiedde het, tot er nog slechts een in leven was. Deze eene ging naar het dorp terug, om het gebeurde mee te delen. De bewoners van het dorp gingen naar het veld, om zich van de waarheid van het verhaal te overtuigen. Terwijl ze weg waren, legde de laatste herder

zich in het dorp te slapen en stierf. Toen de mensen terug kwamen, vonden ze zijn lijk. Na eenigen tijd waren er zieken onder de leden van de morga Damanik, die in die hoeta woonden. De datoë zeide, dat men de beelden moest vereeren, opdat de zieken zouden herstellen. De familieleden deden dit; ze zeiden: „Indien waarlijk de zeven herders onze pangoeloebalang geworden zijn, moge de ziekte wijken.” De zieken werden inderdaad beter. Daarom vereert men tot op dezen dag de beelden om voorspoed te verkrijgen.

23. Pangoeloebalang aan den rand van de hoeta Bahal ressorteerende onder het Parbapaanschap Djorlang Hoeloean.

Afmetingen : Hoogte 40 cm; omvang 41 cm.

Beschrijving : Menschelike figuur met de armen gevouwen over de borst.

Vereering : Bij ziekte en andere rampen wordt er nog aan geofferd.

Oorsprong : Men verhaalt, dat vroeger te Djorlang Hoeloean een man woonde, Djintailar Damanik geheeten, die de tooverkunst leerde bij een beroemden goeroe. Nadat hij volleerd was, ging hij op voorschrift van zijn leermeester ascese verrichten in het bosch (Mal. bertapa). Na een jaar stierf hij daar, aangezien hij een fout maakte in de hem voorgeschreven levensregel en veranderde in steen. Eenigen tijd later vernamen zijn dorpsgenooten het gebeurde; ze vereerden het steenen beeld, offerden er aan en noemden het pangoeloebalang.

b. DISTRICT BANDAR.

24. Anisan (grafstenen) van den Radja van Tandjoeng Bolon en zijn familie te Bandar Kebon, en andere steenen daar dichtbij.

Afmetingen, beschrijving, oorsprong : Men verhaalt, dat vroeger, vóór het geslacht van den Radja van Siantar heerschte over Bandar, te Tandjoeng Bolon een vorst resideerde tot wiens gebied ongeveer de helft van het tegenwoordige district Bandar en een deel van de onderafdeeling Batoe Bara behoorde. Het grootste van de graven te Bandar Kebon is dat van een dezer Radja's. Het is afgedekt met een laag steenen, waarop twee anisan's staan in den vormen van zwak naar boven uitloopende pilaren, bewerkt met regelmatige figuren, resp. 116 en 105 cm hoog, beide met een doorsnede van \pm 40 cm. Zie figuur 23. Ze zijn van een harde steensoort en fijn bewerkt. Naar men zegt zou de zoon van den hier begraven Radja ze uit Atjeh hebben laten komen voor den prijs van twee slaven en twee slavinnen. De richting van het graf is Noord — Zuid, met den grootsten steen in het Noorden. Boven dit graf is een dakje van gegolfd plaat ijzer gebouwd. Het ligt op een kleine, naar het schijnt kunstmatige verhoging. Er vlak bij liggen

nog drie zulke heuveltjes. Twee ervan dragen elk een graf, waarvan het eene zou zijn dat van de hoofdvrouw (Poeang Bolon) van den Radja, een dochter van den Radja van Siantar. Op dit graf bevinden zich twee eenvoudige *a n i s a n*'s, waarvan de grootste gebroken is. Het andere graf, evenals de beide vorige Noord — Zuid liggende, heeft twee bewerkte *a n i s a n*'s met op het bovenvlak 8-puntige rosetten, hoog beide 40 cm, in doorsnede resp. 20 en 24 cm; hier zou de zoon van den Radja (Radja Poso) begraven liggen. Op het vierde heuveltje bevinden zich twee graven, liggende in de richting West — Oost (grootste steen in het Westen). Het eene heeft een bewerkte *a n i s a n* en een onbewerkten steen; dit zou het graf van den Radja Goraha (krijgsoverste) zijn. Het andere, dat twee onbewerkte steenen heeft, geldt als dat van zijn broer. Deze bijzonderheden werden door den bewaker van het graf meegedeeld tijdens een bezoek van den wd. Radja van Siantar; hij wist ook te vertellen, dat de naam van Radja Tandjoeng Bolon was: Adim. Volgens een vroegere opgave van het districtshoofd was deze naam niet meer bekend. Kort na de regeering van dezen vorst zou zijn opvolger door den Radja Bandar overwonnen zijn en uitgeweken zijn, men weet niet waarheen. Volgens de Encyclopaedie van Ned. Indië, Aanvullingen, blz. 1359, was het in 1907 bij de onderafdeeling Batoe Bara gevoegde landschap Tandjoeng Kasau vermoedelijk een overblijfsel van het rijk Tandjoeng Bolon. In de bedding van de in de nabijheid stroomende Bah Djatoeh, waar naar men zegt de badplaats van Radja Tandjoeng Bolon was, is in een groten steen de figuur van een krokodil of varaan uitgehouwen. Verder zijn daar in de buurt nog een paar steenen, waarin men een olifant en andere dieren meent te herkennen; ze zijn voorzien van uithollingen, die als *p a r a n g - g i r a n* gedienst zouden hebben. Ook in den bodem van het riviertje treft men enkele dergelijke *p a r a n g g i r a n*'s (kommen voor citroenwater voor de ritueele hoofdwassching) aan.

Vereering : Het graf van Radja Tandjoeng Bolon wordt nog als keramat beschouwd; men doet er geloften aan (Mal. *b e r n a z a r*); sporen van wierook en witte lapjes aan het dakje opgehangen getuigen hiervan.

25. Pangoeloebalang Sahoeta, drie beelden te Goenoeng Sarawan.

Afmetingen : I hoogte 38 cm; breedte 21 cm.

II hoogte 30 cm; breedte 19 cm.

III hoogte 49 cm; breedte 23 cm.

Beschrijving : I is een vrouwenfiguur, die een kind op den rug draagt; de draagdoek is van voren niet te zien. II en III zouden mannelijke figuren zijn. Alle drie hebben een hurkende houding en houden de armen gevouwen voor de borst.

Vereering : Jaarlijks na de rijstoogst werd er aan geofferd (i p a d j o e h), maar nu de meeste bewoners van de hoeta tot den Islam zijn overgegaan geschiedt dit niet meer.

Oorsprong : Onbekend.

26. **Pangoeloebalang** te Pamatang Bandar, vóór de Roemah Bolon van den Radja van Bandar.

Afmetingen : Hoogte 32 cm; breedte 18 cm.

Beschrijving : Een vrouwelijke figuur met dikken buik, de armen gevouwen voor de borst.

Vereering : Wordt nog als een heilige plaats beschouwd.

Oorsprong : Onbekend; dient om het dorp te bewaken en ziekte af te weren.

27. **Paranggiran** enz. aan den oever van de Bah Pamoedjian te Pamatang Bandar.

Afmetingen : I Paranggiran, doorsnede 30 cm; diepte 24 cm.

II Slang, lengte 110 cm.

III Paranggiran, doorsnede 18 cm; diepte 14 cm.

IV Slang, lengte 113 cm.

V Paranggiran, doorsnede 18 cm; diepte 11 cm.

VI Paranggiran, doorsnede 17 cm; diepte 19 cm.

VII Slang, lengte 131 cm.

Beschrijving : Zie figuur 24. Vier holtes, dienende voor de bereiding van citroenwater voor de ritueele hoofdwassching. Een bevindt zich op een grooten, vrijstaanden steen in den stroom bij de mannenbadplaats en een drietal dicht bij elkaar aan gene zijde van het riviertje. Deze laatste waren bij het eerste onderzoek geheel met humus overdekt, waarop struikgewas en jong geboomte was opgeschoten. Zij moesten worden blootgelegd. De opening van de eerstgenoemde kom, die voorzien is van een rand, is rond en heeft een middellijn van ongeveer 15 cm. Een slangenfiguur slingert zich om den rand. Van de drie andere, die op een platje, vlak bij het water gevonden werden, zijn twee gaten rond, met een diameter van ± 15 cm, terwijl één opening vierkant is. Deze drie kommen hebben randen, bij twee ervan zijn in relief slangenfiguren uitgebeeld, waarvan een haarkop op den rand van het vondt laat rusten. Bij het wegtrekken van de humuslaag voor het openleggen van het terrasje kwamen allengs allerlei figuren en lijnen te voorschijn.

Vereering : Vindt niet plaats.

Oorsprong : Onbekend.

28. **Pangoeloebalang**, twee beelden, in het oerbosch ten Oosten van de hoeta Dolog Siantar.

Afmetingen : I hoogte 60 cm; breedte 10 cm.

II hoogte 40 cm; breedte 9 cm.

Beschrijving : I geldt als mannelijke, II als vrouwelijke figuur. Ze staan (volgens andere opgave: zitten) met de armen gevouwen voor de borst, gewend naar het Oosten.

Vereering : Wordt als een heilige plaats beschouwd.

Oorsprong : Ze zijn vroeger gemaakt door een Goeroe Hoeta, wiens naam niet meer bekend is, ter bewaking van de hoeta.

29. **Pangoeloebalang** bij de rivier ten Westen van de hoeta Naga Sompa.

Afmetingen : hoogte 68 cm; breedte 28.

Beschrijving : Geldt als mannelijke figuur. De armen gevouwen voor de borst, het gelaat naar het Oosten gekeerd.

Vereering : Jaarlijks na den rijstoogst (in Februari) wordt er aan geofferd.

Oorsprong : Een man behorende tot de familie van den Radja van Siantar, Pandjalerman geheeten, kwam in vroeger tijd in opdracht van een vorstendochter van Siantar te Naga Sompa katoen planten. Hij maakte er op zijn ladang een p a r p o g e a n (heilige plaats waar bepaalde planten, o. a. gember, p o g e i, geplant worden) en richtte daar den pangoeloebalang op om zijn veld te beschermen. Ieder jaar offerde hij er een mannetjesvarken aan.

30. **Pangoeloebalang**, twee beelden, bij Afd. 9 van de onderneming Bandar Betsy in het gebied van de hoeta Oedjoeng Bandar.

Afmetingen : I hoogte 40 cm; breedte 20 cm.

II hoogte 35 cm; breedte 17 cm.

Beschrijving : I vrouwenfiguur, de rechterarm gebogen voor de borst, de linkerarm afhangend langs het been. II mannenfiguur, de beide armen gevouwen voor den buik. De beelden staan tegenover elkaar.

Vereering : Wordt als een heilige plaats beschouwd.

Oorsprong : In vroeger tijd door een onbekenden Goeroe Hoeta gemaakt ter beveiliging van het dorp.

31. **Pangoeloebalang** dicht bij de Bah Pamoedjian in Oedjoeng Pait.

Afmetingen : Hoogte 50 cm; breedte 30 cm.

Beschrijving : Mannelijke figuur met de armen over de borst gevouwen.

Vereering : Wordt als een heilige plaats beschouwd.

Oorsprong : Gemaakt door een vroegeren pangoeloe (dorpshoofd) van Oedjoeng Pait, genaamd Toean Gadjing Kahean, ter beveiliging van zijn dorp.

32. Pangoeloebalang staande in de hoeta Sibolatangan, drie beelden.

Afmetingen : I hoogte 30 cm; breedte 12 cm.

II hoogte 35 cm; breedte 17 cm.

III lengte 30 cm; breedte 7 cm.

Beschrijving : I mannelijke en II vrouwelijke figuur, beide met de armen gevouwen voor de borst. Tusschen deze twee staat III, een schubdier voorstellende.

Vereering : Wordt als heilig beschouwd.

Oorsprong : In vroeger tijd door een onbekenden Goeroe Hoeta gemaakt ter beveiliging van het dorp.

c. DISTRICT SIDAMANIK.

33. Sinoembah bestaande uit twee beelden, genaamd : Toean Gompang Bala Sariboe en Poeang Gompang Bala Sariboe; Batoe Gadjah en paranggiran te Manik Sariboe Lama.

Afmetingen : I hoogte 57 cm; breedte 22 cm.

II hoogte 63 cm; breedte 20 cm.

III hoogte 110 cm; breedte 70 cm; lengte 2 m.

Beschrijving : I mannelijke figuur met ooren afhangend tot op de schouders, op het hoofd een uitsteeksel, dat men als djambak (haar dat blijft staan na het scheren van de slapen) verklaart. Op den rug een steekwapen in scheede. II vrouwelijke figuur met duidelijke borsten. Beide hebben de handen gevouwen voor de borst, de hoofden staan los op den romp, ze zijn verweerd en beschadigd. Ze staan onder een zeer groten pongki-boom aan den rand van het dal waardoor de Bah Mantin stroomt. III, de Batoe Gadjah, is een grote steen aan den oever van de Bah Mantin, aan de bovenzijde waarvan en relief een dierenfiguur is aangebracht, die wegens een slurfachtig uitsteeksel aan den kop olifant genoemd wordt. In den rotsbodem daar dichtbij zijn enkele paranggirans gehouwen, waaronder een met een rand.

Vereering : Aan deze sinoembah wordt nu en dan een buffel met vier paar klappers of een geit met twee paar klappers geofferd. Toen Manik Sariboe door Toean Rondahaim van Raja was ingenomen was de pangoeloe van Manik Sariboe gevlogen; na twee jaar werd hij echter door de veroveraars teruggeroepen en in zijn waardigheid hersteld, omdat zij niet wisten hoe aan de sinoembah geofferd moest worden. Bij ziekte brengt men een klein offer, pangampoenan geheeten, bestaan uit sirih (demban goenringan) op pisangbladeren gelegd en aan de beelden te eten gegeven, een ei en wierook.

Oorsprong : Hieromtrent vertelt Tormahita Damanik, ex-pangoeloe van Manik Sariboe Lama, oud ± 90 jaar, het volgende :

In vroeger tijd was er een dorpshoofd te Hoeta Oesang, genaamd Toean Tanggiang na Boeragon. Zijn dorp telde ongeveer honderd gezinnen. Hij had een eigen jongeren broer, Toean Patoelo, die dapper was in den oorlog. In hetzelfde dorp woonde een schoone maagd si Loemanang Doenia. Zij was al verloofd met een gewonen burger, maar ook Toean Patoelo dong naar haar gunst. Plotseling waren Toean Patoelo en si Loemanang Doenia uit het dorp verdwenen. De ouders van het meisje meenden, dat Toean Patoelo haar had ontvoerd, en deelden hun vermoeden aan het dorpshoofd mee. Deze beval zijn onderdanen overal in de omgeving te zoeken, maar op den eersten en tweeden dag vond men niets. Op den derden dag brak een geweldige donderstorm los, zoodat men niet verder kon zoeken. Op den vierden dag hervatte men het zoeken; nog vond men de gezochten niet, maar wel ontdekte men twee steenen beelden, die precies op hen geleken. Ieder was er van overtuigd, dat Toean Patoelo en si Loemanang Doenia in deze steenen veranderd waren. Men beschouwde de steen voortaan als heilig (sisombahon). Eenigen tijd later ging Toean Tanggiang na Boeragon benedenstrooms van Hoeta Oesang hengelen in de Bah Siholat (thans Bah Mantin genoemd). Daar zag hij in de nabijheid van de beelden een olifant, op wiens rug een oogverblindende lichtglans was. In den volgenden nacht droomde hij, dat het dorp verplaatst moest worden naar een plek dicht bij de heilige beelden en dat de badplaats niet bovenstrooms van den olifant mocht liggen. Den volgenden nacht herhaalde zich die droom. Ten gevolge hiervan werd het dorp Hoeta Oesang verplaatst naar een plek op 20 meter afstand van de beelden en de naam van het dorp werd veranderd in Manik Sariboe. Men maakte ook een nieuwe badplaats bovenstrooms van het dorp. Allen zagen daar, dat de door Toean Tanggiang na Boeragon geziene olifant in steen veranderd was; deze steen is thans nog te zien en lijkt op een olifant. De badplaats werd overeenkomstig het voorschrift in den droom benedenstrooms van den steenen olifant gemaakt; ook maakte men daar een batoe paranggiran (steen met holte voor het bereiden van citroenwater voor hoofdwassching), welke nog heden te zien is.

In deze volkrijke hoeta waren verschillende waardigheidsbekleeders, als: Toean Roemah Boentoe, Toean Soehi Borno, Toean Roemah Bajoe, Toean Nagodang, welke allen onderhoorig waren aan Toean Tanggiang na Boeragon.

Eens hoorde men plotseling een stem van de heilige plaats klinken welke riep : moesoe ! moesoe ! moesoe ! (Toba-Bataksch : vijanden!). Toen de bewoners van het dorp dit hoorden gingen ze naar de heilige plaats en

zagen inderdaad, dat aan de overzijde van de Bah Siholat een groote schare vijanden gelegerd was, die uit Radjaihoeta gekomen waren. Men keerde naar het dorp terug en sloeg op de gong om de krijgers ten strijde op te roepen. Voor men optrok begaf men zich echter naar de heilige beelden. Daar vond men twee mensen dood liggen, naar men zeide voorvechters van de vijanden uit Radjaihoeta. Zij hadden van de beelden stukken afgehakt, omdat ze meenden dat de schreeuwende beelden mensen waren. Wegens het verlies van deze twee voorvechters trok de vijand zich terug, zonder dat het tot een treffen kwam. De lijken werden naar het dorp gebracht en daar begraven. Omdat het niet tot een strijd gekomen was en de vijand was afgedeinsd, kwamen de waardigheidsbekleeders van Manik Sariboe overeen, de beelden afkomstig van Toean Patoelo en si Loemanang Doenia te noemen: Toean Gompang Bala Sariboe en Poeang Gompang Bala Sariboe, omdat ze duizenden vijanden zonder strijd het onderspit hadden doen delven. De gong werd genoemd: Goeng si langgar na riboe, omdat op het hooren van zijn geluid de vijand reeds verslagen was. Deze gong is door Raja buit gemaakt.

34. **Pangoeloebalang si Baoelangit te Manik Sariboe Lama.**

Afmetingen: Hoogte 43 cm; breedte 20 cm.

Beschrijving: Zittende figuur met de handen op den schoot; het hoofd heeft bovenop een uitsteeksel.

Vereering: Wordt vereerd door den eigenaar Djourain Damanik en zijn familieleden (*na sa o mpoeng*) die *na sada pangoeloebalang* met hem zijn, n.l. si Radja, si Horas en si Holi. Het offer bestaat uit een bruinen hond (*aso e sibalang a*), twee visschen (*dengke lahi bini*), een bruinen haan en een witte hen (*manoek lahi bini*; gewoonlijk verstaat men hieronder: een bruinen en een witten haan), sirih (*demban goenringan*), zout en gember, emping van rijstemeel (*nitak niom ping*), een *pandoer* met water en een *pandoer* met palmwijn. Geofferd wordt, wanneer uit een of ander orakel blijkt, dat de geest het wenscht (*anggo tarsoeb oet*).

Oorsprong: Het beeld is door karbouwenhoeders als tijdverdrijf gemaakt. De eigenaar van de karbouwen, een voorvader van Djourain, zag het en maakte het tot pangoeloebalang. Hij offerde er aan bij ziekte en om voorspoed en welvaart te vragen. Zoo deelde de oud-pangoeloe van Manik Sariboe Lama, geheeten Tormahita, mede.

35. **Si Boroe na Godjong, bij het dorp Djandji Marapot.**

Afmetingen: Hoogte 60 cm; breedte ± 15 cm.

Beschrijving: Staande, naar men zegt mannelijke, figuur, handen gevouwen op den buik; de natuurlijke vorm van den steen is grootendeels

behouden en slechts ruw bijgewerkt. Gaten in hoofd, borst en buik. Men zegt dat er vroeger een vrouwelijke figuur bij gestaan heeft.

Vereering: Werd alleen in oorlogstijd gebruikt; men offerde er kippeneieren aan.

Oorsprong: Zou tien geslachten oud zijn.

Ook in de nabij gelegen hoeta Parbalogan zouden pangoeloebalang - beelden geweest zijn, die stukgeslagen zijn; de stukken moeten nog aanwezig zijn, maar waren tijdens het onderzoek niet te vinden.

36. Steenen schedelkist (*batoe inganan ni oeloe ni ompoe*) in de hoeta Djandji Marapot.

Afmetingen: Kleiner dan de beenderkist te Maria Pane (no. 107).

Beschrijving: Pyramidevormig deksel, zonder beeld er op, verder als die in Maria Pane. Men zegt dat er 2 schedels in zijn.

Oorsprong: Vier geslachten oud.

37. Pangoeloebalang Boentoe Siantar op de Boentoe Siantar, een lagen top van het randgebergte van het Tobameer boven Tamboenrea.

Afmetingen: Hoogte (boven den grond) 57 cm; breedte 25 cm.

Beschrijving: Hurkende figuur met de armen gevouwen voor de borst; zeer verweerd en in twee stukken gebroken. Het beeld staat in een hoefijzer-vormig walletje met heilige kruiden (*silandjoejang*, *sangkill*, *sipilit*, enz.) beplant, met den rug naar het meer. Zie fig. 41.

Vereering: Aan dezen pangoeloebalang wordt geofferd door de familie van Toean Loemban Pea. De tegenwoordige verzorger is Si Djaian Damanik, een jongere broer (*anggi*) van Toean Loemban Pea. Men offreert op onregelde tijden om genezing van ziekte te verkrijgen, en bij langdurige droogte om regen te vragen. Het offer bestaat uit: een mannelijken hond (*baliaang sibalang a*), een bruinen haan, een kippenei, met zuur bereide visch (*dengke nioera*), zoete palmwijn, in een bundel gebonden sirih (*napoeran nigoerningan*), jonge pinang. (Bij een bezoek werden er aangetroffen: eierschalen, kippeneieren, sirih, pinang en een wierook-brander van klapperdop).

Oorsprong: Een voorvader van Djaian, wiens naam niet meer bekend is, heeft het beeld gemaakt terwijl hij het vee hoedde. Toen het klaar was, droomde hij, dat hij er aan offeren moest. Den volgenden dag nam hij melk van zijn buffels, zout en gember en bood dit het beeld aan door het op den mond ervan te smeren. Zijn afstammelingen zijn het die nu nog steeds aan het beeld offeren.

37a. **Pangoeloebalang na Gara i Langit** op het veld (t a l o e n) Sibaboejoet bij Tamboenrea.

Afmetingen : Hoogte (boven den grond) ± 45 cm; breedte 21 cm.

Beschrijving : Menschelike figuur in gehurkte houding, zonder hoofd. Onderstuk onbewerkt. In de borst een gaatje. Handen tegen elkaar voor den buik. Er omheen een kring van kleine onbewerkte steenen; het geheel staat in een vierhoek van silandjoejang-planten.

Vereering : De pangoeloebalang is eigendom van Pailak alias Pan Djimmaeloeng, marga Poerba Siboro. Zijn familie offert er aan wanneer de datoë zulks voorschrijft. Het offer bestaat uit: een bruinen hond (asoë sibalaang a), een haan en een kip (manoek lahi bini), waarvan een geroosterd en een gekookt, twee visschen (dengke lahi bini) op twee wijzen bereid (nilaan en nioera), een ei, zeven kleine geroosterde vischjes, sirih (apoeran sajoer of goerningan), drie maal zeven meelkoeken, palmwijn en water. Als een kind ziek is offert men weinig gekruide spijzen.

Oorsprong : De pangoeloebalang is gemaakt door Pailak's uit Sagala gekomen voorvader Si Pande als beschermer tegen vijanden.

37b. **Pangoeloebalang Sanggapati** aan den oever van het Tobameer te Sait ni Hoeta beneden Tamboenrea.

Afmetingen van het grootste beeld : Onderstuk 37 cm hoog; bovenstuk 32 cm hoog en 31 cm breed.

Beschrijving : De pangoeloebalang bestaat uit zeven steenen, die in een kring staan op een terrasje met wanden van opgestapelde keien, onder twee ficusboomen (djabidjabi en hariara). Op het terrasje zijn rondom silandjoejang en boenga-boenga geplant. Slechts twee van de steenen zijn duidelijk bewerkt; deze zouden stukken zijn van één beeld. Het onderstuk vertoont de beenen van een gehurkte figuur; phallisch ? Het andere stuk is een beschadigde romp met handen in sembah-houding. Een hoofd is niet aanwezig. Dit beeld wordt de radja genoemd, de andere : goeroe, soeroesoeroean, twee haradjaan's en baliang (hond). De vrouw van den radja ontbreekt; zij is door den vijand, die uit Sigaol kwam, weggehaald. Dit gebeurde ook met den radja zelf, maar hij is vanzelf naar zijn plaats teruggekeerd.

Vereering : Deze pangoeloebalang wordt vereerd door het geheele geslacht, waartoe Toeán Tamboenrea behoort, en dat afstamt van Radja Sagala. Er wordt niet op vaste tijden aan geofferd, maar wanneer Toeán Tamboenrea dit verordent. Familieleden van elders offeren wanneer ze hier komen.

Het offer bestaat uit een bruinen hond (*baliang sibalanga*), een haan en een kip (*manoek lahi bin*i); twee visschen op twee manieren toebereid (*nilaean* en *nioera*), palmwijn, water; twee soorten sirih (*apoeransajoer en goerningan*); jonge pinang; drie soorten meelkoeken (*nitak na pinohael, na niomping en binonggar*, de laatste met een rauw ei er in). De Toean zelf biedt het aan op een gestreept bord (*pinggan djarodjak*), dat geplaatst wordt op drie lagen matten. De aanwezigheid van een helderziende is niet bepaald noodzakelijk.

Oorsprong : De pangoeloebalang is gemaakt door Radja Sagala als hulp in den strijd tegen de vijanden uit Sigaol.

II. LANDSCHAP TANOH DJAWA.

a. DISTRICT TANOH DJAWA.

38. **Poeanglima Boengkoek** te Pamatang Tanoh Djawa onder een waringinboom, in de soehi (wijk) Bona Renteng.

Afmetingen : Hoogte 58 cm; breedte 35 cm.

Beschrijving : Zie figuur 20, en de in 1918 gemaakte foto bij H. H. Bartlett, The labors of the Datee, in : Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters, Vol. XII, 1929, plate XVI. Daar staat het beeld blijkbaar onder een afdakje, dat er thans niet meer is.

Vereering : De Goeroe Hoeta offerde vroeger aan Poeanglima Boengkoek en Si Binoeang (een heilige binoeangboom, welke niet meer bestaat) een mannetjes-varken (*babi daloe*). Ook Si Djoring (No. 39) kreeg van dit offer een deel. Naar men zegt, wordt Poeanglima Boengkoek thans uitsluitend (?) door Chinezen vereerd. Bartlett deelt t. a. p. in de toelichting bij de plaat mee, dat in Asahan en Simaloengoen kleine *p a g a r*'s (amulettten) in omloop zijn, *pagar pangoeloebalang si Boengkoek* genoemd, welke hun eigenaar tegen schadelijke invloeden van dezen beroemden pangoeloebalang beschermen. Volgens J. Winkler, Die Toba-Batak auf Sumatra, S. 174 betekent *pagar ni pangoeloebalang* echter : een afweermiddel, dat zijn kracht ontleent aan een pangoeloebalang (zie ook beneden No. 40a). Hoe dit zij, in ieder geval zijn de door Bartlett genoemde *pagar*'s een bewijs van den roem, dien Si Boengkoek twintig jaar geleden genoot.

Oorsprong : Volgens het verhaal was Poeanglima Boengkoek de metgezel van den zoon van si Asamandi. Zij gingen te zamen uit Oerat op Samosir naar Pagaroejoeng (Minangkabau) en vandaar naar Java.

Op den terugweg gingen ze weer in Pagaroejoeng aan, vandaar naar Oerat en vervolgens vandaar naar Girsang Sipangan Bolon. De zoon van si Asammandi trouwde met een vrouw uit die streek en kreeg een zoon. Deze zoon kreeg later zes zoons, genoemd de Radja na Onom (zes radja's), welken titel de hoofden van Girsang Sipangan Bolon nog heden dragen. Van hier ging de zoon van si Asammandi door naar Djorlang Hataran; zijn vrouw en zoon liet hij te Girsang Sipangan Bolon. In Djorlang Hataran hielden hij en Poeanglima Boengkoek zich bezig met het zoeken van djerengvruchten (Daemonorops Draco Bl., Sim. Bat. *d j o r l a n g*, waaruit de drakenbloed genoemde roode verfstof wordt bereid). Hij trouwde daar met een meisje uit Simarimboen, dat zij ontmoetten terwijl ze aan het visschen waren in de Bah Maroeng, en kreeg een zoon. Poeanglima Boengkoek ging toen van Djorlang Hataran naar Pagaroejoeng om het verzamelde drakenbloed te verkoopen. Nadat de zoon van si Asammandi in Djorlang Hataran een zoon had gekregen verliet hij zijn vrouw en kind. Dit is de oorsprong van de verwantschap van de Radja's van Tanoh Djawa en de Toean's van Djorlang Hataran. De zoon van de vrouw uit Simarimboen was de vader van de tweelingen, die later de nu nog vereerde silaon in Djorlang Hataran werden (zie No. 53). De zoon van si Asammandi begaf zich naar de hoeta van Radja Sitanggang (het tegenwoordige Pamatang Tanoh Djawa). Hij trad in dienst van Radja Sitanggang als palmwijntapper. Na eenigen tijd voegde Poeanglima Boengkoek, die uit Pagaroejoeng teruggekomen was, zich weer bij hem. Poeanglima Boengkoek trouwde daar en kreeg een dochter. In het land van Radja Sitanggang heerschte hongersnood. Het dochertje van Poeanglima Boengkoek pofte wat djengkol-vruchten (*d j o r i n g*) om haar honger te stillen. Daarbij viel ze in het vuur en verbrandde. Poeanglima Boengkoek riep zijn vrouw toe: „Ons kind is verbrand bij het djengkol poffen!“ Zij verstand hem verkeerd en riep terug: „Dat is niet erg, neem maar andere!“ Hij werd daarop zoo boos dat hij zijn vrouw in het vuur wierp. Zij (en haar dochter) veranderde in steen en kreeg den naam Si Djoring. Later, tijdens de twist van Radja Sitanggang met den zoon van si Asammandi, waarbij de zoon van si Asammandi zwoer, dat de grond waarop hij zat zijn grond en het water dat hij dronk zijn water was (hij had dit uit zijn land van herkomst meegebracht), zat Poeanglima Boengkoek er in gebogen houding bij en veranderde zoo in steen. Daarom wordt hij Poeanglima Boengkoek (de Kromme) genoemd.

Bartlett deelt t. a. p. mede, dat Si Boengkoek behoorde tot de morga Sinaga Nadi Hojong, en veronderstelt dat hij gedood werd om den *p a n g o e - l o e b a l a n g* te maken.

Si Binoeang was evenals Si Boengkoek een Poeanglima van den eersten Radja van Tanoh Djawa.

39. Pangeloebalang Si Djoring, te Pamatang Tanoh Djawa, hoeta Soehi Nagodang.

Afmetingen : I hoogte 46 cm; breedte 28 cm.

II hoogte 45 cm; breedte 25 cm.

Beschrijving : Zie figuur 21. Scheeve oogen; tot op de schouders afhangende ooren.

Vereering : Vroeger kreeg Si Djoring een aandeel (ajapan) van het offer aan Poeanglima Boengkoek. Thans schijnt er niet meer geofferd te worden.

Oorsprong : Het bij No. 38 medegedeelde verhaal geeft, wat Si Djoring betreft, niet de meest gangbare lezing weer. Dat daarin Poeanglima Boengkoek als vader van Si Djoring optreedt is in strijd met hetgeen men gewoonlijk hoort. Men vertelde ons, dat Si Djoring de naam van een jongentje was, dat onder de hoede van zijn zusje speelde op de ladang, waar zijn moeder aan het werk was. De ladang was pas afgebrand en hier en daar brandde nog vuur. Het jongetje viel in een van die vuren. Zijn zusje riep : Moeder, Si Djoring valt in het vuur ! Maar de moeder dacht, dat ze het had over een djoring-vrucht (djengkol), en trok er zich niets van aan, met het gevolg dat het kind verbrandde. Wie de beelden eigenlijk voorstellen, wist men echter niet met zekerheid te zeggen, sommigen beweren Si Djoring en zijn zusje, anderen Si Djoring en zijn moeder, nog anderen Si Djoring en zijn vrouw. Deze laatste verklaring stoort zich blijkbaar niet aan het verhaal en let alleen op den vorm der beelden, waarvan het eene, met het uitsteeksel op het hoofd (het rechtsche beeld, links op de foto) stellig een man moet voorstellen, het andere, met een hoog opgemaakt kapsel (?) een vrouw.

40. Parsimagonan, bizzettingsplaats van Radja Sitanggang en de Radja's van Tanoh Djawa, te Pamatang Tanoh Djawa. Hier bevinden zich de overblijfselen van steenen urnen en potten, van welke er thans twee en een deksel zijn overgebracht naar het museum te Batavia. (Praehistorische verzameling No. 2918 en 2920).

Beschrijving : Zie fig. 42 en 43. Verschillende steenen urnen, waarin niets werd aangetroffen. Een ervan heeft den vorm van een olifant.

Oorsprong : Wie hier begraven waren is niet met zekerheid meer bekend. Tideman, Simeloengo blz. 60 zegt van Radja Sitanggang : „Men vertelt van hem, dat hij veel groter dan de gewone mensen was, ontzagelijk van uiterlijk. Zijn beenderen van reusachtige afmetingen zijn begraven dicht bij Pematang Tanah Djawa in het bosch Parsimangotan (lees : Parsimagonan).” Kroesen, die in 1889 Pamatang Tanoh Djawa bezocht, zegt over de vorsten-

graven (TBG 41 blz. 240) : „Wijders vallen al spoedig in het oog de grafmonumenten der vroegere Radja's, die vrij onregelmatig op de noordzijde van het groote huis opgesteld zijn. Deze monumenten bestaan uit kleine huizen, zonder omwandingen, gebouwd boven de grafzerk; de beste bouwmaterialen worden hiertoe gekozen en zeer schoone houtsnedewerken worden daaraan als versiersels aangebracht. Onder de grafzerk bevindt zich de steen, waarin de beenderen van den overledene ingemetseld zijn. Dit geschiedt door uitholling van een grooten langwerpigen steen die dan, nadat de beenderen daarin gebracht zijn, wordt dicht gemetseld. Na de gewone begrafenis van den overledene rust op het vierde geslacht de taak om de beenderen van de twee oudste voorvaderen in den steen te metselen en een zoo fraai mogelijk monument voor ieder afzonderlijk op te richten. Deze plechtigheden gaan steeds met grote feestelijkheden gepaard en duren drie tot vier maanden. Op dit oogenblik zijn te Pematang elf zoodanige monumenten. De beenderen van de drie laatste Radja's zijn echter nog niet in steenen gemetseld. De huisjes gebouwd boven de bedoelde graven beslaan een ruimte groot genoeg om 30 tot 50 man, naast elkander gehurkt nedergezeten, te bevatten. Zij verschillen alle in afmetingen en fraaiheid van bewerking. Het zijn deze huisjes, die door de Batak Radja's bij voorkeur aangewend worden om geheime bijeenkomsten en samensprekingen te houden van veel belang. Ook dure eeden worden steeds daar afgelegd." Elders (t.a.p. blz. 225) spreekt dezelfde schrijver van kolossale rotsblokken te Pematang Tanah Djawa, waarin de beenderen der vorsten bijgezet werden, waarna de steenen weder zorgvuldig gesloten werden.

Aan ons werd medegegeerd, dat de vorsten eerst begraven worden onder een *djerat* (grafhuisje). Na eenige geslachten wordt het gebeente opgegraven en alleen de onderkaak wordt overgebracht naar de Parsimagotan. De onderkaak van Radja Sitanggang was een el (asta) lang en zou zich bevonden hebben in een der steenen potten, die wat grooter is dan de andere. Omstreeks 1910 waren zulke kaakbeenderen nog in de potten aanwezig. Onder de thans nog aanwezige djerats bevinden zich grafmonumenten van cement met steenen of cementen anisan's. Zulk een anisan is afgebeeld bij H. H. Bartlett, The Grave-post (anisan) of the Batak of Asahan, in: Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters, Vol. I, 1921, pl. XVII fig. 2. In deze publicatie vindt men nog meer bijzonderheden over steenen anisan's in Tanoh Djawa.

Groote grafhuizen, als door Kroesen beschreven worden, troffen wij nog aan te Mardjandi Asih (aldaar parsiroan genoemd) en Sipolha (toengkoep geheeten). Onder de parsiroan te Mardjandi Asih bevindt zich o.a. een vrij groote steenen beenderkist; iets dergelijks heeft Kroesen waarschijnlijk ook te Pamatang Tanoh Djawa gezien.

40a. Pangoeloebalang in de buurt van de vervallen Roemah Bolon te Pamatang Tanoh Djawa.

Beschrijving : Zie de afbeelding in Bartlett's onder No. 38 aangehaalde artikel, plate XVII.

Vereering en oorsprong : Deze pangoeloebalang is door den vorigen Radja van Tanoh Djawa gemaakt in 1918. De beeldhouwer heette, naar men ons meedeelde, Si Parhonong. Bartlett deelt mede, dat de pangoeloebalang als bescherming tegen het Nederlandsche bestuur gemaakt was; ons zeide men, dat hij tot bescherming tegen een cholera-epidemie moest dienen. Het steenen kommetje dat er voor staat is een wierook-komfoor (geen paranggiran). Men maakte hier amuletten van wit goed, waarop met roet een poppetje getekend werd. Deze amuletten werden besprenkeld met wijwater uit een kom van wit aardewerk, en vormden voor den drager een bescherming tegen de cholera.

40b. Beeld van tufsteen (Kar. b a t o e b o e r o e h) afkomstig van Balingbingan, thans in het Batak Museum te Raja (Karolanden), ingeschreven onder No. 855.

Afmetingen : Hoogte 75 cm; omvang op borsthoogte 54 cm; hoogte van het hoofd 17 cm; omvang over de beschadigde neus en ooren 57 cm.

Beschrijving : Het beeld is geheel naakt en zonder sieraden. Het zit in hurkende houding met de beenen niet, als bij de meeste beelden, vlak tegen het lijf, maar zoo, dat de romp en de dijen een hoek van ongeveer 45° maken. De voeten gaan over in een onbewerkte punt, die blijkbaar in den grond heeft gezeten, daar het beeld niet zonder steun staan kan. De handen liggen met uitgespreide vingers op de knieën. Onder de borst is de romp gebroken en met cement gerepareerd. De borst is plat; het beeld zal dus een man voorstellen. Het hoofd staat wat achterover en schuin naar de rechterzijde. De kin steekt vooruit; de mond is aangegeven door een spleet zeer dicht bij de onderzijde van de kin. De neus is vrijwel geheel verdwenen. De oogen zijn bol en iets schuin, zoo dat de buitenste ooghoeken het laagst staan. Het rechter oor is zeer beschadigd, het linksche steekt vrij ver uit en is gestileerd in den vorm van een dubbele spiraal. Het hoofd is ongedekt, het haar opgestoken (Kar. l a j a m), zooals het vroeger ook door de mannen wel gedragen werd.

Bovenstaande gegevens danken wij voor het grootste deel aan den heer J. van Muijlwijk, zendeling-leeraar te Raja. Omtrent de oorspronkelijke bestemming van het beeld is niets bekend. Er is geen gaatje voor poepoek in, doch het is mogelijk dat zich zulk een holte bevonden heeft ter hoogte van de breuk.

41. Steenen kom, genaamd *p a l a n g k a n i b a b o e j* (varkenstrog) in de vroegere kampong Pagar Bosi, thans behorende tot de Concessie Banoea-Dolok Sinoembah, dicht bij Kampoeng Djawa.

Afmetingen : Hoogte 23 cm; lengte van de uitholling 71 cm.

Beschrijving : Zie fig. 22. In Februari 1938 werden nog slechts de op de foto zichtbare kleine steenen aangetroffen, de varkenstrog was verdwenen.

Oorsprong : Zie over de vroegere hoeta Pagar Bosi het verhaal bij No. 43.

42. *Soeroeh-soeroohan*, beeld in Kampoeng Djawa, aan den weg naar de Bah Kasindir, naar de badplaats van de vroegere kampong Pagar Bosi.

Afmetingen : Hoogte 28 cm; breedte 14 cm.

Beschrijving : Zittende figuur, de handen samengevouwen voor den buik; het hoofd is afgebroken en verloren gegaan.

Vereering : Wordt niet vereerd.

Oorsprong : Zie het verhaal bij No. 43.

43. *Datoe Daloe*, twee beelden op den heuvel Boentoe Daloe in de Concessie Bah Djambi Afd. 12, aan de Noordzijde van de Bah Kasindir.

Afmetingen : I hoogte 77 cm; breedte 21 cm.

II hoogte 51 cm; breedte 21 cm.

Beschrijving : Zie fig. 29. Het grootste beeld heeft een helmvormige hoofdbedekking en lange ooren; de hals is gebroken. Het hoofd van het kleinste beeld is bijna geheel afgebrokkeld. In de twee steenen rechten links van de beelden op de foto ziet men een visschenkop en een karbouwenkop.

Vereering : Er wordt niet aan geofferd, maar de plaats wordt als heilig beschouwd.

Oorsprong : Hieromtrent werd aan den Radja van Tanoh Djawa het volgende verhaal medegedeeld :

In vroeger tijd, toen de macht van den Radja van Tanoh Djawa reeds gevestigd was, stelde de vorst (d.i. de grootvader van de broeders, tusschen wie Kroesen in 1889 als scheidsrechter optrad) zijn broeder Toean Santiboealan aan tot Toean te Pagar Bosi op ongeveer 5 km afstand van Pamatang Tanoh Djawa. Toean Pagar Bosi en zijn onderdanen waren grote liefhebbers van palmwijn. De bewoners van die hoeta hielden zich dan ook voornamelijk met palmwijn tappen bezig. Toen kwam daar een zekere Datoe Daloe, een toverdokter die zijn diensten kwam aanbieden. De bewoners van Pagar Bosi wenden alle denkbare middelen aan om hem te doden, maar zonder succes. Ten slotte gaf men hem vergif in, maar ook dit had geen resultaat. Ook Datoe Daloe hield veel van palmwijn, zoo zelfs dat hij zich in Pagar Bosi vestigde

en er in het huwelijk trad. Eens spanden alle palmwijntappers samen en kwamen tot het besluit, Datoe Daloe gewelddadig te doden en hem op te eten op de pongkalan (plaats in het bosch waar men palmwijn drinkt). Om hun doel te bereiken hadden ze het volgende middel uitgedacht : ze maakten aan de open zijde van een bamboegeleding een scherpe punt. In de bamboe deden ze palmwijn, en terwijl Datoe Daloe dronk gaven ze een stoot tegen de onderzijde van den bamboekoker, zoodat de punt in Datoe Daloe's mond drong en hem doodde. Toen hij dood was hakten ze zijn hoofd af en hingen het op aan de sopoupongkalan (huisje op de pongkalan waar men zit te drinken), verdeelden het vleesch en aten dat op. Den volgenden ochtend, toen ze in hun suikerpalmen geklommen waren, kwam het hoofd naar de boomen toe, en riep : „Gauw naar beneden, ik wil een koker palmwijn !“ De palmwijntappers kwamen beneden en brachten den doodskop naar de sopoupongkalan terug. Zoo kwam het hoofd 6 dagen achtereenvolgens bij de palmboomen. Toen het den zevenden dag weer verscheen, werden ze boos, verbrandden het hoofd, bonden er een steen aan en wierpen het in de Bah Kasindir. Maar den volgenden dag was dat hoofd weer daar en riep : „Vlug naar beneden, geef me een koker palmwijn !“

Toen brachten ze den kop naar het dorp Pagar Bosi en hingen hem op aan de dorpspoort. Ze deelden het gebeurde mee aan Toeant Pagar Bosi. Deze besloot een ceremonie te houden tot afweer van onheil, waarbij alle bewoners van het dorp de ceremoniële hoofdwassching zouden verrichten en Toeant Pagar Bosi als datoë zou optreden. Den volgenden dag, d.i. dus op den negenden dag na den dood van Datoe Daloe, begaven alle bewoners van Pagar Bosi zich naar de Bah Kasindir om de wassching te verrichten. Toen daalde een regenbui neer, een storm stak op en Datoe Daloe riep van Boentoe Daloe af : „Wordt allen zooals ik !“ Op datzelfde moment veranderden de mensen die bezig waren de hoofdwassching te verrichten in steen. Acht mensen waren in het dorp achtergebleven om de spijzen voor het na de reiniging te eten maal gereed te maken. Ze zonden een van hen er op uit om te onderzoeken waarom de mensen maar steeds niet terug kwamen. Ook deze bode (soeroeh-soeroehan) veranderde in steen (zie No. 42). De beide beelden stellen Datoe Daloe en zijn vrouw voor.

44. Schaakstukken van Toeant Batangiou en andere steenen, op de plaats van de vroegere hoeta Batangiou, thans Silakkidir geheeten.

Afmetingen, beschrijving en oorsprong : Te Silakkidir zijn de overblijfselen van de gracht en eertijds met bamboe beplante wallen, die de plaats Batangiou omgeven hebben, duidelijk zichtbaar. Wat verder was het plein waar het vorstenverblijf (roemah bolon) stond. Een vijftiental steenen neuten,

waarvan een paar gebeeldhouwd met arabesken, liggen her en der verspreid. De voornaamste beeldengroep stelt voor een vrouwenfiguur in sila-houding met een kind van de mannelijke en een van de vrouwelijke kunne op den schoot. De vrouw heeft lang op den rug afhangend haar, en boven in het hoofd een vrij groot rond gat met een rand er omheen. Zij draagt armbanden. Deze groep is 1 m hoog, 60 cm breed en 40 cm dik (zie fig. 26). Het hierop betrekking hebbende verhaal luidt, dat de Toean van Batangiou schaakte met zijn grooten rivaal, den Toean van Sahkoeda Bolag. Beiden waren verdiept in het edele spel en vergaten tijd en omgeving. De poeang bolon (hoofdvrouw van den vorst), die wachtte met het eten en ongeduldig werd, zond een dienstbode uit om te onderzoeken waar haar gemaal bleef. Deze dienstmaagd kwam met de kinderen op den arm aan de oevers der Bah Kasindir. Verbolgen over de onderbreking van het spel, vervloekte de Toean van Batangiou zijn dienstbode en door de onzaggelijke magische kracht van zijn woord veranderde zij in steen. Na afloop van de partij ging de Toean van Batangiou niet naar huis, doch stapte met zijn geduchten tegenstander in een prauw. Zij dreven de Bah Kasindir af en togen naar het Asahansche. Men weet niet, waar deze Toean van Batangiou begraven ligt, maar wel wordt verteld, dat zijn trouwe gade met zijn kind hem volgde en hem bad naar zijn land terug te keeren. Haar smeekbeden bleven vruchteloos. De verstokte schaker liet haar alleen terugkeeren naar zijn rijk, waar zij de zaken van staat in desolate toestand aantrof.

Het volgende beeld is dat van een olifant met een vierkant gat boven in den kop, een zeer klein tapir-achtig slurfje en een rij scherpe tanden in boven- en onderkaak, waartusschen de tong. Het is 50 cm hoog. De op den olifant zittende figuur is ter hoogte van de heupen onregelmatig afgebroken. In den buik is een vierkant gat. De handen steunen op den rug van den olifant (Zie fig. 28). Het verhaal luidt, dat op zeker dag, toen de Toean van Batangiou in de schaduw van ouden waringinboom weer eens schaakte met den Toean van Sahkoeda Bolag, uit de takken van dien boom een aap op het schaakstuk viel. Toornig hief de landsheer zijn oogen op, doch voor de vervloeking nog zijn lippen verliet, was de aap reeds versteend.

Een mannelijke figuur (penis zichtbaar) met op de borst gevouwen handen, (armbanden om beide polsen, een vierkant gat in den buik) 46 cm hoog en hoofdeloos, zou een pion (bidak) voorstellen.

De 1 m hooge figuur van een slang is het duidelijke bewijs, dat de Toean van Sahkoeda Bolag een geducht toovenaar was. Een slinger tooverde hij om tot een slang, die versteende, waarop de Toean van Batangiou als tegenzet een houten padistamper deed versteenen, waarmee de slang samengroeide.

Dan zijn er nog enkele voetstukken en een soort trog.

Alles is gehouwen uit padassteen, waarschijnlijk afkomstig uit de bedding van de Bah Tonggoeran.

Vereering: De beelden worden niet vereerd.

44a. Batoe Naoendjoer, een gespleten steen in het beekje Bah Goendar, bij de plaats waar vroeger de hoeta Goendar lag, dicht bij Hoeta Bajoe Radja.

Oorsprong: In Goendar heerschte vroeger Radja Naoendjoer. Zijn kinderen, Toean Naoendjoer en Pakboroe Naoendjoer, pleegden bloedschande, veranderden in steen en werden volgens hun laatsten wensch in het riviertje geworpen. Thans nog mogen een broer en zuster niet samen langs deze plaats gaan. Wanneer men regen wil maken door het stuk slaan van een bamboe met water gevuld, doet men het bij voorkeur op deze plaats, daar dan onmiddellijk een geweldige regen- en hagelbui losbreekt. Veel geheimzinnigs heeft de plek echter thans niet meer, daar vlak bij den steen een rijstpellerijtje gebouwd is.

45. Pangeloebalang en parorot (twee beelden, een andere opgave vermeldt slechts één beeld) in de tegenwoordige hoeta Batangiou.

Afmetingen: Hoogte 72 cm; breedte 28 cm; staat op een steen van 34 cm hoogte (deze opgave spreekt slechts van één beeld).

Beschrijving: Hurkende menschelijke figuur zonder hoofd. De andere opgave vermeldt een mannelijk en een vrouwelijk beeld. De foto vertoont een hoofdloos beeld en een onbewerkten steen.

Vereering: Eens per jaar offert men beurtelings hondenvleesch, vleesch van een ongecastreerd varken, en een bruinen haan, welk vleesch voor de beelden neergelegd en hun in den mond gestoken wordt. De bedoeling is, de bewoners van het dorp te vrijwaren voor ziekte, vijanden verre te houden of, zoo ze komen mochten, het onderspit te laten delven.

Oorsprong: Hieromtrent deelde Toean Dongpati Sinaga, Parbapaan van Batangiou, mee, dat er in vroeger tijd, toen er in Batangiou nog een Radja heerschte, aldaar een Goeroe Hoeta (tooverpriester en medicijnmeester) was, die tevens voorvechter in den oorlog was (p a r b a d j o e s a h o l a t = die een scharlaken baadje draagt). Op een krijgstocht marcheerde hij vooraan, en bij een treffen vocht hij in de voorste gelederen. Hij was zoo trouw aan zijn vorst, dat hij en zijn vrouw steeds de wacht hielden bij de dorpspoort, opdat geen vijand zou kunnen binnenkomen. Door onbekende oorzaak veranderden beiden in steen. De vorst beval de beelden te vereeren en noemde ze: pangeloebalang en parorot (= waker).

45a. In de hoeta Radja Maligas, een persoonlijke heerlijkheid van den Radja van Tanoh Djawa, ligt aan den oever van de Bah Boloek bij de badplaats een steenen hoofd (fig. 17; de foto is eenigszins verteekend, waardoor de schedel te groot lijkt). Men deelde ons mede, dat dit bestemd was om als grafbeeld op het graf van de grootmoeder van den tegenwoordigen Radja van Tanoh Djawa geplaatst te worden, doch dat het ten gevolge van den dood van den maker niet voltooid is.

45b. **Sinoembah si Lapa-lapa**, een beeld afkomstig van den noordelijken oever van de Bah Kisat bovenstroms van Djawa Dolog, in begin 1938 overgebracht naar de kampong Hoeta Bajoe Maroeboen.

Afmetingen : Hoogte ± 50 cm.

Beschrijving : Een mannen- en een vrouwenfiguur met de ruggen naar elkaar toe, onderaan aan elkaar vastzittend. Beide hebben de beenen opgetrokken; de man houdt de handen in sembah-houding voor de borst, heeft lang gerekte ooren, vierkante gaten in den buik, de keel en boven op het hoofd, en half afgeschoren haren. De vrouw is ruwer bewerkt; zij houdt de rechterhand opgeheven tegen de borst, de linkerarm afhangend voor den buik.

Vereering : Dit was een sinoembah van Djawa Dolog, die zich bevond bij een bron vlak bij de Bah Kisat. Vlak hier boven lag een zgn. hoeta van si Djonaha (den Batakschen Uilenspiegel), waarschijnlijk een verlaten vestiging uit den ouden tijd. Het terrein is nu ontgonnen door de onderneming Marihat Kasindir voor den aanplant van oliepalmen. Na het schoonkappen van het terrein was het verloop van de dorpswal duidelijk te zien. Daar binnen werd een steenen varkenstrog gevonden. Bij de sinoembah kwam toen ook het beeld te voorschijn, waarvan men het bestaan bij overlevering kende, maar welks juiste plaats men vergeten was.

Oorsprong : De gaten voor poepoek en de half afgeschoren haren wijzen er op, dat dit oorspronkelijk een pangoeloebalang-beeld is. De hoeta, waar aan deze pangoeloebalang behoorde, is echter blijkbaar geheel in vergetelheid geraakt. Later schreef men haar oorsprong toe aan si Djonaha. Een rij steenen aan de Bah Kasindir is Djonaha's trommelorkest. Het beeld werd toen als sinoembah vereerd. Men vertelt ervan, dat eens een tweeling, een jongen en een meisje, geboren werden, die met de ruggen aan elkaar gegroeid waren. De vader was zoo ontzet over dit onheilspellende monstrum, dat hij trachtte, het te doden door er naar te steken (hierdoor ontstonden de gaten) en te hakken (hierdoor ontstond de streep midden over het hoofd van den man). Op dit splijten slaat ook de naam si Lapa-lapa, van manlapah = opensnijden van een slachtdier. De kinderen veranderden toen in steen.

46. Pangoeloebalang, vier beelden en een paranggiran, te Mardjandi Asih.

Afmetingen : I hoogte 57 cm; breedte 24 cm.

II hoogte 57 cm; breedte 22 cm.

III hoogte 46 cm; breedte 15 cm.

IV hoogte 30 cm; breedte 14 cm.

V (paranggiran) hoogte 17 cm; doorsnede 22 cm.

Beschrijving : Zie fig. 36. I heeft een gat in het linker oor.

De vorm van de gezichten der beelden herinnert sterk aan de beeldjes van hout en koper die de Bataks maken. De hoofden van I, II en IV zijn gedekt met een soort kalotje (?). De beelden staan onder een groten sonaboom, in de buurt is a e r - a e r o m a s geplant, achter de beelden staat de doode stam van een o e n t e i m o e n g k o e r . De stekende beesten die er rondzwerven (p a n d o i t) gelden als hantoe van de heilige plaats.

Vereering : Bij onheilen als ziekte enz. (volgens andere inlichtingen jaarlijks in de maand sipahaoealoeh, de achtste maand van het Bataksche jaar) offert men een hond, waarbij de gonrang (het Bataksche orkest) bespeeld wordt. Nadat aan deze beelden geofferd is gaat men naar het beeld aan de rivier (No. 47) om te offeren. Iemand van de morga Saragih Sitanggang treedt als officiant op. Na het offer gaat men baden en vervolgens naar de hoeta terug. Bij het offeren geeft men de beelden te eten (i s o e l a n g i).

Oorsprong : Volgens de overlevering was de eerste Toe an Mardjandi Asih uit Atjeh afkomstig. Hij was verscheiden jaren in dienst van den Radja van Tanoh Djawa als voorvechter (poeanglima) en werd als belooning voor de door hem bewezen diensten aangesteld als bestuurder in Mardjandi Asih tusschen Tangga Batoe en Hatoendoehan. Toen hij daar kwam had hij bij zich iemand van de morga Saragih Sitanggang, afkomstig uit Toba, dien hij als zusterszoon (panogolan) beschouwde. Na geruimen tijd huwde Toe an 'Mardjandi Asih met een hoofdendochter uit Simarimboen, maar hij kreeg geen zoon. Hij sprak hierover met zijn aangenomen neef. Deze zeide, dat hij maken zou, dat hij desondanks toch na zijn dood geëerd zou worden. Hij maakte daarop vijf beelden van steen, n.l. een vader met drie kinderen (dit is de pangoeloebalang) en zijn vrouw (dat is het beeld bij de rivier, No. 47). Toen de beelden gereed waren, sprak Toe an Mardjandi Asih tot zijn neef : „Mijn levenseinde is nabij, hoe zal het na mijn dood met U gaan ?“ Hij antwoordde : „Als U sterft, sterf ik ook.“ Kort daarop nam Toe an Mardjandi Asih vergif in en stierf weldra. Toen zijn neef dat zag, dronk hij ook van het vergif en stierf eveneens. De vrouw van Toe an Mardjandi Asih werd door den Radja van Tanoh Djawa ten huwelijk genomen. Zij kreeg een zoon, die later Toe an Mardjandi Asih werd.

In de kampong zijn eenige steenen anisans, een steenen beenderkist (zie boven onder No. 40) en een steenen varkenstrog.

Bovenstroms van de kampong ligt een groote steen, Nan Sorta di Tapian genoemd, waarin een holte is uitgehouwen voor het bereiden van wijwater, waarmee de steen nu en dan gereinigd wordt. Deze steen lag vroeger bij de badplaats van de oude hoeta en was toen veel kleiner dan nu. Een poging om den steen van het oude naar het nieuwe dorp over te brengen werd door een weertijger verhinderd. De steen werd veel groter en begaf zich naar zijn tegenwoordige plaats.

47. **Parorot** of **pangoeloebalang parorot**, aan den oever van de Bah Boloek bij Mardjandi Asih.

Afmetingen : hoogte 80 cm; breedte 28 cm.

Beschrijving : Scheeve steen; heeft hoofdbedecking. Scheeve oogen, dikke, als opengesneden lippen.

Vereering : Zie No. 46.

Oorsprong : Zie No. 46. Men zegt, dat de geest van dit beeld waakt over de nabij gelegen badplaats, zoodat er nooit iemand verdrinkt. De groote ooren van het beeld luisteren nauwkeurig, wat er bij de badplaats gebeurt.

48. **Paranggiran sipatoelpak** te Hatoendoehan, op de oude plaats van het dorp aan de overzijde van de Bah Loemboet.

Afmetingen : Hoogte 46 cm; doorsnede 36 cm.

Beschrijving : Beeldje van een buffel, die een groote kom op zijn rug draagt.

Vereering : Vroeger gingen de bewoners van de hoeta eenmaal per jaar onder leiding van Toean Hatoendoehan hier zich op ceremonieele wijze het haar wasschen, om ziekten, vijanden en booze magie verre van het dorp te houden. Men deed dit ook als men ten strijde trok en dompelde dan de kogels in het wijwater.

Oorsprong : Gemaakt door een der vroegere Toeans van Hatoendoehan; hoeveel geslachten geleden is niet meer bekend.

49. **Batoe Marhomit** aan den oever van de Bah Habajakon, in het gebied van de hoeta Bangoен Batoe.

Afmetingen : Hoogte 87 cm; lengte van knieën tot hoofd 100 cm; breedte 73 cm.

Beschrijving : Zie fig. 30. De linkerarm is ver naar achteren gebogen; ook de rechterarm is flauw en relief aangegeven rechts van en onder het hoofd. Het varkentje zou zich **afzonderlijk ergens** benedenstroms bevinden.

Vereering : Bij langdurige droogte en ziekte offert men een witte kip en sirih.

Oorsprong : Si Homit was de zuster van Ompoe Moelain. Zij was verloofd met Oloan, den zoon van Togaradja in de hoeta Poelo Djaba. Toen zij volwassen geworden was, wilde zij echter niet met Oloan trouwen, maar liet zich schaken door Djombing van de morga Manoeroeng en trouwde met hem. Zij schonk hem een zoontje. In het dorp heerschte veel ziekte. De datoë deelde aan si Homit mede, dat haar zoontje moest sterven, indien zij het niet bij haar broer Ompoe Moelain bracht. Daarom ging zij met haar kind en een varkentje, een geschenk voor haar broer, naar hem toe. Zij deelde het doel van haar komst mee, maar haar broer wees haar de deur. Droevig weenend aanvaardde zij den terugtocht, het kind op haar rug dragend en het varken achter zich mee trekkend. Toen zij bij de Habajakon-rivier gekomen was, bad zij tot den geest Saniang Naga die daar woonde, waarop zij met haar kind en het varkentje in steen veranderde.

50. Pangoelcebalang si Gora Langit te Tangga Batoe, drie beelden en een hondekop.

Afmetingen : I hoogte 53 cm; breedte 22 cm.

II hoogte 54 cm; breedte 25 cm.

III hoogte 54 cm; breedte 20 cm.

IV hondekop, geen maten opgegeven.

Beschrijving : Ronde kale hoofden, III sterk beschadigd. II is een hurkende figuur met de handen op de knieën; I heeft de handen opgeheven, III houdt ze voor den buik. De hondekop met resten van romp en voorpooten is een fragment van een beeldje, waarvan de andere stukken niet meer te vinden zijn.

Vereering : Jaarlijks na den rijstoogst en verder bij epidemieën slacht men er en hond.

Oorsprong : Toeau Poelo Djaba heette een der voorouders van Toeau Tangga Batoe. Toen deze oud en zwak geworden was, zeide hij tot zijn kinderen, dat hij over enkele dagen zich zou gaan afzonderen om ascese te bedrijven in een hollen boom. Zoo deed hij en iederen dag brachten zijn kinderen hem eten in zijn kluizenarij. Op den zeventienden dag, dat hij in afzondeling was, zeide hij tot zijn kinderen : „Ik zal een tijger worden. Om mij te roepen moet ge op dezen boom slaan, dan kom ik." Ook droeg hij

hun op, een steen te maken naar zijn gelijkenis en dien later te vereeren. Na eenigen tijd werd hij werkelijk een tijger. Zijn kinderen gingen heen en deden zooals hij hun had opgedragen. Dat is de reden, dat de familie van Toeang Tangga Batoe nog heden den pangoeloebalang vereert.

50a. **Pangoeloebalang** van Sariboe Laksa, zeven menschenbeelden en een hondje, in het bosch tusschen de Bah Horas en Bah na Tio, dicht bij de samenvloeiing van deze twee rivieren.

Afmetingen : Het middelste beeld is 82 cm hoog; aan weerszijden daarvan staan drie beelden, waarvan het volgende telkens iets kleiner is dan zijn voorganger. Het hondje (asoe-asoe) staat tusschen het grootste beeld en dat aan de linkerhand daarvan.

Beschrijving : Alle beelden hebben de armen opgeheven voor de borst. Het grootste beeld heeft een duidelijk uitsteeksel op het hoofd. Het is gestut met een steenen paal, waartegen het losse hoofd rust. Ook de kop van het beeld links van het hoofdbeeld is los; deze is eigenaardig gevormd, zeer smal en met een groten neus. Het hoofdbeeld stelt zeker een man voor; het schaamdeel is onduidelijk aangegeven. Het tweede beeld links van het hoofdbeeld heeft duidelijke vrouwenborsten. Bij de andere beelden is het moeilijk uit te maken of ze mannen of vrouwen voorstellen. Het hondje heeft een tamelijk duidelijke kop en een lang gerekt lijf. Achter de beeldenrij ligt nog een beschadigd beeld en wat steenen, waarvan sommige misschien fragmenten van beelden zijn.

Vereering : Aan dezen pangoeloebalang wordt nog vaak geofferd, n.l. dan, wanneer de datoë uit een orakel opmaakt, dat de geest van den pangoeloebalang een offer eischt. Tijdens een bezoek aan de beelden in Februari 1938 waren de sporen van het laatste offer nog zichtbaar. Het offerdier is een bruine hond (asoe sialtong), een roodbruine haan (manoek mira), op verschillende wijzen bereide visch (dengke nioera, dengke nilaean, dengke tinoetoeng), meelkoeken (nitak binonggar en nitak niomping), komkommer, pisang, water, palmwijn, citroenwater, mais, kalebas, gepofte rijst, gember, zout, spaansche peper, een rauw en een gekookt kippenei, sirih, alles gelegd op bladeren. Tijdens het offer wordt om de beelden een doek van het patroon ragidoep gehangen, terwijl ze hoofddoeken van wit goed op krijgen. Men houdt steeds een hond van de vereischte kleur in voorraad om aan den pangoeloebalang te offeren, wanneer hij er om vraagt.

Oorsprong : Een voorvader van Toeang Sariboe Laksa, die in Hoeta Bagasan, landschap Girsang, woonde en tot de marga Sinaga Sidahapintoe behoorde, heeft dezen pangoeloebalang gemaakt door mensen lood in de

keel te gieten. De slachtoffers zouden in steen veranderd zijn. Deze voorvader had drie zoons, waarvan de oudste de stamvader is van de Toeans van Maria Padang (tot welk geslacht de tegenwoordige pangoeloe van Boentoe Hoeloean behoort), de middelste de stamvader der Toeans van Sariboe Laksa, terwijl de jongste in Girsang bleef. De middelste zoon kreeg van zijn vader deze beelden mee. Tijdens een oorlog van Silo Bosar tegen Sariboe Laksa wierp de vijand de beelden in de rivier, daar zij door hun geroep de vijandelijke troepen op een dwaalspoor leidden. De beelden keerden vanzelf naar hun oorspronkelijke plaats terug, maar enkele waren beschadigd. De beschadigde beelden werden toen door nieuwe vervangen, maar de fragmenten der oude beelden werden achter de nieuwe opgestapeld.

50b. **Batoe gambar**, bewerkte steenen in de rivieroever bij de badplaats van de hoeta Maria Padang, waar de Aek Simaregol in de Aek Katiris uitmondt.

Beschrijving : Nog te onderscheiden zijn een kleine paranggiran met een menschenfiguurtje er onder, een tijgerfiguur gelijkende op die te Rambe (No. 51), een slang en enkele andere minder duidelijke reliefs.

Oorsprong : Een vroegere Toeant Maria Padang, voorvader van den pangoeloe van Boentoe Hoeloean, heeft de reliefs gemaakt als teeken, dat zich daar de badplaats van een aanzienlijk hoofd bevond. De onlangs overleden Toeant Sariboe Laksa zou ze gedeeltelijk vernield hebben.

51. **Pangoeloebalang** en reliefs aan den oever van de Bah Horas bij de badplaats van de hoeta Rambe.

Afmetingen en beschrijving van den pangoeloebalang : Twee beelden, het eene een mannelijke figuur, 75 cm hoog en 20 cm breed. Het onderste stuk is echter onbewerkt en bestemd in den grond gegraven te worden; daardoor wordt het boven den grond uitstekende stuk van dit beeld ongeveer even hoog als het andere, dat 60 cm in de hoogte meet en 24 cm breed is. De man is afgebeeld in hurkende houding met de handen op de knieën, de penis is aangegeven, boven op het hoofd zijn twee gaatjes. De andere, blijkbaar vrouwelijke, figuur is voorgesteld in zittende houding met de handen voor de borst; in het rechteroor is een klein gaatje. De bovenkant van het hoofd is zeer oneffen. Zie fig. 31, waar de beelden voor het nemen van de foto verplaatst zijn.

Vereering : Wordt nu en dan nog vereerd als men in moeilijkheden verkeert.

Oorsprong : Onbekend. De beelden hebben vroeger in het dorp gestaan, en zijn door den tegenwoordigen pangoeloe naar de plaats vlak bij de rivier overgebracht, waar ze zich nu bevinden.

Afmetingen en beschrijving van de
reliefs :

I een groote steen is van boven plat afgehakt; daarbij heeft men een vierkant uitgespaard, waarin lijnen voor het s e m b a l - spel zijn uitgehakt. Om den steen heen is aan den eenen kant een slang en haut relief uitgehouwen, 195 cm lang. Zie fig. 31.

II tijgerfiguur, en relief uitgehouwen op den bovenkant van een grooten bollen steen, lang 245 cm (waarvan 85 cm voor de staart), breedte over den rug gemeten tus-schen de klauwen van de voorpooten 115 cm. Zie fig. 3.

III nog een tijger, lang 145 cm, breed 105 cm.

IV — IX zijn uitgehouwen in de steenen vlak langs het water. Zie fig. 32. In het water staande ziet men van links naar rechts voor zich :

IV ingekraste menschelijke figuur ± 70 cm hoog, met op het vlakke stuk boven het hoofd een beschadigde paranggiran.

V mensch met uitgespreide armen en beenen, 1 m hoog.

VI dergelijke figuur 110 cm hoog, los boven de linkerschouder het gedrongen figuurtje van een kind, 26 cm lang, en gelijkend op een kikvorsch.

VII een zijdelings gerichte singa van hetzelfde model als de singa's aan de Toba-Bataksche huizen, 120 cm hoog. Zie fig. 33.

VIII weer een mensch met uitgespreide armen en beenen, hoog 70 cm, met boven het ronde, grof aangegeven hoofd in het vlakke stuk van den steen een paranggiran met breeden rand, waarvan de opening een doorsnede van 15 cm heeft. De rompen der drie menschenfiguren (V, VI en VIII) vertoonen gelijkenis met hagedissenlichamen.

IX een paranggiran zonder rand maar met een afloopgootje, doorsnede 17 cm.

X bevindt zich iets verderop op een vlakken steen; het is een relief van een varaan (banggik) 1 m lang, met den kop gericht naar een paranggiran met smallen rand, welks opening een doorsnede van 10 cm heeft. Aan de andere zijde van de paranggiran ligt een onduidelijke slang, 60 cm lang; bij den staart van den varaan is nog een afgesleten paranggiran.

3. De grootste van de twee tijgers te Rambe.

In de nabijheid zijn nog verscheidene paranggirans in de steenen uitgehouden. Onder den zandigen bodem van de rivier bovenstroms zou zich een steenen kist met deksel bevinden.

Vereering : Wanneer aan den pangoeloebalang geofferd wordt, wordt aan sommige reliefs (bijv. den grooten tijger) een deel van het offermaal in den mond gestopt.

Oorsprong : Deze reliefs zijn volgens den pangoeloe van Rambe gemaakt door den stichter van het dorp, zijn voorvader in den tienden graad, geheeten Radja Oemoer m. Sirait, als helper (*s i t o e m p a k*) tegen vijanden.

52. **Pangoeloebalang**, twee beelden en een aarden pot met steenen deksel, in de kampong Sorba.

Afmetingen : I en II beide hoog 42, breed 15 cm.

III pot van groen aardewerk hoog 14 cm; deksel doorsnede 60 cm.

Beschrijving : Zie figuur 37. De overeenkomst van de eene figuur met een realistische lingga kan nauwelijks toevallig zijn.

Vereering : Na den rijstoogst offerdt men er een hond aan. De onderkaken van de geofferde honden bevinden zich in den pot; een ervan is op de foto te zien.

Oorsprong : Een broer van Toeau Sorba, in den tijd toen ze nog in Tomoean (Asahan) woonden, wilde niet trouwen, maar wijdde zich geheel aan de tooverkunst. Ten slotte beval zijn leermeester hem, ascese te gaan verrichten. Aanvankelijk keerde hij nog geregeld naar het dorp terug, maar ten slotte verscheen hij niet meer. Zijn broer ging hem opzoeken. Toen deze bij de kluizenarij kwam sprak de asceet : „Ik zal in steen veranderen, gelast Uw nageslacht mij te vereeren en hondenvleesch aan mij te offeren.”

Onmiddellijk daarop versteende hij. Tot heden toe vereeren de Toeans van Sorba deze steenen.

b. DISTRICT DJORLANG HATARAN.

53. **Silaon**, op den hoogen oever van de Bah Maroeng bij Pamatang Djorlang Hataran, onder een idjoek afdak met steenen topstuk.

Afmetingen : Hoogte 206 cm; breedte 120 cm.

Beschrijving : Zie fig. 27. Onbewerkte steen (menhir). Hiernaast ligt een kleine losse steen, ter grootte van een flinke vuist; dit is de zoogenaamde *a n a k*, het kind.

Vereering : Eens per jaar, na den rijstoogst, offerdt men vleesch (althans vroeger van een karbouw) en rijst. Slechts de tot de morga Sinaga behorende mannen mogen het heiligdom naderen om het den zegen af te smeeken. De

steen wordt dan gebaad, krijgt een kap van bloemen op en men omhangt hem met een rokje van de jonge bladeren van den arenpalm.

Oorsprong : Onder een rechthoekig aarden terras genaamd „Homban” dicht bij Pamatang Djorlang Hataran, is naar men zegt een vroegere Toean Djorlang Hataran begraven, wiens naam men niet meer weet. Hij was een zoon van Toean Hojong van de morga Sinaga, en was gehuwd met een dochter van Toean Boehit van de morga Saragih uit Silampoejoeng. Ook de naam van zijn oudsten zoon, die hem als Toean van Djorlang Hataran opvolgde, weet men niet meer; deze is begraven onder een pongkiboom dicht bij Pamatang Djorlang Hataran. Na dezen zoon kreeg hij een tweeling, een jongen en een meisje; deze zijn de oorsprong van den silaon. De naam van den jongsten zoon is ook niet bekend; hij is weggetrokken naar Tanoh Djawa en werd stamvader van de vorsten aldaar.

De genoemde tweelingen waren op zekerent dag alleen in huis met een oude vrouw die het huis bewaakte. Hun ouders en oudere broer waren naar het veld, de jongste broer was al weggetrokken. Toen ze daar zoo samen in het verlaten huis waren, kwam bij den broer de begeerte op zijn zuster geweld aan te doen. Hij vroeg haar, hem rijst te geven, welke op een rek stond, ten einde zijn bedoelingen te verbergen. Zij weigerde, maar op zijn herhaalde aandringen stond zij ten slotte op en stak de hand uit naar het boven haar hangende rek. Op dat oogenblik greep haar broer haar van achteren aan. Zij begreep wat hij van plan was en verweerde zich met alle kracht, zoodat ze ten slotte met elkander over den grond rolden. De oude vrouw kon er niets tegen doen en zag slechts toe; zij was te zwak om hen te scheiden. Aldus worstelend vielen zij samen naar beneden op het dorpsplein en vandaar de helling af naar de Bah Maroeng, waar ze door den hoog gerezen stroom werden meegevoerd. Benedenstroms van het dorp was een vrouw, Poeang Siboro genaamd, bezig garen te verven. Ze zag wat er gebeurde en herkende de personen die door den stroom meegevoerd werden. Om hen te reden begaf zij zich te water en trachtte hen tegen te houden. Deze hulpvaardigheid was echter haar ongeluk, want zij veranderde in steen en ook de broer en zuster, die zij had willen helpen, veranderen in een grooten steen in den vorm van twee aan elkaar geklemde menschen, de een op den rug van den ander.

Toen hun ouders en broer van de ladang terug kwamen, vernamen ze van de oude huisbewaardster wat er gebeurd was. Ze gingen zoeken, de rivier af, en vonden daar hun kinderen in een grooten steen veranderd. Ze deelden dit mede aan den grootvader der kinderen in Boehit en hun broer in Tanoh Djawa. Toen deze gekomen waren trachten allen gezamenlijk den steen op het droge te trekken, maar ze konden er geen beweging in brengen.

Eindelijk raadde een oude helderziende aan, den steen aan land te trekken met vrouwen- en mannenhoofddoeken. Met behulp hiervan gelukte het, den steen op zijn tegenwoordige plaats te brengen.

De steen werd genoemd Silaon, en wordt vereerd door het geslacht van Toean Djourlang Hataran en van den Radja van Tanoh Djawa. Vroeger werd hier ieder jaar een buffelstier geslacht, terwijl de gonrang siporhas bespeeld werd. Een vierde gedeelte van het adathuis (roemah bolon) van den Radja van Tanoh Djawa heet nog Roemah Silaon.

54. **Poeang Siboro**, bij Pamatang Djourlang Hataran, half in het water van de Bah Maroeng.

Afmetingen : hoogte 100 cm; breedte 50 cm.

Beschrijving : Overeind staande steen waaraan geen duidelijke menschelijke vorm te onderscheiden is.

Vereering : Wordt niet vereerd.

Oorsprong : Zie No. 53.

55. **Pangoeloebalang si Anting-anting Saboengan**, twee beelden, in het ladangterrein van Hoeta Dipar, aan de overzijde van de Bah Maroeng bij Pamatang Djourlang Hataran.

Afmetingen : I hoogte 39 cm; breedte 16 cm.

II hoogte 36 cm; breedte 25 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren met spitse hoofden, slechts flauw en relief bewerkt. Tusschen de beelden liggen twee kleine onbewerkte steenen. De beelden staan bekend als de pangoeloebalang van si Boeha Radja, den vorigen (thans overleden) eigenaar, die tot een der Tobasche takken van de morga Sinaga behoorde.

Vereering : Jaarlijks na den rijstoogst offert men er een hond aan.

Oorsprong : Iemand die op deze plaats een ladang had, had er veel last van dat zijn gewassen gestolen werden. In den droom werd hem medegedeeld, dat hij een pangoeloebalang moest maken om hieraan een eind te maken. Hij deed dit en toen er op een nacht weer dieven kwamen, konden deze den weg niet vinden en dwaalden rond, tot ze den volgenden ochtend door den eigenaar van de ladang gegrepen werden en een pak slaag kregen.

56. **Padjoehan Pajoeng** in een boschje te midden der ladangs van Hoeta Dipar aan de overzijde van de Bah Maroeng bij Pamatang Djourlang Hataran.

Afmetingen : I hoogte 20 cm; breedte 15 cm.

II hoogte 15 cm; breedte 17 cm.

III hoogte 19 cm; breedte 14 cm.

Beschrijving : Een der steenen ziet er, naar men zegt, uit als een afgekapt hoofd, de andere zijn gewone haardstenen.

Vereering : Wordt jaarlijks vereerd, n.l. wanneer aan den silaon (No. 53) geofferd wordt. De geest daalt dan in een medium neer.

Oorsprong : De man van wien de versteende kop afkomstig is woonde oudtijds in Djorlang Hoeloean in het landschap Siantar. Hij kwam telkens naar Djorlang Hataran om te rooven, en bovendien placht hij dan den beroofde te doden en op te eten in de hut van de palmijntappers. De Toeans van Djorlang Hataran en Djorlang Hoeloean sloegen de handen ineen om een einde te maken aan de wandaden van dezen kannibaal. Toen hij weer eens op roof uit was naar Djorlang Hataran greep een menigte menschen hem aan en roste hem af. Toen men hem wilde slachten bleek echter, dat geen mes hem kon verwonden, daar hij onkwetsbaar was. Nadat men hem een paar uur lang geranseld had zei hij ten slotte : „Hier is een mes waarmee ge mij steken kunt.“ Met dit mes staken ze hem dood en sneden hem het hoofd af. Het vleesch at men op in de hut der palmwijntappers van Djorlang Hataran. Het hoofd veranderde in steen en bleef liggen op de plaats waar hij gedood was. Op een dag nam een oude vrouw den steen mee naar huis om hem als haardsteen te gebruiken. De steen keerde echter vanzelf weer naar zijn vroegere plaats terug. Dit gebeurde een paar keer achter elkaar. Het werd de vrouw toen bang om het hart en, in plaats van den steen nog eens naar huis te brengen, haalde ze de twee andere haardstenen uit haar woning en legde die bij den steen op de plaats waar de man gedood was. Zoo zijn die steenen daar nog te zien.

57. Pangoeloebalang Soean-soeanan in een gehucht behorende tot Bosar Hataran.

Afmetingen : Hoogte 39 cm; breedte 22 cm.

Beschrijving : Bestaat uit een zuiltje, waar bovenin een kleine holte is. Als deksel staat hierop een steen, ruw bewerkt in den vorm van een menschenhoofd met hals en schouders.

Vereering : De eigenaar, Odi m. Damanik Bariba, offert er op zeven wijzen toebereide witte kip (o.a. gedeeltelijk in bamboe gekookt), zout, gember, kembang sepatoe, palmwijn, ronde meelkoeken en zeven geroosterde vischjes aan.

Oorsprong : Is gemaakt door den grootvader van Odi, wiens kinderen allen stierven, tot hij na het maken van den pangoeloebalang een zoon kreeg, die in leven bleef.

58. **Pangoeloebalang Pallanang** in een ladang van Bosar Hataran, dicht bij No. 57.

Afmetingen : Hoogte 36 cm; breedte 21 cm.

Beschrijving : Ruw bewerkte menschelike figuur in hurkende houding, met groote handen boven de knieën; boven in het hoofd is een klein gaatje.

Vereering : Vroeger werd er jaarlijks tegen het rijpen van de rijst een bruine hond (baliang sialtong) aan geofferd. Verder diende de pangoe-loebalang tot afweer van vijanden, die bij het naderen van het beeld overal om zich heen water zagen.

Oorsprong : Is gemaakt door den zoon van Toean Djourlang Hataran Nai Horsik, die Bosar Hataran gesticht heeft, nu drie geslachten geleden. Het beeld stond vroeger bij het dorp en is, toen men er daar geen waarde meer aan hechtte, door een kleinzoon van den maker naar zijn ladang meegenomen.

59. **Pangoeloebalang si Oto**, tot voor kort staande in de Concessie Parmonangan, Afd. Hoeta Oeroeng, vroeger ladanggrond van de kampong Nagori Hoeta, twee beelden.

Afmetingen : I hoogte 70 cm; breedte 24 cm.

II hoogte 36 cm; breedte 20 cm.

Beschrijving : I heeft een vorm alsof het een hoofddoek draagt en heeft boven in het hoofd een gat. II heeft geen hoofd.

Vereering : Wordt niet meer vereerd.

Oorsprong : Zou gemaakt zijn door de bewoners van Hoeta Oeroeng, omdat ze steeds oorlog voerden met Nagori Hoeta en Pamatang Djourlang Hataran. Ze maakten de steenen, opdat hun vijanden wanneer ze in de buurt kwamen verdwaasd zouden worden (oto = dom).

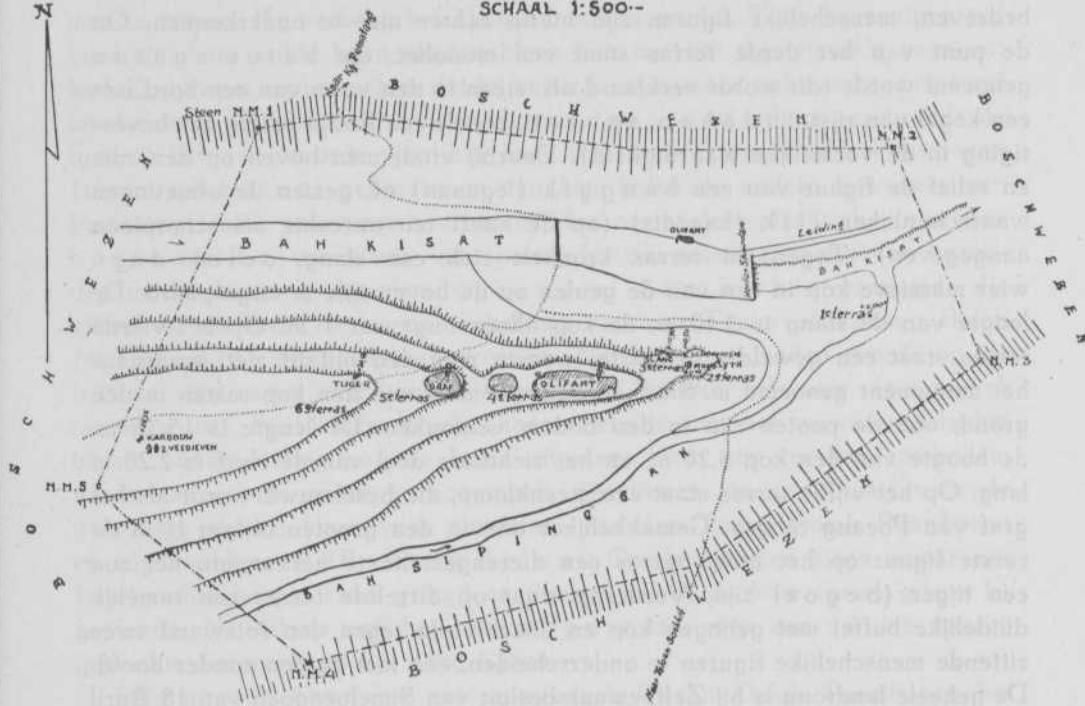
59a. Uit dezelfde streek als No. 59 is naar alle waarschijnlijkheid afkomstig een beeldje, door koelies van de onderneming Parmonangan aan den administrateur, den heer J. van Bodegom, gebracht en door hem aan het Museum van het Kon. Bataviaasch Genootschap geschonken. Het is daar opgenomen in de ethnografische verzameling onder No. 21181 en wordt in de lijst van aanwisten over 1936 als volgt beschreven : Beeldje van zachte, lichtgrijze steen, primitief uitgevoerd, eenigszins phallus-vormig; romp en onderste ledematen geheel onbewerkt, armen flauw aangegeven, in de borst een kleine uitholling. Hoogte 40.5 cm.

c. DISTRICT DOLOK PANRIBOEAN.

60. **Batoe Gadjah** bij Pamatang Dolok Panriboean, tusschen de Bah Kisat en Bah Sipinggan, bij de samenvloeiing.

PLATTE GROND v/o BATOE GADJA

SCHAAL 1:500.-

Pematang Siantar den 28 september 1936
Opgen: door de I.I. Opramer

S. J. Rauw

Figuur 4.

Afmetingen en beschrijving: De smalle landtong tusschen de beide riviertjes is een massief van zacht gesteente, dat overal sporen van steenhouderswerkzaamheid vertoont. Ondiepe nissen van 1 à $1\frac{1}{2}$ m hoogte zijn uitgehouwen in de steile helling aan de zijde van de Bah Kisat, terwijl deze en ook de helling aan de andere zijde terrasvormig is bijgewerkt. Zes terrassen zijn te onderscheiden (zie het kaartje fig. 4). De punt van het derde terras is van boven van een aantal gleuven voorzien. Op verschillende plaatsen zijn in den rots min of meer lompe steenen figuren uitgehouwen. Een duidelijke

figuur van een olifant (zie fig. 34) bevindt zich aan de overzijde van de Bah Kisat vlak boven de tegenwoordige waterlijn, welke door den bouw van een stuwdam verhoogd is. Op het eerste terras, vlak bij de samenvloeiing, moet een steen liggen ontstaan uit een broeder en zuster die bloedschande bedreven; menschelijke figuren zijn hierin echter niet te onderkennen. Op de punt van het derde terras staat een monoliet, die batoe agasan genoemd wordt (dit wordt verklaard als: steen in den vorm van een bord met een kegel van rijst, indahana agasan, zooals een Radja eet bij zijn bevestiging in de vorstelijke waardigheid). Daarbij vindt men boven op den rots en relief de figuur van een banggik (leguaan) of, gezien de afmetingen waarschijnlijker, ilik (hagedis) (op de kaart ten onrechte als schorpioen aangegeven). Tegen dit terras kronkelt zich een slang, oelok dari, wier massieve kop in een van de geulen op de bovenzijde is uitgespaard. De lengte van de slang is 3.40 m, de kop alleen ongeveer 1 m. Op het vierde terras staat een geweldige gevante, waarin men den olifant ziet, waarnaar het monument genoemd is. Slurf en onderste deel van den kop rusten in den grond; ook de pooten zijn in den bodem verzonken. De lengte is 15.36 m, de hoogte van den kop 3.20 m, en het zichtbare deel van de slurf is 2.28 m lang. Op het vijfde terras staat een steenkloompje, die beschouwd wordt als het graf van Poeang Siboro. Gemakkelder dan in den grooten olifant is in de eerste figuur op het zesde terras een dierengestalte te herkennen; het zou een tijger (begoe) zijn. Verderop staat op ditzelfde terras een tamelijk duidelijke buffel met gebogen kop en daarbij zijn tegen den rotswand twee zittende menschelijke figuren te onderscheiden, een met en een zonder hoofd. De geheele landtong is bij Zelfbestuursbesluit van Simeloengoen van 18 April 1924 No. 18, goedgekeurd door den Gouverneur van Sumatra's Oostkust op 10 Mei 1924, tot natuurmonument verklaard. Bovenstroms van het monument lag de oude, thans verlaten, Pamatang Dolok Panriboean.

Vereering: In het graf van Poeang Siboro is een gat, waarin men sirih offert. Komt uit dit gat vocht, dan is dit een waarschuwing van naderend onheil. Ieder jaar, en verder als rampen daartoe bijzondere aanleiding geven, offert men op deze heilige plaats, terwijl het trommelorkest bespeeld wordt. Bijzonderheden omtrent dit offerfeest vindt men in het hier volgende oorsprongsverhaal. Daaraan is nog het volgende toe te voegen:

Op den dag voor het feest worden alle vuren in Pamatang Dolok gedoofd. Bij het feest wordt op de batoe agasan tonder van de arenpalm (loe-loek) gelegd, en daarop de pinta-pinta. Dit is een adjimat van de Toeans van Dolok Panriboean, die tijdens het bewind van een hunner voorvaderen door een palmwijntapper in het bosch gevonden is. Hij zag, dat een slang (oelok sibaganding toea) elken avond den steen, die

een verblindend licht verspreidde, op een boomstronk neerlegde. Om den steen te bemachtigen hakte hij den boomstronk om en zette in zijn plaats een van boven gespleten en tot een korfje gevlochten bamboe (*sangkak*). De slang legde den steen hierin, en zoo gelukte het den palmwijntapper hem mee te nemen. Hij verborg het kleinoed in zijn gordel. Toen hij eenigen tijd later zijn haar wilde laten snijden bleek het, dat het mes op hem geen vat had. Zoo kwam men er achter dat hij in het bezit van een onkwetsbaar makend amulet was. Wanneer de zon op de *pinta-pinta* schijnt, ontbrandt de tonder. Dit vuur wordt naar het huis van den Toeān Dolok Panriboean (*roemah bolon*) gebracht en van hier halen de andere bewoners van Pamatang Dolok vuur voor hun haard. Men noemt deze plechtigheid: *maboeatapi baoe*, nieuw vuur halen. Hierbij moet een gong van bijzonder model bespeeld worden, *ogoeng si dan birbir* genaamd, die alleen bij dit feest en bij de verheffing van een Toeān of Poeang Bolon (*manradja*) geslagen mag worden. Na het vuur maken wordt op de *batoe agasan* een kommetje geplaatst, waarin wijwater (*anggir*) bereid wordt. Bij kleinere plechtigheden bereidt men het wijwater beneden bij de samenvloeiing van de beide rivieren. Daar zijn op den rotsbodem naast elkaar twee ronde verhogingen, die dienen als standplaats voor de *paranggiran* (kom voor wijwater) van den Toeān Dolok Panriboean en zijn hoofdvrouw (*Poeang Bolon*). Op den ronden steen wordt een kegelvormig hoopje zand gelegd en daarop wordt de kom (*mangkoeck*) geplaatst. Na afloop van het *maranggir* laat men een van de daarbij gebruikte citroenen op het zand liggen.

Oorsprong: Over den oorsprong deelt Toeān Dolok Panriboean het volgende mee: De Radja's van Tanoh Djawa en de Toeans van Dolok Panriboean en Djorlang Hataran zijn van een geslacht, dat afstamt van Ompoe Palti Radja te Oerat op Samosir. Wegens de hulp door den eersten Toeān Dolok Panriboean bewezen aan zijn ouderen broeder te Tanoh Djawa bij den strijd tegen Radja Sitanggang bezaten de Toeān Dolok Panriboean en de Radja van Tanoh Djawa tot voor kort een gezamenlijke Roemah Bolon (*adathuis*) in Pamatang Tanoh Djawa; dit huis had twee *lopou* (uitbouw voor de ontvangst van gasten enz.), in de *lopou bona* (aan de voorzijde) stond de troonzetel van den Radja van Tanoh Djawa en in de *lopou oedjoeng* (aan de achterzijde) die van den Toeān van Dolok Panriboean.

Ompoe Palti Radja had drie vrouwen. Bij de eerste had hij een zoon, Palti Radja geheeten; bij de tweede een zoon *si Habinsaran*; en bij de derde twee zoons, *si Radja Imbang* en *si Moela Djadi*. Deze laatste overwon Radja Limpong in Dolok Panriboean.

Moela Djadi was een kundig en schrander man, maar een groote vrouwengen. Zijn broers en verdere familie kregen een hekel aan hem, omdat zijn losbandige gedrag tegenover het schoone geslacht de heerschappij van zijn vader in gevaar bracht. Daarom probeerden zijn broers op allerlei manieren, hem uit Oerat weg te krijgen. Toen hij ten slotte hun plagerijen niet langer verdragen kon, nam hij de wijk naar Parapat. Na verloop van tijd stichtte hij daar de thans nog bestaande hoeta Boentoe Pasir. Het gebied van Parapat grensde aan dat van Dolok Panriboean in Simaloengoen. Daardoor had hij geregeld verkeer met mensen uit Dolok Panriboean en van hen vernam hij, dat aldaar heerschte Radja Limborg uit de morga Damanik, die geen zoons had maar alleen een dochter. Moela Djadi zocht nu naar een middel om deze dochter tot vrouw te krijgen.

Si Moela Djadi was bekend als een kundig datoë. Daarom werd hij vaak naar Dolok Panriboean geroepen en de landsgrooten van Radja Limborg kenden hem allen en raakten met hem bevriend. Hun deelde hij zijn verlangen mede, met de dochter van Radja Limborg te huwen. Ze zeiden hem, dat Radja Limborg een wreedaard en een menscheneter was; speciaal zwangere vrouwen placht hij op te eten. Indien si Moela Djadi in staat was, de onderdanen van Radja Limborg tegen zijn vraatzucht te beschermen en tegelijk te zorgen, dat de vorst het door hem verlangde voedsel kreeg, en onder eede wilde beloven, dat hij hiervoor zou zorgen, dan waren ze bereid zijn verzoek voor te brengen.

Si Moela Djadi stemde hierin volgaarne toe en zweerde dat hij zorgen zou, dat de vorst genoeg te eten had, de onderdanen in rust zouden kunnen leven zonder vrees door hun vorst opgegeten te worden en de vijanden van het land bestreden zouden worden. Nadat deze overeenkomst gesloten was, gingen de landsgrooten met si Moela Djadi naar den vorst en deelden dezen mede, dat si Moela Djadi een machtig tovenaar was en dapper bovendien, zoodat, indien hij als aanvoerder in den strijd zou optreden, alle vijanden het zouden moeten afleggen. Ze raadden daarom den vorst, si Moela Djadi tot zijn krijgsoverste aan te stellen en hem aan zich te verbinden door hem zijn dochter tot vrouw te geven.

Om si Moela Djadi op de proef te stellen vroeg Radja Limborg hem te verklaren, waarom hij si Moela Djadi heette. Hij antwoordde: „Mijn naam is Moela Djadi, oorsprong van het zijnde, omdat ik het zijnde kan doen ontstaan uit het niet zijnde.” Toen de vorst hem daarvan een staaltje vroeg antwoordde hij, dat hij vuur uit zijn mond kon blazen en deed dit inderdaad. Dit kunststukje had hij, terwijl de vorst met de landsgrooten in gesprek was, heimelijk voorbereid door een klein gloeiend kooltje te wikkelen in tonder van de arènpalm, ter grootte van een maiskorrel. Door de tonder brandde hij

zijn mond niet, maar toen hij het balletje uit zijn mond blies vlogen de vonken naar alle kanten. Toen de vorst het vuur zag dat uit Moela Djadi's mond kwam, erkende hij dat hij een bekwame datoë was en bruikbaar zou zijn als voorvechter in den oorlog. Hij stemde dan ook direct toe in een verloving van si Moela Djadi met zijn dochter. Sindsdien woonde si Moela Djadi in het huis van den vorst en bekleedde den rang van krijgsoverste. In iederen oorlog behaalde hij de overwinning; daardoor won hij de gunst van den vorst en de genegenheid van de landsgrooten en het volk. Zoolang hij in het huis van den vorst woonde, vervulde hij al diens wenschen, zooals het verschaffen van zwangere vrouwen om opgegeten te worden. Geen enkele nam hij er echter uit de eigen onderdanen, maar steeds uit die van andere rijkjes. De landsgrooten stelden daarom steeds meer vertrouwen in si Moela Djadi en wenschten dat hij vorst zou worden. Nadat hij geruimen tijd op deze wijze den vorst gediend had, verzocht hij het huwelijk voortgang te doen hebben. Radja Limbong was echter, toen hij gezien had hoe beleidvol si Moela Djadi in alles te werk ging, bevreesd geworden, dat zijn onderdanen hem zouden afzetten en si Moela Djadi tot Radja zouden verheffen. Ten einde niet rechtstreeks te weigeren het huwelijk te voltrekken, stelde hij de voorwaarde, dat bij het bruiloftsfeest een olifant geslacht zou worden. Kon si Moela Djadi hier niet voor zorgen, dan zou niet alleen het huwelijk niet doorgaan, maar hij zou het land moeten verlaten. Radja Limbong was er van overtuigd dat si Moela Djadi nooit een olifant zou kunnen krijgen en dat hij, als hij er een vond, door het beest doodgetrapt zou worden. In tegenwoordigheid van de landsgrooten deelde Radja Limbong aan si Moela Djadi de voorwaarde mee. Si Moela Djadi zeide, dat de voorwaarde wel is waar zwaar was, maar dat hij haar aannam, onder beding, dat het vangen van den olifant beschouwd zou worden als een weddenschap, met de hand van 's vorsten dochter als inzet. Radja Limbong stemde toe; indien de olifant er was, zou het huwelijk direct voltrokken worden, en zou si Moela Djadi, daar hij geen zoons had, tevens tot zijn opvolger worden aangewezen. Een dag werd vastgesteld, waarop, indien si Moela Djadi de weddenschap won, het huwelijk voltrokken zou worden. Si Moela Djadi ging nu met zijn menschen het bosch in en maakte een ondjol, d.i. een val, die men gewoonlijk gebruikte om dwergerten mee te vangen. Niemand wist, dat het mogelijk was daarmee een olifant te bemachtigen, maar op aanwijzing van si Moela Djadi hielpen vele bewoners van het land mee om de ondjol te maken, daar ze gaarne si Moela Djadi tot vorst wilden hebben. Tot Moela Djadi's geluk raakte eenige dagen later een olifant in de val beklemd. Si Moela Djadi begaf zich met de landsgrooten naar den vorst en verzocht hem, mee te gaan naar het bosch om den olifant te zien en mannen mee te nemen om het dier te doden. De vorst ontstelde op het

hooren van dit bericht en sprak : „Goed, wij zullen er samen heen gaan met de landsgrooten, maar je moet je hier laten binden en als er geen olifant is zal je zelf geslacht worden.” Men bond dus si Moela Djadi en de vorst, de landsgrooten, het volk en de gebondene gingen het bosch in om den olifant te zien. Toen de vorst zag dat si Moela Djadi de waarheid gesproken had, verbleekte hij en zeide tot de landsgrooten : „Slacht dadelijk si Moela Djadi, want hij heeft de weddenschap van mij gewonnen !” De landsgrooten en het volk zeiden echter : „Naar ons gevoelen heeft si Moela Djadi in dezen geen schuld, hij heeft nagekomen wat hij gezegd heeft; wie schuld heeft en liegt, die moet gedood worden.” Ze bleven daarbij, toen de vorst hun ten tweeden male beval si Moela Djadi te dooden en maakten de banden waarmee hij gebonden was los. De vorst begreep, dat men si Moela Djadi boven hem verkoos; hij werd bevreesd en vluchtte het bosch in, men wist niet waarheen. Daarna kwamen de landsgrooten overeen, si Moela Djadi tot vorst te verheffen, hetgeen geschiedde.

Ofschoon nu si Moela Djadi de weddenschap gewonnen had en tot vorst was aangesteld, raakte hij niet aan de bezittingen van Radja Limbong en nam diens dochter niet tot vrouw. Hij begaf zich naar Parapat om aan zijn oudere broers in Oerat te gaan mededeelen, dat hij Radja Limbong was opgevolgd. Toen Habinsaran en Radja Imbang dit bericht hoorden, gingen ze dadelijk op weg si Moela Djadi tegemoet. Terwijl ze nog onderweg waren, vernam si Moela Djadi, dat Radja Limbong in aantocht was met een leger van homang (boschgeesten) om hem te verdrijven. Hij keerde daarop ijlings uit Parapat terug zonder op zijn broers te wachten, met het gevolg, dat deze in het bosch verdwaalden.

Over het verslaan van Radja Limbong met zijn homang-leger maakte si Moela Djadi zich niet veel zorg, daar hij wist dat homangs nooit kwaad zullen doen aan iemand die hun hun geliefkoosde offerspijken verschaft. Hij maakte dus een offer voor de homangs gereed, bestaande uit i n d a h a n d j i n a - g a r a n (gele rijst), s a g o e - s a g o e s i t o m p i o n (meelkoekjes), p i r a n i a m b a l o e n g o e n (kippeneieren), enz. Na dit offer liepen de homangs naar hem over en doodden Radja Limbong met zijn vrouw en dochter. De heerschappij en alle bezittingen van Radja Limbong kwamen nu aan si Moela Djadi en hij regeerde verder ongestoord.

Daarna huwde Radja Moela Djadi met Poeang Siboro, de dochter van den Oerang Kaja (een der haradjaan's) van Panei, omdat toen ter tijd de Radja van Panei geen dochter had. Poeang Siboro werd ook genoemd Poeang Hoeta Dipar. Zij kreeg een tweeling, een jongen si Gara en een meisje si Saimat. Als tweede vrouw huwde Radja Moela Djadi Panakboroe Simarimboen. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren, si Djadi Radja genoemd.

Toen si Gara groot was, wilde men hem laten trouwen, maar hij weigerde, daar hij zeide: „God heeft mij al in den schoot van mijn moeder in het huwelijk verbonden en mij tegelijk met mijn vrouw doen geboren worden.” Ook si Saimat wilde van geen anderen man dan haar broer weten. Radja Moela Djadi en Poeang Siboro waakten er angstvallig voor, dat de beide kinderen niet met elkaar in aanraking kwamen. Zoo lang hun vader leefde gebeurde dit ook niet. Si Djadi Radja bespotte vaak zijn vader en zeide: „Wat nut het, die twee van elkaar te houden, ze zijn toch immers al van hun geboorte met elkaar getrouw'd?” Deze woorden troffen Radja Moela Djadi pijnlijk, maar hij begreep toch wel, dat si Gara hem niet zou kunnen opvolgen en hij zijn rijk aan si Djadi Radja zou moeten nalaten. Daarom gaf hij een deel van zijn bezittingen heimelijk aan Panakboroe Simarimboen.

Ten slotte stierf Radja Moela Djadi. Na zijn dood waakte niemand over si Gara en si Saimat. Hun moeder trachtte hen wel telkens te bewegen mee naar het veld te gaan, maar ze lieten zich niet weerhouden, alleen in het dorp achter te blijven. Eens toen Poeang Siboro thuis kwam zag zij, dat si Gara en si Saimat in huis bloedschande pleegden. Een stortregen daalde neer en een wervelstorm stak op. Poeang Siboro trachtte haar kinderen te scheiden, maar het gelukte niet. Toen bedacht zij, dat het beter was, dat ze na deze schande stierven dan dat ze verder leefden. Ze maakte een gat in den vloer van het huis en liet hen beiden daardoor naar beneden vallen. Zij bond hen met een touw en trachtte hen naar de rivier te trekken om ze door het water te laten meevieren, maar dit lukte niet. Het heele dorp hielp mee, maar er was geen beweging in te krijgen. Si Gara was toen reeds als dood, maar si Saimat kon nog spreken; zij zeide: „Gebruik een hoofddoek om ons voort te trekken.” Poeang Siboro nam een hoofddoek en bond die aan haar beide kinderen; hiermede gelukte het, hen naar de rivier te trekken. Zoo zwaar waren ze, dat de rotsbodem onder hen zacht werd en het spoor waarlangs zij getrokken zijn nog thans te zien is; lombang na soempol heet dat. De sterk gezwollen rivier voerde hen verder mee tot de samenvloeiing van de Bah Kisat en Bah Sipinggan. Daar veranderden zij in steen. Toen hielden de regen en storm op. Het steenen beeld van hen beiden is nog te zien.

Zoo was Poeang Siboro dan alleen achter gebleven met al haar rijkdom. Zij dacht, dat het einde wel zou zijn, dat si Djadi Radja zich van haar bezittingen meester zou maken. Daarom, zoo dacht zij, is het beter dat ik zooveel ik noodig heb nu voor mijzelf gebruik en een holte in de rots laat maken, die mij later tot verblijfplaats kan dienen. Zij liet toen een uitholling maken in een grooten steen die dicht bij het dorp lag. Toen het gat gereed was riep zij si Djadi Radja en verklaarde, dat zij levend in het hol wilde gaan en de

beenderen van haar man Radja Moela Djadi wilde meenemen. Zij verzocht si Djadi Radja, haar voordat zij den steen binnenging een offerande te brengen, bestaande uit een *babi lomok-lomok* (vet varkentje), een bruinen en een witten haan (*manoek lahibini*), *lomang* (vleesch in bamboe gekookt), allerlei bloemen (*roedang ragi-ragian*), *mangan* (*toerdoenan* (een heele bloetros van een palm), *pinang* (*toerdoenan* (een heele tros pinang)), *indahan soembol* (rijst in pisangblad), *itak binonggar* (ronde meelkoeken); dit alles moest dicht bij het gat gebracht worden om gekookt te worden en zoo moest daar ieder jaar geofferd worden. Si Djadi Radja willigde haar verzoek in en beloofde, haar opdracht te zullen uitvoeren. Sindsdien wordt tot heden toe elk jaar aan de Batoe Gadjah geofferd, omdat zich daarin ook de beenderen van Radja Moela Djadi bevinden. Nadat si Djadi Radja al het verlangde gereed gemaakt had, bood hij het Poeang Siboro aan. Voordat ze de grafkamer binnenging, liet zij daarin eerst haar kostbaarheden brengen, n.l. zeven lagen goud, zeven lagen zilver, zeven lagen matten, zeven stel gongs en nog andere zaken. Vlak voordat ze den steen binnenging sprak zij tot si Djadi Radja deze laatste woorden: „Als je over mijn zoon en dochter gewaakt had, zouden ze geen bloedschande gepleegd hebben; doordat je niet over hen hebt gewaakt, ben ik kinderloos geworden; daarom zal je, als je het dorp verlaat, door een olifant vertrapt worden, door een tijger gegrepen, door een slang gebeten worden en je vee zal door dieven gestolen worden.” Hij antwoordde: „Verre zij wat ge daar zegt, gij zijt kinderloos doordat Uw zoon en dochter bloedschande hebben gepleegd; ik volg mijn vader op in zijn vorstelijke waardigheid, en al wat ge daar opsomt zal ik ten onder brengen, ik behoeft er slechts naar te wijzen om ze te doen sterven.”

Na haar laatste woorden ging Poeang Siboro den steen binnen met drie mannen en drie vrouwen als begeleiders en het gebeente van Radja Moela Djadi nam zij mee. De deur van het hol werd gesloten en van binnen gegrendeld, zoodat hij van buiten niet geopend kon worden. Zeven dagen en zeven nachten lang hoorde men de menschen in den steen nog zingen, daarna hoorde men niets meer. Si Djadi Radja bleef alleen achter met zijn moeder Panakboroe Simarimboen. Alle bezittingen van Radja Moela Djadi vielen hem toe en hij volgde zijn vader op als Radja. Na eenigen tijd zond, naar het schijnt, de geest van Poeang Siboro een olifant om si Djadi Radja te vertrappen, maar daar hij een kundig toovenaar was, wees hij slechts naar den olifant en deze was direct dood. Even later kwam er een tijger, die hem wilde bespringen, maar ook deze stierf toen hij naar hem wees. Evenzoo ging het met een groote slang (*oelok dari*), die hem wilde bijten. 's Nachts kwamen twee dieven in het dorp om een karbouw te stelen, maar zij beiden

met de door hen gestolen karbouw stierven door zijn toovermiddel genaamd pohoen g. Nadat hij vorst geworden was, liet hij zijn onderdanen een batoe agasan (zie boven) maken vóór den versteenden olifant, als teeken, dat zijn macht groter was dan die van Radja Limpong en verder liet hij groeven maken als schuilplaats bij een vijandelijken aanval. Si Djadi Radja breidde zijn rijk uit en werd wijd en zijd beroemd. Zijn onderdanen hadden hem lief, omdat hij geen menschenvleesch at. Van hem af tot in de laatste tijden hebben de bestuurders van Dolok Panriboean nimmer menschenvleesch gegeten. Te beginnen van Radja Moela Djadi tot nu toe zijn uit zijn geslacht de Toeans van Dolok Panriboean voortgekomen, tot heden toe ongeveer 14 generaties. (Vgl. ook G. L. Tichelman, Batoe-Gadja, in De Aarde en haar Volken, Jrg. 71 (1935) blz. 69 ev.)

61. Pangoeloebalang en andere steenen in de boschreserve bij de hoeta Mariah, bij de plaats waar vroeger deze hoeta lag.

Afmetingen : I	hoogte 52 cm; breedte 25 cm.
II	hoogte 21 cm; breedte 26 cm.
III	hoogte 42 cm; breedte 26 cm.
IV	hoogte 55 cm; breedte 32 cm.
V	hoogte 46 cm; breedte 18 cm.
VI	hoogte 76 cm; breedte 30 cm.
VII	hoogte 96 cm; breedte 32 cm.
VIII	hoogte 61 cm; breedte 34 cm.
IX	hoogte 55 cm; breedte 31 cm.
X	hoogte 10 cm; breedte 24 cm.

Beschrijving : De tien steenen zijn in vier groepen verdeeld, die verspreid voorkomen op een terrein van ongeveer een ha oppervlakte. De eerste groep bestaat slechts uit een steen, I, en heet Siambaton. Het beeld is een met opgetrokken gekruiste beenen zittende mannenfiguur; het staat op een toengkoep (pyramidevormig idjoek-dakje rustend op één paal, welke hier van snijwerk voorzien is). Wanneer de geest een offer wenscht, daalt het beeld naar men zegt van de toengkoep af naar een er voor liggend steenen voetstuk (tingkah of hoendoelan); pas na het offeren van een geit mag het weer op de toengkoep geplaatst worden. De tweede (II-IV) heet Pangoeloebalang en bestaat uit beelden van een man, een vrouw en een onbewerkten steen, die als kind geldt. De man heeft een uitsteeksel op het hoofd, de vrouw is kenbaar aan de borsten. De derde groep (V-VII) heet Pallanang, en bestaat uit man (in 4 stukken gebroken, uitsteeksel op het hoofd), vrouw (borsten; hoofd los van den romp), kind (hoofd ontbreekt)

en nog een kleine onbewerkte steen. De vierde groep (VIII-X) draagt den naam Sanggapati en wordt gevormd door een man, een vrouw (borsten aangegeven) en een onbewerkten steen (zie fig. 52). De vier groepen samen heeten Pangeloebalang si alo moesoe h of Pangeloebalang partaoenan.

Vereering: Wanneer men aan den Pangeloebalang wil offeren, komen allen die daarvan medeeigenaars zijn samen met de tondong (schoonfamilie) uit Simarimboen Siantar en de Haradjaan boroe en Haradjaan uit de hoeta zelf. Van te voren zijn reeds bijdragen (goegoe) voor het offer ingezameld; van de burgers 2 kong beras van ieder gezin, van de tondong een kip en 10 kong beras, van de Haradjaan boroe een kip en 5 kong beras. Als alle bijdragen binnengekomen zijn, brengen de Haradjaan's het offer naar den Pangeloebalang en een goeroe biedt het onder het maken van een sembah aan. Voor het aanbieden van de offerande wordt zeven dagen en zeven nachten het orkest bespeeld. Ook tijdens het aanbieden van het offer speelt de gonrang. Het offer voor den Pangeloebalang bestaat uit: 7 (of meer) hanen die al sporen hebben, dengkenioera-oera (met zuur bereide visch), kippeneieren, gember, indahan nihoenihan (gele rijst), nitak 14 kopol (veertien pakjes meelkoekjes), oebi, pisang, komkommer, kalebas, mais, keladi, suikerriet, gewijde palmwijn, palmbloesems (roedang mangemange), geurige bloemen (roedang djoema), twee maal zeven bamboesperen, welke schuin in den grond gestoken worden in van de hoeta afgewende richting. Vóór de beelden worden zeven afschuinde bamboes (pandoer) met water en zeven met palmwijn in den grond gestoken en wierook gebrand. Het mannelijke beeld krijgt een gevlochten palmlad om het hoofd. Alleen de afstammelingen van Toean Sipodo-podo (zie beneden) mogen den Pangeloebalang naderen; dit geldt niet voor de andere beelden. Den pangoeloebalang Siambaton, die het hoofd is, offert men drie maal per jaar, omdat dit het heiligdom (Mal. keramat) is, den anderen slechts twee maal per jaar. Het offer voor Siambaton is: 2 witte kippen, vleesch in bamboe gekookt, meelkoekjes, geroosterde visch, indahansamboeboe (rijst in pisangblad), een gekookt en een rauw kippenei, emping van onrijpe rijst (borasnabibinaniomping) vermengd met suikerriet, een pinangbloeitros, een mes, toebereide sirih, bamboesperen en bloemen. Aan Pallanang en Sanggapati wordt niet bij hun beelden geofferd, maar men roept hun geesten er bij wanneer men offert bij Pangeloebalang of Siambaton. Alle offers worden naar de heilige plaats gebracht door de Haradjaan's volgens de aanwijzingen van den goeroe. Tegenwoordig zijn de bijdragen tot het offer niet meer vastgesteld zoals vroeger, ieder is thans vrij te geven wat hij wil. De vereering is thans

beperkt tot eenmaal per jaar, maar het gebeurt ook wel dat iemand er een offer brengt, indien de datoë dit voorschrijft om genezing van ziekte te verkrijgen. Behalve hulp tegen vijanden vraagt men aan den Pangoloebalang ook een goede oogst en afweer van ziekten.

Oorsprong : De pangoloebalang is gemaakt negen geslachten geleden. De voorvader van de tegenwoordige eigenaars, Toean Sipodo-podo, kwam uit Toba, uit de hoeta Sibaoelangit Girsang en stichtte Mariah in Dolok Panriboean. Later voegden zich bij hem Ompoe Radjohi Sinaga Sidanlogan en Ompoe Domaridjin Sinaga Simandalahi. Toen de hoeta groter en machtiger werd, kwamen van verschillende zijden vijanden om haar ten val te brengen. Toean Sipodo-podo overlegde met de andere stichters wat hun te doen stond en ze besloten een kundig datoë te roepen om een pangoloebalang si alo moesoeh voor hen te maken.

Deze datoë maakte de beelden zoals ze nu nog te zien zijn, en deed er een toovermiddel (p o e p o e k) in. Hij beval Toean Sipodo-podo om, wanneer er vijanden in aantocht waren, den pangoloebalang te vereeren en hem te smeeken, de vijanden af te weren. Zoo gebeurde het.

Nadat aan den pangoloebalang geofferd was, zond Siambaton zijn helpers Pangoloebalang, Pallanang en Sanggapati om den vijand te bestrijden. De vijand zag dan een menigte mensen tegenover zich en hoorde luid rumoer ; daardoor angst geworden vluchtte hij weg. Bovendien daalde regen neer, zoodat het duister werd en het leek of er een zee van water was. Zoo kwam het, dat Mariah nooit door vijanden ten onder gebracht werd en tot op den huidigen dag staat. (Het dorp heeft echter, zoals reeds vermeld is, voor den Dienst van het Boschwezen moeten wijken en is verplaatst naar een dichter bij den grooten weg gelegen plek).

62. Pangoloebalang si alo moesoeh te Dolok Parmonangan.

Afmetingen : I hoogte 30 cm ; breedte 20 cm.

II hoogte 44 cm ; breedte 20 cm.

III hoogte 90 cm ; breedte 23 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in hurkende houding met de armen gevouwen voor de borst. De beelden zijn een poesaka van Soemalim, den tegenwoordigen pangoloë van Dolok Parmonangan.

Vereering : Vroeger offerde men als de hulp van den pangoloebalang noodig was om vijanden te bestrijden. Het offer bestond uit : geroosterde visch, kippeneieren, kip, meelkoekjes, sirih, een pinangblieitros en een bamboespeer en een houten knots (p a n g g a d o). Nadat de bestanddeelen van het offer bijeengebracht waren, brachten de goeroë en de haradjaan het naar den pangoloebalang onder bespeling van het orkest. De speer en de knots

werden vóór de beelden in den grond gestoken en de goeroe bracht daarop het verzoek om hulp tegen den aanrukkenden vijand over. Nadat het offer met een sembah was aangeboden en door den pangoeloebalang was aanvaard, trok deze tegen den vijand op; hij liet regen neerdalen, storm opsteken en wolken zich samentrekken, zoodat het donker werd, en de vijanden hoorden een geluid als van duizenden mensen. Daarvoor ging de vijand dan op de vlucht. Het dorp, dat vroeger Dolok Parmahanan (weidegrond) heette, noemt men daarom nu Dolok Parmonangan (overwinning). Thans offeren de nakomelingen van Ompoe Maoeng (zie het verhaal) eenmaal per jaar in de maand sipahaopat, om zegen voor het gewas en bescherming tegen ziekte te vragen. Bij het offeren doen ook mee de leden van de marga Saragih, welke Haradjaan boroe zijn, en die van de marga's Damanik en Silalahi die tondong zijn.

Oorsprong : De beelden zijn opgericht door den voorvader van den tegenwoordigen pangoeloe, 6 geslachten terug, Ompoe Maoeng geheeten. Deze was van één geslacht met Toean Sipodo-podo, den uit Sibaoelangit Girsang gekomen voorvader van Toean Marihat Dolok. Nadat Toean Sipodo-podo het dorp Mariah gesticht had, kwam een zoon van een zijner nazaten (*waris*) in Sibaoelangit, Ompoe Maoeng geheeten, zich bij zijn familie in Mariah voegen. Hij woonde daar bij de afstammelingen van Toean Sipodo-podo, totdat deze hem aan Toean Dolok Panriboean, die genoemd wordt Toehanta na Morparaoe, gaven om hoofd van zijn veehoeders te worden. Hij vestigde zich toen in Dolok Parmahanan. Ook Toehanta na Morparaoe vertoefde daar en liet er een rivier afdammen om een vijver te maken, waarin hij kon varen (*marparaoe*). Ompoe Maoeng stoorde zich niet meer aan de bevelen van het hoofd van Mariah. Daardoor ontstond er strijd tus-schen de veehoeders van Dolok Parmahanan en Mariah. Toehanta na Morparaoe beval Ompoe Maoeng, een datoë te roepen en dien op te dragen een pangoeloebalang te maken om hem in den strijd tegen Mariah bij te staan. Deze datoë maakte een steenen beeld, waarin hij een toovermiddel deed, en een trom (*gordang*), die er nu nog is.

63. Pangoeloebalang si alo moesoe, drie beelden, te Panahatan.

Afmetingen : I hoogte 55 cm; breedte 23 cm.

II hoogte 60 cm; breedte 26 cm.

III hoogte 30 cm; breedte 20 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren met de armen voor de borst. De beelden staan op een grooten steen tegen de berghelling, even boven de tegenwoordige hoeta, beneden de plaats waar vroeger het dorp lag. Van de meerzijdige gezien heeft men van links naar rechts : II (den man) III (het kind)

en I (de vrouw). De vrouw heeft aan de landzijde een tweede gezicht en armen, de man heeft op zijn rug een klein gezichtje. Ze zijn poesaka van de afstammelingen van Radja Sitoebing Sinaga Sidanlogan.

Vereering: Als men den pangoeloebalang tegen van vijand wilde laten strijden, offerde men hem: een jachthond, een kippenei, gewijde palmwijn, zeven geroosterde visschen, koud water (*a e k s i n g a l i - n g a l i*), palmbloemtrossen (*roedang mangemangé*), verschillende bloemen (*roedang simahoenik*, *simagerger*, *roedang bane boelan*) en den top van een pisangblad (*oedjoeng boeloeng*). De goeroe bracht dit alles naar den pangoeloebalang en riep zijn hulp in. De pangoeloebalang verwekte dan ziekte onder de vijanden of verijdelde op andere wijze hun plannen. Verder offert men den pangoeloebalang om ziekte te genezen of af te weren. Indien bijv. iemand ziek is en een datoë roept om hem te behandelen, gebeurt het soms, dat de datoë ontdekt, dat de pangoeloebalang de ziekte verwekt heeft. Hij schrijft dan den zieke voor, een gelofte aan den pangoeloebalang te doen en een kuiken voor hem te bestemmen. Dit kuiken wordt dan voor den pangoeloebalang grootgebracht en heet *manoe k pangeloebalang*. Als het kuiken groot is, biedt de datoë het aan den pangoeloebalang aan met *minak sagoe ri-goeri* (het wit van een ei met beras), geroosterde visch, gewijde palmwijn, helder water (*a e k s i t i o - t i o*), djeroek voor haarrwassing, driekleurig garen en bloemen, benevens gele rauwe rijst (*boras na hinoenihan*) en 7 meelkoekjes. Als de zieke tegen dien tijd nog niet beter is, wordt het citroenwater mee naar huis genomen om als geneesmiddel te dienen. Tot heden toe zijn er nog mensen die aan den pangoeloebalang offeren, een kuiken, *manoe k miahan* genoemd, voor hem grootbrengen en bij het aanbieden daarvan gezondheid en voorspoed vragen.

Oorsprong: De pangoeloebalang is negen geslachten oud en op bevel van Radja Sitoebing Sinaga Sidanlogan door een datoë gemaakt om aan de veelvuldige aanvallen van vijanden weerstand te bieden.

64. Batoe Gorga bij Panahatan aan het meer.

Beschrijving: Een plek ter grootte van 30×40 cm van eenrots aan den oever van het meer is bedekt met een roodachtige kleurstof.

Oorsprong: Dit is een herinnering aan een oorlog met Sigaol op Samosir. Ten tijde van Radja Ompoe Sornong, voorvader van den tegenwoordigen pangoeloë van Panahatan Benjamen, kwamen geregeld mensen van Sigaol te Panahatan handel drijven. Ze gaven van hun handelswaren steeds een huldegave aan den radja als kennisgeving van hun komst en als verzoek om ongestoord te kunnen handelen. Eens verzuimden mensen uit

Sigaol deze gaven te brengen. Radja Ompoe Sornong beval zijn onderdanen hen aan te vallen, hun waren in beslag te nemen en hen zelf te doden en in het meer te werpen. Toean Dolok Panriboean die genoemd wordt Toehanta na Morparaoe was toen juist te Panahatan. Hij voer met zijn prauw het meer op om de executie bij te wonen. De mensen van Panahatan wilden de siachoffers opeten, maar Toehanta na Morparaoe stond dit niet toe. Terwijl hij en Ompoe Sornong langs een grooten steen aan den oever voeren ging hij in zijn boot staan, en schreef met het bloed op den steen. Dit schrift is nu nog te zien, maar men kan het niet lezen daar het geen Bataksche letters zijn. Sindsdien was er oorlog tusschen de bewoners van Sigaol en die van Panahatan, een oorlog die pas eindigde met de komst van het Gouvernement. Het laatste treffen vond plaats in den tijd dat deze streek tot het ressort van den Controleur te Batoe Bara behoorde.

65. Pangoeloebalang si alo moesoe te Boentoe Pasir op een heuvel dicht bij het Tobameer (bij Parapat), twee beelden.

Afmetingen : I hoogte 80 cm; breedte 30 cm.
II hoogte 47 cm; breedte 20 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in hurkende houding met de handen op de knieën, gaatjes in de ooren en op het hoofd. I heeft vrouwendeksel. Voor de beelden staat een paranggiran (steenkom voor citroenwater voor de ceremonieele haarwassching). In de nabijheid bevindt zich een uitgeholde steen met deksel waarin schedels.

Vereering : In oorlogstijd offerde men een bruinen hond (*a s o e s i a l-ton g*), een bruinen haan, 7 geroosterde visschen, meelkoeken met tjabe vermengd, gewijden palmwijn en kembang sepatoe. Als de vijand machtig was werd bij het offer het orkest bespeeld, maar voor een zwakken vijand was dit niet noodig. De goeroe en de haradjaan's brachten het offer naar den pangoeloebalang en riepen zijn hulp in. Daarna werden de gezichten van de beelden gekeerd naar den kant vanwaar men den vijand verwachtte. De pangoeloebalang verwekte dan ziekte onder de vijanden. Kwam de vijand toch, dan zag hij een geweldige overmacht voor zich, hoorde luid geraas en regenstromen daalden neer, zoodat hij op de vlucht sloeg. Zoo is Boentoe Pasir nooit in den strijd overwonnen. Op voorschrift van den datoë wordt de pangoeloebalang ook bij ziekte vereerd. Het offer bestaat dan uit rauw en gekookt kippevleesch, 5 of 7 visschen uit het meer, twee rauwe eieren en citroenwater. Het citroenwater wordt na afloop van het offer als geneesmiddel mee naar huis genomen. Thans vereeren de nakomelingen van Si Radja Boentoe Pasir en Goeroe Goga de beelden nog slechts wanneer

de datoë zulks voorschrijft tot afweer van ziekte of om welvaart te verkrijgen (sinoer pinahan gabe na nioela).

Oorsprong : De beelden zijn 13 geslachten oud, 14 met den tegenwoor-digen pangoeloe van Boentoe Pasir, Radja Oesia, mee. Boentoe Pasir is gesticht door Si Radja Boentoe Pasir, die kwam van Oerat. Hij had een zoon Goga geheeten, die een kundig datoë was. Deze Goeroe Goga heeft den pangoeloebalang gemaakt als hulp in den strijd tegen de talrijke vijanden, die het pas gestichte dorp bedreigden.

66. **Pangoeloebalang Partaoenan** bij de hoeta Aek Goeroe (ook Sidabariba genoemd) bij Parapat, vijf beelden.

Afmetingen : I hoogte 40 cm; breedte 27 cm.

II hoogte 23 cm; breedte 13 cm.

III hoogte 28 cm; breedte 16 cm.

IV hoogte 17 cm; breedte 12 cm.

V hoogte 22 cm; breedte 13 cm.

Beschrijving : Korte gedrongen gestalten met groote hoofden, waarin gaatjes. I heeft een scheef hoofd, II oren vlak tegen het hoofd, III vrouwenvorsten, V oren vlak tegen het hoofd, en naar het schijnt een doek om het hoofd.

Vereering : Men gaat hier mangase taoen (offeren voor het gelukken van het gewas) als de rijst vijf maanden oud is. Hiertoe wordt overleg gepleegd tusschen Ompoe Radja Taoen van de marga Sidabariba, Ompoe Boentoe Pasir van de marga Simandalahi en iemand van de marga Sidahapintoe, in het huis van Ompoe Radja Taoen. Nadat de dag van het offerfeest vastgesteld is, worden geroepen Pande na Bolon van de marga Simandalahi, Parbaringin van de marga Sidahapintoe, de Goeroe Hoeta genaamd Ompoe Tio uit Porti en de anak boroe bioes (bioes = een groote offergemeenschap), n.l. van Damanik, die den buffel in stukken moet hakken, van Sirait die de plaats waar dit geschiedt in orde maakt en Manoeroeng, die Damanik helpt bij het in stukken hakken van de horbo bioes. De offeranden voor den pangoeloebalang zijn : een bruine haan, een bruine hond, geroosterde visch, kippeneieren, wit meel, kembang sepatoe, gepofte rijst (rondang sipora), gewijde palmwijn, drie soorten bloemen (roedang mahonek, bane boelan en roedang sigeger), limau poeroet, demban roedang (takje sirih met bloemen eraan) en wierook. Als alle ingredienten bijeen zijn, roept men den Goeroe en een helderziende (si doe a lapis panonggor) om op te letten of het offer aangenomen wordt. Nadat de Goeroe het offer heeft gebracht, gaat men naar het meer naar de heilige plaats Na Martoea Pangoelahan met een bruinen en een

witten haan, vraagt daar om een goeden oogst en neemt bij het teruggaan vandaar wat zand (*r i h i t*) mee, dat ieder in zijn rijstschuur legt. Daarna gaat men naar de parbioesan het bioesfeest vieren (*m a r b i o e s*); eerst dan is het mangase taoen afgelopen. Volgens de vroegere adat moest elk jaar aan den pangoeloebalang geofferd worden. Een stuk sawah was afgezonderd voor den pangoeloebalang parbioesan. Deze sawah is er nog en wordt thans bewerkt door Aman Tainni van de marga Sidabariba. De grond heet Djoema Parrondang, d.w.z. dat de opbrengst van deze sawah gebruikt wordt om de gepofte rijst (*r o n d a n g*) voor het offer aan den pangoeloebalang te maken. Voor het offer vragen de Anak Boroe Haradjaan bijdragen aan de burgers, zooveel als noodig is. Het vaststellen van den dag voor het offer geschiedt door den Pande na Bolon en den Parbaringerin; zij zijn de ceremoniemeesters bij het bioes-feest. Vroeger moesten alle burgers jaarlijks iets van de opbrengst van hun sawahs afstaan als huldebewijs aan den Pande na Bolon, den Parbaringerin en de Radja's die medeeigenaars van den pangoeloebalang zijn. Het jaarlijksche offer is thans afgeschaft. Wie het wenscht, offert er nog als de aren van de rijst zich beginnen te zetten opdat zijn rijst voorspoedig zal groeien.

Oorsprong : Deze pangoeloebalang dateert van de stichting van Parapat, 9 geslachten terug. Hij is gemaakt door de voorouders van de margas Sinaga Sidahapintoe, Sinaga Sidabariba en Sinaga Simandalahi ten tijde van Ompoe Radja Taon, voorvader van Djamista, den tegenwoordigen Toean Parapat. Als datoë trad daarbij op de anak boroe hoeta, die tevens goeroe hoeta was, Goeroe Ompoe Sinangga geheeten.

67. Op den hoogsten heuvel van het schiereiland Sipiak (Parapat) liggen behalve eenige bewerkte steenen (zetels ? voetstukken ?) enkele steenen met uithollingen, die wellicht als paranggiran gedienst hebben.

68. **Pangoeloebalang** in een oude schans (*h o e b o e a n*) geheeten Sopo Inggot, gelegen in een dennenaanplant van het Boschwezen op het gebied van de hoeta Sosor Galoeng. Twee beelden en een komvormige steen.

Afmetingen : I hoogte 44 cm; breedte 36 cm.

II hoogte 36 cm; breedte 20 cm.

Beschrijving : Hurkende figuren met de handen op de knieën. I is voorgesteld met half afgeschoren haren; onduidelijk mannelijk schaamdeel. Het stuk dat in den grond zit loopt uit in een breed, onbewerkt gedeelte. Voor de beelden staat een paranggiran. De beelden staan met het gelaat naar het Zuiden, waar de vijandige hoeta Adjibata ligt. Ze zijn vervaardigd van een roodachtige steensoort.

Vereering : Wordt niet meer vereerd.

Oorsprong : Onzeker. Men neemt aan, dat deze pangoeloebalang behoort aan de marga Sinaga Sidagoegoer.

69. Steenen beenderkist met versierd deksel bij het hotel Sioehan. Zie fig. 35. In de nabijheid staat nog een steenen kist, eveneens met de voorstelling van een menschenhoofd en relief versierd.

d. DISTRICT GIRSANG SIPANGAN BOLON.

70. Boroe Saniang Naga, twee beelden, in het water Aek Somba Hoeta bij een badplaats in Porti Girsang.

Afmetingen : I hoogte 95 cm; omvang 80 cm.

II hoogte 65 cm; omvang 160 cm.

Beschrijving : I een staande mannenfiguur met gekruiste armen, II een zittende vrouwenfiguur; vastzittend op groote steenen (hierop slaan de maten van den omvang). I heeft een los hoofd, II heeft geen hoofd meer. Naar men zegt heeft een der eerste zendelingen de beelden vernield door er met een geweer op te schieten. Een steen aan den oever met een ruw gehakt gat diende als paranggiran. Daarbij werd het altaar (*langgatan*) opgericht. Een afdakje voor het orkest staat daar vlak bij.

Vereering : Naar men zegt werd vroeger aan de beelden om de tien jaar een karbouw en ieder jaar een varken geofferd. Eens per jaar, wanneer de droogte lang aanhoudt en regen voor de rijst noodig is, offreert men twee hanen en een kip van verschillende kleur, een gekookte en een geroosterde visch, een kippenei, *nitak* (meelkoeken), *pisang*, *kembang sepatoe*, *sira pegge* (zout en gember) enz. Deze spijzen worden op drie wijzen bereid en elk afzonderlijk op een wit bord gelegd. Witte en gele gekookte rijst worden in een *pinggan djarodjak* (gestreept bord) gedaan en op aren-bladeren voor de beelden gezet. Vervolgens spreekt de Goeroe Bolon een gebed uit, waarbij hij zijn hoofd heen en weer schudt. Over het hoofd draagt hij een witte doek. Een helderziende (*sidoea lapis panongor*, die geesten kan zien) slaat het offer gade. Alle aanwezigen, van welken rang ook, brengen een sembah met de rechterhand boven d.w.z. de vingers van de rechterhand iets verder uitstekend dan die van de linkerhand. Wanneer de helderziende zegt, dat het offer door de geesten is genoten, eten de aanwezigen de resten, terwijl muziek gemaakt wordt en dansen worden uitgevoerd, en een ieder blijde is, omdat hij hoopt vervulling van zijn wenschen te krijgen. Na afloop van het offer aan Boroe Saniang Naga ging men offeren op de parbioesan (onder een grooten hariaraboom). Volgens andere inlichtingen wordt

geofferd bij dreigende ziekte of andere rampen. Nog anderen spreken van een jaarlijksch offer na het wieden van de velden.

Oorsprong : De beelden zouden gemaakt zijn door Ompoe Habinsaran Sinaga, ook genoemd Radja Dapoton van Porti Girsang.

71. **Pangoeloebalang Sidjonggi**, twee beelden, in Panopaan, behorende tot Porti Girsang.

Afmetingen I hoogte 90 cm; omvang 60 cm.

II hoogte 50 cm; omvang 60 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in hurkende houding met de handen over de borst gevouwen.

Vereering : Hieraan wordt geofferd bij tegenspoed, ziekte, als er veel gestolen wordt en in oorlogstijd. Het offer bestaat uit drie kippen, 7 geroosterde visschen, een kippenei, meelkoeken, pisang, kembang sepatoe enz. Het wordt aangeboden op dezelfde wijze als bij No. 70 beschreven.

Ook deze beelden zouden door den bij No. 70 genoemden Ompoe Habinsaran Sinaga gemaakt zijn.

72. **Pangoeloebalang Si Dogor-dogor tanda oesaka Tano Sidolon-dolon** in de boschreserve, vroeger bouwland van de hoeta Si Dolon-dolon, behoren de tot Porti Girsang.

Afmetingen : hoogte 178 cm; omvang 515 cm.

Beschrijving : Uitgehouwen in een groten steen; de maten hebben op dien steen betrekking. Dierenfiguur (men zegt een tijger) met uitgespreide pooten, langen staart en menschelijk hoofd. Houdt een kleinere figuur vast waarvan de kop is afgebroken. Zie fig. 39.

Vereering : Wanneer de voortekenen er op wijzen, dat er rampen zullen komen als oorlog of ziekte, dan offert men een hond van de kleur sialtong (bruin), een witten en een bruinen haan, 7 geroosterde visschen enz. Het gekookte vleesch wordt op pisangbladeren voor den steen gelegd. De Goeroe Sahoeta bidt en de helderziende ziet toe. Nadat hij gezien heeft, dat het offer door den geest verterd is, eten de aanwezigen.

Oorsprong : Het beeld zou vervaardigd zijn door Ompoe Hapoltahan Sinaga, de oudste zoon van den onder No. 70 en 71 genoemden Ompoe Habinsaran Sinaga.

73. **Pangoeloebalang**, twee beelden, in de hoeta Papande, behorende tot Sidasoehoet Girsang.

Afmetingen : I hoogte 37 cm; breedte 20 cm.

II hoogte 37 cm; breedte 18 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren, man en vrouw, in gehurkte houding met de armen gekruist, rustende op den schoot.

Vereering : Eens per jaar (volgens andere inlichtingen alleen als men iets te vragen heeft, of wel bij ziekten en andere rampen) offert men een hond van de kleur sialtong (bruin), een bruinen haan, 7 geroosterde visschen, meelkoeken, zout en gember, witte en gele gekookte rijst, palmwijn uit een hitang (bamboekoker met tuitdeksel) enz. De spijzen worden bereid en op pisangbladeren gelegd; deze worden voor de beelden gerangschikt op een suikerpalmbald; de goeroe sahoeta bidt, het hoofd bedekt met een witten doek; zoodra de helderziende aankondigt, dat de pangoeloebalang het offer gegeten heeft brengen alle aanwezigen de sembah met de rechterhand boven terwijl ze hun wenschen voorbrengen en vragen niet getroffen te worden door ziekten, vijanden, dieven enz. en voorspoed te hebben in hun werk. De resten van het offer worden verdeeld en feestelijk opgegeten, waarna ieder zijns weegs gaat.

Oorsprong : De maker van de beelden is niet meer bekend. Men schat den ouderdom op 10 soendoet (geslachten).

74. **Boroë Saniang Naga**, twee beelden, in het water bij de hoeta Patali, behoorende tot Sidasoehoet Girsang.

Afmetingen : I hoogte 43 cm; breedte 17 cm.
II hoogte 37 cm; breedte 17 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in zittende houding met de armen op den schoot. Zie fig. 38.

Vereering : Bij misoogst en plagen in het gewas (volgens andere inlichtingen: ieder jaar) worden kippenvleesch, visch, eieren enz. geofferd. De pisangbladeren met offerspijs worden op een boeloeng bortoek (suikerpalmbald) voor de beelden gelegd, de goeroe sahoeta biedt het offer aan als bij No. 73; de resten van het eten worden door de aanwezigen opgegeten, daarna speelt de muziek, wie wil danst, de anderen klappen daarbij in de handen.

Oorsprong : Omtrent oorsprong en ouderdom der beelden is niets bekend.

75. **Pangoeloebalang Hadatœon** te Pongkalan Batoe, Sidasoehoet Girsang.

Afmetingen : Hoogte 42 cm; breedte 16 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Bij ziekten en andere rampen, of wel telkens wanneer men het noodig acht, offert men twee bruine hanen, visch, meelkoeken, kembang

sepatoe, kippeneieren, enz. De spijzen worden gelegd op effen borden (*pinggan pasoe*) en pisangbladeren, door den goeroe sahoeta aangeboden en de rest wordt, nadat volgens den helderziende de geest zijn deel genoten heeft, door de aanwezigen gegeten.

Oorsprong : Het beeld zou, hoe lang geleden weet men niet, vervaardigd zijn door goeroe Sabit, opdat de bewoners van het dorp er voorspoed en bescherming aan zouden kunnen vragen. Volgens anderen offerde Sabit er steeds aan om bekwaamheid in de datoe-kunst te erlangen en heet het beeld daarom Pangoeloebalang hadatoeon.

76. **Pangoeloebalang Binta Sonang**, drie beelden, in Harangan Dolok, behoorende tot Sidahapintoe Girsang.

Afmetingen : I hoogte 98 cm; omvang 140 cm.
II hoogte 88 cm; omvang 96 cm.
III hoogte 67 cm; omvang 76 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in hurkende houding met de armen over de borst gekruist.

Vereering : Als er veel ziekte heerscht of wel in het algemeen als men iets te wenschen heeft, overleggen de dorpsbewoners om gezamenlijk een bruinen hond (*sialtong*) te eten. Verder offerd men een bruinen haan, 7 geroosterde visschen, (driekleurige) meelkoeken enz. Dit alles wordt op twee wijzen bereid : rauw en gekookt, en opgediend op motoeng-bladeren, welke op een boeloeng bortoek (suikerpalmblad) voor de beelden gelegd worden. De Goeroe Bolon met een driekleurigen hoofddoek (rood, wit en zwart) bidt, de helderziende ziet toe, de aanwezigen brengen een sembah met de rechterhand boven. Nadat de helderziende heeft aangekondigd, dat de pangoeloebalang het offer heeft aangenomen maken de aanwezigen nogmaals de sembah en spreken elk hun wensch uit. Daarna verdeelt men de rest van het eten en gaat men naar huis terug.

Oorsprong : Onbekend.

77. **Pangoeloebalang Tinoempa of Sibiangsa**, twee beelden op de helling van het gebergte bij Halombinan, behoorende tot Sidahapintoe Girsang.

Afmetingen : I hoogte 54 cm; omvang 81 cm.
II hoogte 58 cm; omvang 105 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in hurkende houding. I is een man, die de handen voor den buik houdt; II een vrouw met een in den nek afhangende haarwring; zij houdt met beide handen een op haar knieën staanden pot vast.

Vereering : Wanneer een der bewoners van het dorp voorspoed en gezondheid wil verkrijgen, maakt hij gereed : een bruinen haan, een gekookte

visch, 7 geroosterde visschen, enz. Als het eten toebereid is gaat hij met den goeroe sahoeta naar de beelden. Ze leggen het offer op motoengbladeren op een onderlaag van suikerpalmbald voor den pangoeloebalang neer. Nadat een helderziende geconstateerd heeft, dat het offer is aangenomen, maken ze de sembah met de rechterhand boven en eten de rest van de spijzen te zamen op, waarna ze huiswaarts keren. Volgens andere inlichtingen zou er eens per jaar hondenvleesch geofferd worden. In den pot, welke het vrouwelijke beeld vasthoudt, wordt wijnwater (*a n g g i r* of *p a n g o e r a s o n*) gemaakt.

Oorsprong : Onbekend. (Later werd opgegeven dat deze beelden gemaakt zijn door Ompoe Soehoen Mata ni Ari; vgl. No. 80).

78. **Pangoeloebalang Pongkalan** te Parsagoean, behoorende tot Sidahapinto Girsang. (Volgens de eerste lijst heet dit beeld : *P a n g o e l o e b a l a n g p a n g g a l a n g a n*).

Afmetingen : Hoogte 68 cm; omvang 90 cm.

Beschrijving : Menschelike figuur in hurkende houding met de armen gekruist over de borst.

Vereering : Wie gezondheid en voorspoed wenst, maakt gereed : een bruinen haan, een gekookte visch, 7 geroosterde visschen, enz. Men gaat gezamenlijk naar den pangoeloebalang, legt de pisangbladeren met spijzen op een suikerpalmbald voor het beeld, de goeroe sahoeta bidt, als de helderziende heeft meegedeeld, dat de pangoeloebalang het offer heeft gegeten, maken allen een sembah met de rechthand boven en eten de resten van het offer te zamen op, terwijl ze zich gereed maken om naar het dorp terug te keeren.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Ompoe ni Asal, m. Sinaga.

79. **Pangoeloebalang Parhombanan**, in een Parhombanan, behoorende tot Sidahapinto Girsang.

Afmetingen : hoogte 55 cm; omvang 63 cm.

Beschrijving : Menschelike figuur in hurkende houding, met de armen gekruist over de borst.

Vereering : Ter bevordering van den rijstbouw, of wel wanneer men beducht is voor rampen als oorlog, cholera, dieven e.d. offert men : een zwarte kip (*p o g o n g*), visch, meelkoekjes, palmwijn in een hitang, enz. De spijzen worden rauw en gekookt toebereid en op motoengbladeren voor de beelden gelegd. De goeroe Bolon bidt, muziek speelt, de deelnemers dansen en maken de sembah. Nadat de helderziende heeft medegedeeld, dat het offer gegeten is door Ompoeng Pangoeloebalang, eet men gezamenlijk de resten en keert naar het dorp terug. Volgens een andere opgave offert men een bruinen haan, kippeneieren enz.

Oorsprong : Het beeld is vervaardigd door Ompoe Djangka ni Adji marga Sinaga.

80. **Pangoeloebalang Batoe Gadja** te Halombingan behoorende tot Sida-hapintoe Girsang.

Afmetingen : Hoogte 90 cm ; omvang 390 cm.

Beschrijving : De steen lijkt in vorm wel iets op een olifantskop. In een der zijden is en relief een menschelijke figuur uitgehouwen met rond hoofd, bolle oogen, vrouwenborsten, handen voor den buik, daarboven een holte ; dunne rechte beenjes. In twee kleinere steenen zijn paranggiran's (wijwaterbakjes) uitgehouwen; het eene is een ronde holte met een rand er omheen; het andere heeft rondom den rand nog een en relief gehouwen negenpuntige ster ; de plaats van de negende punt wordt echter ingenomen door den kop van een hagedis (boraspati) die naar de holte toe kruipt. Twee nog kleinere steenen zouden als haardsteen (dalihan) gediend hebben bij het bereiden van den pangoeloebalang, waarbij een kind gedood werd door het gesmolten lood in de keel te gieten. De pot (hadjo) met het toovermiddel, een boomschorsboek en een tooverstaf zouden onder den steen begraven zijn. Van de heilige planten, die bij den pangoeloebalang geplant waren, zijn nog slechts over hatoenggal en boenga-boenga; vlak bij staat een gorat-boom. De pangoeloebalang behoort aan de marga Sinaga Sidabariba.

Vereering : Als de bewoners van de hoeta beducht zijn voor een aanval van vijanden, ziekte, dieven enz. offeren ze gekookte visch, geroosterde visch, meelkoekjes, palmwijn, kembang sepatoe enz. Het offervleesch wordt op een gestreept bord (pinggan djarodjak) vóór het beeld geplaatst op een onderlaag van motoengbladeren, en als bij de vorige beelden aangeboden door den Goeroe Bolon met hulp van een helderziende. Volgens de te Halombingan gevestigde leden van de marga offerde men tot voor kort jaarlijks in de maand sipahalima een witten bok, die van te voren gewijdt was (mininahan), een paar hoenders (manoeklahi bin) en twee visschen (dengke nioera en dengkesajoer). De offerspijzen werden eerst neergelegd onder een bij den steen staand afdakje (parsoeroan of parsiron) en daarna op een altaar (andjapan of langgatan) geplaatst. Het orkest was op zij van de parsoeroan opgesteld. De geest van den pangoeloebalang wordt aangeroepen onder den naam : Na Martoea Sampoeran. Een bijzonder groote slang zou zich nu en dan in de buurt van den pangoeloebalang ophouden ; kinderen durvan daarom niet langs den steen te gaan. De in Parapat gevestigde leden van de marga offeren niet bij den steen doch in het dorp

Sosor Galoeng (bij Parapat), waar de pangoeloebalang in een medium vaart. Dit medium deelde mee, dat het offer voor dezen pangoeloebalang vroeger een mensch was, door hem zelf aangewezen, steeds uit een vijandige hoeta. Na de komst van het Gouvernement offert men twee honden, een wit en zwart (*siganding*), een roodbruin (*sibara*). Na martoea Sampoeran is volgens hem de naam van een *sombaon* (Tob. = Sim. *sin oem b a h*) van de marga Sinaga Sidahapintoe; de pangoeloebalang wordt aangeroepen: Pangoeloebalang si soboer oetoh-oetok, si pongol toelan, si torban dolok, d.w.z. die de hersenen opslurpt, de beenderen in stukken breekt, die bergen doet instorten.

Oorsprong: Het beeld is volgens te Halombinan verkregen inlichtingen gemaakt door Ompoe Soehoen Mata ni Ari marga Sinaga, ongeveer twaalf geslachten geleden; volgens de vereerders in Parapat echter door Ompoe Djangka ni Adji, 7 geslachten geleden.

81. **Pangoeloebalang si Toempak na Bile in Bongongan** (in de bosch-reserve) onder Sidahapintoe Girsang.

Afmetingen: Hoogte 59 cm; omvang 78 cm.

Beschrijving: Menschelijke figuur in hurkende houding met de armen op den schoot.

Vereering: Tot afweer van onheil offert men: een *sialtong*-hond (bruin), 2 bruine hanen, 7 visschen enz. op effen borden (*pinggan pasoe*) en pisangbladeren, voor het beeld geplaatst op *boeloeng bortoek* (suikerpalmblad). De Goeroe Sahoeta bidt, de helderziende ziet toe, de menigte maakt een sembah. Op de mededeeling van den helderziende, dat het offer aangenomen is, zijn allen blijde en gelooven, dat hun wenschen vervuld zullen worden.

Oorsprong: Het beeld is gemaakt door Ompoe Tioer Maradja m. Sinaga.

82. **Boroë Saniang Naga** in het water (Aek Sosopan) bij de hoeta Sosor Mangadar behorende tot Sidahapintoe Girsang.

Afmetingen: Hoogte 85 cm; omvang 75 cm.

Beschrijving: Groote steen waarvan een gedeelte bewerkt geweest moet zijn in den vorm van een menschelijke figuur; is door een zendings-onderwijzer vernield. Te zien is nog een holte die tot paranggiran diende.

Vereering: Tot verkrijging van voorspoed offert men twee hoenders, 2 visschen, meelkoekjes, palmwijn in een hitang, kembang sepatoe, zout en gember enz., opgediend op motoengbladeren, gelegd voor het beeld op een suikerpalmblad; de goeroe sahoeta bidt; zoodra de helderziende zegt dat de geest het offer gegeten heeft, maken de aanwezigen een sembah met de

rechterhand boven, de rest van het eten wordt verdeeld en door de aanwezigen gegeten, waarna ze huiswaarts keeren. Volgens anderen offert men tot afweer van vijanden en ziekten.

Vlak hierbij ligt in een ander vijvertje nog een bewerkte steen tot dezelfde groep behorende.

Afmetingen : Hoogte 60 cm; omvang 80 cm.

Beschrijving : Een uitsteeksel van den steen is ruw bewerkt in de vorm van een hoofd.

Vereering : Wanneer ziekten heerschen (volgens anderen ook bij oorlog) offeren de dorpsbewoners 2 bruine hanen, 7 geroosterde visschen, meelkoekjes, palmwijn enz., bereid op twee wijzen, opgediend op motoengbladeren; de goeroe sahoeta bidt, de helderziende kondigt aan dat het offer aangenomen is, de aanwezigen maken de sembah en verdeelen de rest van het eten. Volgens een andere opgave offert men zeven hoenders.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Ompoe Djangka ni Adji m. Sinaga Sidabariba.

83. Pangeloebalang Parhombanan in een Parhombanan, behorende tot Sidahapintoe Girsang.

Afmetingen : Hoogte 32 cm; omvang 99 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in hurkende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Na het plantklaar maken van de velden bereidt men: 2 bruine hanen, een gekookte visch, 7 geroosterde visschen, een bepaald soort koeken van beras gemaakt (*nitak botara siang*), palmwijn enz. Dit wordt gelegd op motoeng- en pisangbladeren, de goeroe sahoeta biedt het den geest aan en nadat deze het volgens mededeeling van den helderziende gegeten heeft, verdeelt men de resten. Volgens een andere opgave offert men na het planten van de rijst een zwarte (*pogong*) kip; nog een andere opgave noemt als aanleiding tot offeren : ziekte en andere rampen.

Oorsprong : Onbekend.

84. Pangeloebalang Tinoempa te Sitahoan, behorende tot Sidahapintoe Girsang, thans boschreserve.

Afmetingen : Hoogte 26 cm; breedte 16 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur, in zittende houding, met de armen op den schoot.

Vereering : Als het dorp te lijden had onder epidemieën, vijanden, dieven e.d. bereidden de inwoners 2 bruine hanen, 1 gekookte en 7 geroosterde visschen enz. Dit werd op motoengbladeren voor den pangeloebalang gelegd;

de goeroe bad, de helderziende kondigde aan wanneer het offer aangenomen was, waarna men de resten verdeelde.

Oorsprong : Onbekend.

85. **Pangoeloebalang Partoengkoan**, twee beelden, op een heuveltje bij de hoeta Sidasoehoet Sipangan Bolon.

Afmetingen : I hoogte 93 cm; breedte 40 cm; hoogte van het kind 28 cm.

II hoogte 60 cm; breedte 21 cm.

Beschrijving : Het grootste beeld stelt een zittende vrouw voor met een zuigeling aan de linkerborst; het kind grijpt met zijn linkerhandje naar de rechterborst. De vrouw houdt het kind met beide handen om zijn middel vast. Op het hoofd van de vrouw is een uitsteeksel in den vorm van een opgerolde doek, zooals vrouwen gebruiken om een vracht op te zetten; dit uitsteeksel is eenigszins komvormig en zou als paranggiran gebruikt zijn. Het kleine beeld stelt een man voor in zittende houding met de armen op den schoot. Op zijn rug is een puistvormig uitsteeksel. Onder aan de beelden werden in den grond nog een paar steenbrokken gevonden.

Vereering : Volgens een opgave offert men hier bij ziekte een bruinen haan, visch enz. Volgens een andere geschiedt het offert als volgt : Wie een zoon of dochter wenscht te krijgen, maakt gereed een witten en een bruinen haan, een rauwe en een geroosterde visch, palmwijn in een hitang, nita k botara siang (koekjes van beras gemaakt), zout en gember, enz. Men legt dit eerst neer voor den Pangoeloebalang Partoengkoan; de twee hanen worden vastgebonden aan een poesaka-lans geheeten hoedjoer siboe rnoeng met zilveren en gouden punt, welke overeind gezet wordt voor den pangoeloebalang; de muziek wordt gespeeld, alle aanwezigen dansen en maken de sembah met de rechterhand boven; vervolgens pauzeert men een oogenblik om het offer te bereiden op twee wijzen : rauw en gekookt. Nadat de spijzen gereed gelegd zijn op motoengbladeren met als onderlaag boeloeng bortoek (arènblad) vóór de beelden, spreekt de Goeroe Bolon, het hoofd omwonden met een driekleurigen doek : wit, zwart en rood, een gebed uit. De helderziende let nauwkeurig op het offer; nadat hij duidelijk gezien heeft dat de spijzen door den Pangoeloebalang Partoengkoan zijn gegeten maken alle aanwezigen een sembah met de rechterhand boven en formuleeren hun wensch, opdat die vervuld moge worden. Daarna verdeelt men de rest van de spijzen om die op te eten en maakt zich een voor een op om naar huis terug te keeren.

Oorsprong : In vroeger tijd zou Ompoe ni Oerat m. Sinaga te Sidasoehoet Sipangan Bolon een Goeroe Bolon genaamd Manadji m. Sinaga ontmoet hebben en in overleg met hem den Pangoeloebalang Partoengkoan gemaakt

hebben. Hij zou ook de regels omtrent de vereering aan zijn onderdanen bekend gemaakt hebben.

86. Pangeloebalang Dibata Tonga, dicht bij de hoeta Simaibang I in Sidasoehoet Sipangan Bolon op een **toengkoep** (idjoek-dakje op één stijl).

Afmetingen : Hoogte 46 cm; omvang 86 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Wie van de dorpsbewoners een zoon of dochter wenscht, offert een bruinen en een witten haan, meelkoekjes enz. Het offer wordt gelegd op pisangbladeren op een onderlaag van **boeloeng bortoek** (arènblad), de goeroe bidt, de helderziende kondigt aan, wanneer de geest het offer heeft gegeten, waarop de aanwezigen een sembah maken, hun wenschen uiten en de rest van het eten verdeelen. Volgens anderen wordt er bij ziekte of andere rampen geofferd.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Goeroe Saniang ni Adji m. Sinaga.

87. Pangeloebalang Si Dogor-dogor te Paras Dolok, een hoeta thans gevoegd bij Sosor Pea behorende tot Sidasoehoet Sipangan Bolon. Twee beelden.

Afmetingen : I hoogte 67 cm; omvang 79 cm.

II hoogte 34 cm; omvang 70 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in zittende houding met de armen op den schoot; aan een der beelden ontbreekt het hoofd.

Vereering : Tot het verkrijgen van voorspoed en het afweren van vijanden, ziekten en dieven spijzigt (**s o e l a n g i**) men de beelden eens per twee jaar (volgens andere opgaaf twee maal per jaar) met een zwarten haan, 7 geroosterde visschen, meelkoekjes, pisang, kembang sepatoe, enz. De goeroe bolon bidt; de aanwezigen maken de sembah met de rechterhand boven; als de helderziende heeft meegedeeld, dat de pangeloebang de spijzen heeft genuttigd, maken zij nogmaals een sembah en verdeelen de etensresten. Volgens de opgave, die een halfjaarlijksch offer vermeldt, wordt ook hondenvleesch geofferd.

Oorsprong : De beelden zijn gemaakt door den Goeroe Bolon genaamd Saniang ni Adji m. Sinaga.

88. Pangeloebalang Toengkoep in Paras Dolok, behorende tot Sidasoehoet Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 25 cm; breedte 13 cm.

Beschrijving : Menschelijk figuurtje in zittende houding met de handen gevouwen op den schoot, staat boven op een kegelvormig idjoekdakje dat rust op een ronde paal.

Vereering : Wie onder de bewoners van het dorp een zoon wenscht of voorspoed in den landbouw overlegt met zijn dorpsgenooten om een offer te brengen bestaande in 2 hanen, geroosterde visch enz.

De aanbieding geschiedt als bij No. 87.

Oorsprong : Het beeld is opgericht door een Goeroe Bolon genaamd Manadji m. Sinaga.

89. **Pangoeloebalang Si Dogor-dogor** op de ladang Ramba Dolok te Paras Taroean, behorende tot Sidasoehoet Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 30 cm ; omvang 59 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering: Eens in de twee jaar wordt het beeld gespijzigd (soelangi) met twee kippen, meelkoekjes, kembang sepatoe, pisang, zout en gember enz. op drie wijzen bereid, opgediend op pisangbladeren, neergelegd voor de beelden op een arenblad ; de Goeroe Bolon spreekt een gebed uit met een witte doek over het hoofd. Wanneer de helderziende aangekondigd heeft, dat de pangoeloebalang de offerspijs heeft genuttigd, maken de aanwezigen een sembah met de rechterhand boven en uiten hun wenschen : dat geen vijanden hen zullen aanvallen, geen ziekten hen zullen treffen, geen dieven hen zullen bestelen, geen brand in hun huizen zal uitbreken e.d. De resten van het eten worden verdeeld en ieder gaat zijns weegs.

Oorsprong : Onbekend.

90. **Pangoeloebalang Hadatoeon**, vier beelden, in Sosor Pea, behorende tot Sidasoehoet Sipangan Bolon, onder een grooten boeah-boom (ficus), dicht bij de hoeta Si Mangkoek-mangkoek.

Afmetingen : I hoogte 25 cm; breedte 12 cm.

II hoogte 26 cm; breedte 15 cm.

III hoogte 42 cm; breedte 19 cm.

IV hoogte 44 cm; breedte 22 cm.

Beschrijving : De beelden stellen voor een man met half afgeschoren haar, een vrouw met platte haarwring en een kind ; het vierde heeft geen hoofd meer.

Vereering : Wanneer een jongeling reeds lang wenscht te trouwen, maar anderen zijn plannen steeds dwarsboomt, brengt hij een offer bestaande

uit een bruinen hond (*sialtong*), 7 geroosterde visschen, enz. Nadat alles op drie wijzen toebereid, gereed gelegd is op pisangbladeren op een onderlaag van *boeloeng bortoek* (arènblad) vóór de beelden, spreekt de Goeroe Bolon een gebed uit. Als de helderziende aankondigt dat het offer is aanvaard, maakt de jongeling een sembah en is verheugd, in de overtuiging dat hij nu spoedig een bruid zal vinden. De resten van het eten worden onder de aanwezigen verdeeld.

Ook zou wel bij ziekten en andere rampen hier geofferd worden.

Oorsprong : De beelden zijn gemaakt door een Goeroe Bolon geheeten Tinatea m. Sinaga.

91. **Pangoeloebalang Moela Djadi**, twee beelden in de hoeta Sibaoelangit behorende tot Sidasoehoet Sipangan Bolon.

Afmetingen : I hoogte 41 cm; breedte 29 cm.

II hoogte 34 cm; breedte 11 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Eens in de twee jaar worden de beelden gespijzigd met vleesch van een bruinen haan, geroosterde visch, meelkoekjes enz.; op twee wijzen bereid, opgediend op pisangblad, neergelegd voor de beelden op arènblad; de Goeroe Bolon bidt en zoodra de helderziende aankondigt dat de pangoeloebalang het offer gegeten heeft maken de aanwezigen de sembah met de rechterhand boven en wenschen verschoond te blijven van vijanden, ziekten, dieven enz.; de rest van het eten wordt verdeeld.

Oorsprong : De beelden zijn gemaakt door Goeroe Pannanggepma m. Sinaga.

92. **Pangoeloebalang**, twee beelden, te Simandalahi onder Sidasoehoet Sipangan Bolon.

Afmetingen : I hoogte 48 cm; omvang 84 cm.

II hoogte 41 cm; omvang 61 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Ter verkrijging van voorspoed en tot afweer van rampen spijzigt men de beelden eens in de twee jaar met een witten en een bruinen haan, meelkoekjes, kembang sepatoe, palmwijn enz., bereid op twee wijzen, opgediend op een effen bord (*pinggan pasoe*) en pisangbladeren, vóór de beelden gelegd op arènblad. De Goeroe Bolon bidt; nadat de helder-

ziende heeft meegedeeld, dat het offer is aangenomen, maken de aanwezigen de sembah met de rechterhand boven en verdeelen de etensresten.

Oorsprong : De beelden zijn gemaakt door Goeroe Ama Morgahala m. Silalahi.

93. **Pangoeloebalang Boroe Hasiboean** in Bona ni Aek, Porti Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 44 cm; omvang 81 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met armen op den schoot.

Vereering : Wanneer men voorspoed bij den landbouw wenscht (volgens andere opgave : bij watergebrek op de sawahs), offert men een witte geit, 3 kippen, 7 geroosterde visschen, meelkoekjes, zout en gember, bereid op twee wijzen (rauw en gekookt), op pisangblad voor de beelden gelegd, met als onderlaag boeloeng bortoek (arènblad). Goeroe Taroeman m. Saragih, de anak boroe hoeta, spreekt het gebed uit, getooid met een driekleurigen hoofddoek (rood, wit en zwart); nadat de helderziende heeft verkondigd dat het offer door den pangoeloebalang gegeten is, eet de menigte de resten; de muziek klinkt, allen dansen en keeren ten slotte naar hun dorp terug, vol hoop op de vervulling hunner wenschen.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Ompoe Radja Oerat m. Sinaga die ongeveer zes geslachten geleden over Porti Sipangan Bolon heerschte.

94. **Pangoeloebalang Toengkoep** in Porti Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 24 cm; omvang 75 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Eens in de vijf jaar wordt er een kip en een gekookte visch aan geofferd, toebereid en opgediend op een gestreept bord (*pinggan djarodjak*). De goeroe laat alle aanwezigen de sembah maken en hun wenschen uiten, bijv. een zoon of dochter te mogen krijgen. De resten van het offer eet men gezamenlijk op.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Ompoe Radja Oerat m. Sinaga (zie No. 93).

95. **Pangoeloebalang sahoeta** in Porti Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 43 cm; omvang 103 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in hurkende houding met de armen gevouwen op den schoot.

Vereering : Als gevaar nadert, zoals vijanden, dieven, brand enz. waarschuwt de pangoeloebalang de dorpsbewoners.

Eens in de drie jaar offert men aan den pangoeloebalang een bruinen (*sialtong*) hond enz. opgediend op een gestreept bord (*pinggan djarodjak*). Het offer wordt vóór het beeld neergezet, de goeroe sahoeta bidt; nadat de helderziende heeft meegedeeld dat het offer is aanvaard, maken de aanwezigen een sembah met de rechterhand boven en de rest van het eten wordt verdeeld om opgegeten te worden.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Ompoe Radja Oerat m. Sinaga (zie No. 93).

96. Pangoeloebalang Toengkoep in Sidahapintoe Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 46 cm; omvang 28 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Ieder jaar offert men hieraan een witten en een bruinen haan, 7 geroosterde visschen enz.; nadat de helderziende verkondigd heeft, dat de geest van het offer heeft gegeten, maken alle aanwezigen de sembah met de rechterhand boven en ieder uit zijn wensch, bijv. gevrijwaard te worden tegen ziekten, vijanden en dieven en voorspoed te genieten.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt door Toeau m. Damanik, aanvoerder in den oorlog van Sidahapintoe Sipangan Bolon, die huwde met een prinses van Sidahapintoe Sipangan Bolon, geheeten Haen na Loemioe boroe Sinaga.

97. Pangoeloebalang Si Dogor-dogor te Lintong in Sidahapintoe Sipangan Bolon.

Afmetingen : Hoogte 65 cm; omvang 40 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in hurkende houding met de armen op den schoot.

Vereering : Ter afwering van rampen als: ziekten, aanvallen van vijanden, te veel of te weinig regen, offeren de dorpsbewoners gezamenlijk: een bruinen (*sialtong*) hond, 7 geroosterde visschen, meelkoekjes, zout en gember, kembang sepatoe, een hitang met palmwijn, enz. Rijst, vleesch enz. worden elk afzonderlijk gelegd op een effen bord (*pinggan pasoë*) en pisangbladeren; de goeroe sahoeta spreekt een formulier uit (*marta bas*) en zijn volgelingen maken een sembah met de rechterhand boven; wanneer de helderziende duidelijk geconstateerd heeft dat de pangoeloebalang de offerspijzen heeft gegeten, gelooven allen dat hun wenschen vervuld zullen worden.

Oorsprong : Het beeld is vervaardigd door een vroegeren radja van Sidahapintoe Sipangan Bolon geheeten Ompoe Dollan m. Sinaga.

e. DISTRICT BOSAR MALIGAS.

97a. In dit district werden geen beelden gevonden. In een steen bij de badplaats te Parboetaran is een menschenfiguur ingekrast, naar men zegt als tijdverdrijf door een oom van den tegenwoordigen Toean Parboetaran. Bartlett vermeldt een steenen *a n i s a n* in Goenoeng Maligas; deze werd bij een bezoek in 1937 niet meer aangetroffen. Vrij talrijk zijn in deze streek nog de steenen kommen, *p a r b a s o e h a n* genoemd, bij de *p a r s i r o a n* geheeten tempeltjes en op plaatsen waar vroeger een *p a r s i r o a n* gestaan heeft. Deze kommen dienen voor de ritueele reiniging van het medium. Men drinkt het water er uit bij het afleggen van een zwaren eed. Zulk een *p a r b a s o e h a n* is afgebeeld bij H. H. Bartlett, *The sacred edifices of the Batak of Sumatra*, plate VII, fig. 2.

III. LANDSCHAP PANEI.

a. DISTRICT PANEI.

98. **Pagar** of **parpagaran** dicht bij de Bah Kata bij Pamatang Panei.

Afmetingen van het beeld : Hoogte 70 cm; breedte 28 cm.

Beschrijving : Een onlangs opgegraven beeld en een aantal andere bewerkte steenen, de meeste rond, met een holte bovenin, waarop bij sommige een deksel. Zie fig. 44. De steen links vooraan op de foto en de daar achter staande steen met het daarop liggende deksel bevinden zich thans in het museum te Batavia (Praehistorische collectie No. 2917, 2919 en 2921). De aanwinstenlijst over 1936 beschrijft de steenen als grafurnen; het is echter niet zeker dat ze daarvoor gediend hebben.

Vereering : Dienden ter bescherming van het dorp tegen vijanden en ziekten. Worden niet vereerd.

Oorsprong : Onbekend.

99. **Habonaran** te Taloen Kondot Djawa voor het huis van den loerah.

Afmetingen : Hoogte 65 cm; omvang 40 cm.

Beschrijving : Beeld zonder hoofd; het lijkt op het eerste gezicht een gewoon paaltje. Alleen de armen in sembahhouding en een schim van de beenen zijn nog te onderscheiden.

Vereering : In tijden van ziekte gingen uitsluitend mannen onder muziek hier *m a r a n g g i r* (zich het hoofd reinigen met citroensap) en een witten haan of geit offeren. Thans bekommert men er zich niet veel meer om.

Oorsprong: Bevond zich vroeger te Baris Tongah; toen hier een onderneemming werd geopend, is het overgebracht naar Taloen Kondot. Volgens de

overlevering zou dit beeld door een zekeren Radja si Gandjang Oeloe uit Atjeh meegebracht zijn naar Baris Tongah en daar den naam Habonaran (goed-aardige boschgeest) gekregen hebben.

100. **Paranggiran** (wijwaterkommen) aan de Bah Biak bij Pamatang Simarimboen.

Afmetingen: I hoogte boven den grond 50 cm, doorsnede 35 cm; het gat diep 30 cm, doorsnede 11 cm.

II totale hoogte 74 cm, doorsnede 30cm; het gat diep 13 cm, doorsnede 16 cm.

Beschrijving: Even onder het midden is een insnoering met een uitstekenden rand. Het gedeelte onder dien rand loopt (althans bij II) eenigszins puntig toe en is bestemd om den steen in den grond vast te zetten. II heeft om de opening een rand; beide zouden vroeger deksels gehad hebben.

Vereering: Wordt niet vereerd.

Oorsprong: In deze paranggiran bereidde de vorst van Nagoer het citroenwater dat noodig was voor het maken van zijn beroemde *timah siborong-borong*, een kogel die, onverschillig in welke richting hij afgeschoten werd, als een hommel (*borong-borong*) vloog naar de plaats door den vorst aangewezen. Aan deze kogels had de vorst van Nagoer zijn onoverwinnelijkheid te danken.

101. Beeld op het emplacement van Bah Aliran Estate.

Afmetingen: Hoogte 42 cm; breedte 17 cm.

Beschrijving: Gat in de borst, handen op den schoot.

Vereering: Wordt niet vereerd.

Oorsprong: Onbekend.

102. **Pangoeloebalang** op den heuvel Boentoe Pongkalan Batoe aan de overzijde van de Bah Gadoeh te Djoema Tondang, dicht bij Ambarisan, twee beelden.

Afmetingen: I hoogte 64 cm; breedte 35 cm.

II hoogte 67 cm; breedte 35 cm.

Beschrijving: Zie fig. 5. De rechtsche figuur is een man met half afgeschoren haar en de handen tegen elkaar onder tegen de kin. De linksche is een vrouw met lange op den rug hangende haren. Achter de beelden staan twee onbewerkte steenen; den eersten noemt men *b a d j o e t b a l o e a m*, d.i. een tasch waarin men kostbaarheden bergt; hierin zou zich het toovermiddel bevinden; de tweede, kleinere, is een gewone *b a d j o e t* (*sirihtasch*).

Aan de andere zijde van het dorp staan nog twee zeer beschadigde beelden, welke men silaon noemt.

Vereering : Sinds 1931 is er niet meer aan geofferd. Daarvoor offerde men wel eens een baliang soenggam balanga (bruinen hond met langen staart) of een roodbruinen haan aan den pangoeloebalang en een varken aan den silaon. De anak boroe hoeta regelde deze offers, de bewoners van het dorp moesten er aan bijdragen. een goeroe werd geroepen om de plechtigheid te verrichten. De man met half afgeschoren haren wordt als volgt aangeroepen : Oë Radja Soelajan Radja Soeligi Radja Godang-godang Fardjambak lopah-lopah Adji Bahir-bahir onom sada inang pitoe sadalanan. Mari ham hoepanggil mari ham hoedilo mangan manoek mirah sialtong atak asoe soenggam balanga madoeng imasak hanami djadi si pitoe dai baen bereanmoe. Pasoe hanami horas, taloe ma begoe taloe goraha taloe adji ni halak, d.i. : O verheven vorst, Vorst (die scherp is als een) voetangel, Groote Vorst, met haren op één kant van het hoofd, Heer met een half lichaam, een van zes broeders, die met Uw zevenen op reis gaat (d.i. met een slaaf er bij) ! Kom, ik roep U, kom, ik vraag U te komen om een bruinen haan te eten (of : om een bruinen hond met langen staart te eten), dien wij gekookt hebben en toebereid op zeven wijzen tot offer voor U. Zegen ons dat het ons welga, mogen booze geesten, vijanden en toovermiddelen van andere mensen het onderspit delven.

Oorsprong : Zou in den tijd van Radja Nagoer opgericht zijn om Djoema Tondang tegen vijanden te beschermen.

103. Pangoeloebalang sahoeta te Sinaman ¹⁾.

Afmetingen : Hoogte 37 cm; omvang 65 cm.

Beschrijving : Menschelike figuur; de beenen zitten in den grond; handen

¹⁾ In de inleiding van dit werk (blz. 8) is dit beeld een **sinoembah** genoemd. Zoo was ons aanvankelijk opgegeven, maar bij een bezoek ter plaatse bleek ons, dat het als pangoeloebalang bekend staat, hoewel er in de vereering bijzonderheden zijn, die gewoonlijk bij sinoembahs voorkomen. De sinoembahs van Sinaman zijn vier in getal, n.m.: 1. Sinoembah Radja Paranggiran, een steen in een steile rivieroever. 2. Sinoembah pongkalan tongah. 3. Sinoembah rame-ramean. 4. Tapian na bolag, een bron.

5. Pangoeloebalang te Djoema
Tondang.

op den schoot. De ooren zijn vrij lang. Het beeld is gespleten en het achterste gedeelte ontbreekt; naar men zegt is dit er door paardendieven afgehakt.

Vereering : Men offert thans nog slechts als de datoe zulks voorschrijft kip of varkensvleesch. Vroeger werd jaarlijks bij het marboeang boro (als de rijst arèn begint te zetten) een mannetjesvarken aan den pangoeloebalang geofferd. De geheele bevolking droeg aan het offermaal bij, maar slechts zeven mannen brachten het offer naar het beeld n.l. de pangoeloe hoeta, die de gantar (een vierhoekig leeren schild) van den pangoeloebalang droeg, gekleed in een rood baadje, de goeroe hoeta, de anakboroe hoeta, de haradjaan hoeta met de gong (siampoek), de anakboroe djaboe met een mand (bante) waarin rijst en andere ingredienten van het offer, en twee helpers met het varken. Het varken werd bij den pangoeloebalang geslacht en het vleesch werd achter het beeld neergelegd. Ook de sembah mag men voor dezen pangoeloebalang slechts van de achterzijde maken; doet men het van voren dan krijgt men een opgezwollen gezicht. Het vleesch bleef een nacht liggen (men zegt, dat het nooit door honden of wilde dieren werd weggehaald) en den volgenden dag gingen dezelfde zeven personen het den pangoeloebalang aanbieden en er van eten. Een gedeelte namen ze daarna mee naar het dorp. Ten oosten van het beeld (dat met het gezicht naar het zuiden staat) bevond zich vroeger een toengkoep (offerhuisje). Bij de inwijding van zulk een toengkoep werd een buffel geslacht en het orkest van zeven trommen (de doodenuitvoering) bespeeld.

Oorsprong : De pangoeloebalang is naar men zegt in oude tijden gemaakt door een goeroe uit allerlei ingredienten, als een foetus van een karbouw e.d.

Op een heuvel bij Sinaman aan de overzijde van de rivier achter de school bevindt zich een steenen kom voor citroenwater voor de ceremoniële haarwassching, paranggiran soendol mangajak genoemd. De kom is hoog 28 cm; de doorsnede van het gat is 19 cm. Als men ten strijde trok reinigde men zich hier.

104. Silaon midden in de rivier onder een stuwdam bij de badplaats van het dorp Radjaihoeta.

Afmetingen : Niet opgemeten.

Beschrijving : Grote gespleten steen of twee op elkaar liggende steenen, waarvan de bovenste een uitsteeksel heeft dat eenigszins op een hoofd lijkt.

Vereering : Vroeger offerde men eenmaal per jaar na den rijstooogst een varken. Aan dit offerfeest namen alle bewoners van Radjaihoeta deel. De offergaven werden gelegd op een grooten, platten steen aan het water, of men offerde in het dorp. De geesten van de silaon daalden ook wel in een medium neer te Dolog Hoeloean.

Oorsprong : In den ouden tijd kwam te Radjaihoeta een datoë uit Toba, Si Bintang Marlawan geheeten, die voor niets bevreesd was. De dochter van het dorps hoofd, si Honna, wilde zijn toovermacht op den proef stellen. Toen de goeroe eens bij haar kwam terwijl zij zat te weven, bood zij hem een pisang aan, waarin zij ongebluschte kalk gestopt had. Daar hij zich voor het meisje schaamde om de pisang uit te spuwen, at hij de vrucht geheel op en verbrandde daardoor van binnen. Toen het meisje zag, dat hij sterven ging, voerde zij hem naar de rivier. Daar veranderden zij samen in steen.

Bovenstroms van de silaon heeft zich vroeger een pangoeloebalang bevonden, bestaande uit 7 steenen potten, en toebehoorende aan den dorpsmid Djamanta Damanik.

105. Batoe Gadjah te Dolog Sariboe.

Afmetingen : I hoogte 77 cm; breedte 48 cm; lengte 50 cm.

II hoogte 60 cm; breedte 36 cm.

Beschrijving : I is een beeldje van een olifant, met op den rug een platte ronde verhoging, waarin een gaatje. II een van boven afgeplatte steen.

Dit is een heiligdom (sinoembah) van de marga Damanik Malajoe.

Vereering : Ieder jaar offerde men vroeger een buffel of een varken. Men vroeg er om een goeden oogst of genezing van ziekten. Men gelooft er nog steeds aan.

Oorsprong : De olifant is als tijdsverdrijf gemaakt door een karbouwenhoeder si Bihan, die op den er naast staanden steen placht te zitten met een kind, si Porngis. Zij werden door de buffels doodgetrapte en hun geesten werden daarna sinoembahs. Als zoodanig wordt si Bihan genoemd : Ompoeng Parorot. Vroeger is deze Batoe Gadjah in oorlogstijd eens weggegooid maar vanzelf weer naar zijn plaats teruggekeerd.

106. Pangoeloebalang bij Saragi Ras, drie beelden.

Afmetingen : I hoogte 36 cm; breedte 22 cm.

II hoogte 40 cm; breedte 20 cm.

III hoogte 49 cm; breedte 30 cm.

Beschrijving : Zittende figuren met de handen op den schoot.

Vereering : Zou bij ziekte en andere nooden nog vereerd worden.

Oorsprong : Deze pangoeloebalang is uitsluitend voor de marga Saragi Toernip en zou van Simanindo op Samosir meegebracht zijn. In vroeger tijd gaf de pangoeloebalang, als er een epidemie of andere ramp in aantocht was, een huilend of schreeuwend geluid. Als men dit hoorde, liet men den geest in een medium afdalen en vroeg hem, wat er gebeuren zou en hoe het onheil afgewend kon worden.

107. Pangoeloebalang sahoeta en beenderkist te Maria Pane.

Afmetingen : I hoogte 49 cm; omvang 60 cm.

II hoogte 41 cm; omvang 61 cm.

III hoogte 177 cm; omvang 371 cm.

Beschrijving : Zie fig. 46 en 49; het eene beeld is voorgesteld met half afgeschoren haren.

Vereering : De pangoeloebalang wordt vereerd bij ziekte of andere moeilijkheden.

Oorsprong : Onbekend. De beenderkist bevat het gebeente van de voorouders van Toean Maria Pane.

Bij Maria Pane bevindt zich op een klein plateautje tegen de steile rotsoever van het Tobameer een groote steenen pot en enkele kleinere, bevattende het beschermingsmiddel *p a g a r s i b i a n g s a*.

107a. Een beenderkist van hetzelfde model als die te Maria Pane bevindt zich te Salbe. Het beeld staat hier echter los op het deksel. De kist bevat het gebeente van den grootvader, overgrootvader en betovergrootvader van het tegenwoordige dorps hoofd van Salbe.

108. Pangoeloebalang sahoeta te Oeroeng Panei.

Afmetingen en beschrijving : Drie beelden zeer verweerde ongeveer 22 cm hoog met een omvang van ongeveer 58 cm.

Vereering : Wordt vereerd bij ziekte of andere moeilijkheden. Vroeger offerde men jaarlijks tegen het rijpen van de rijst een roodbruinen haan en een witte hen, twee visschen, enz. Het offer werd gebracht door zeven uitgekozen leden van de morga Poerba Sidadolog, waaronder een haradjaan, die in een hutje bij den pangoeloebalang overnachtten; een achtste wachtte hen in het dorp op. Bij de beelden werd een altaar opgericht; een der mannen droeg een lans en een vierhoekig leeren schild.

Oorsprong : Is gemaakt door een voorvader van Toean Oeroeng Panei.

b. DISTRICT DOLOG BATOE NANGGAR.

109. Groote steen genaamd *Dolog Batoe Nanggar*, aan den oever van de Bah Hapal te Pamatang Dolog Batoe Nanggar.

Afmetingen : Hoogte 1 m; breedte 1 m; lengte 2 m.

Beschrijving : Heeft den vorm van een berg (*dolog*); het bovenste deel, dat den vorm van een aambeeld (*nanggar*) had, is vernield.

Vereering : Wordt niet vereerd, doch in eere gehouden als herinnering aan den oorsprong van den naam Dolog Batoe Nanggar en het geslacht van den Toean Dolog Batoe Nanggar.

Oorsprong : De Parbapaan van Dolog Batoe Nanggar is afkomstig van Naga Sariboe. *) De tegenwoordige functionaris is de negende in de reeks. Tijdens de eerste drie Toeans heette de plaats nog niet Dolog Batoe Nanggar maar Naga Lintang, en de bestuurders waren uit de morga Sinaga. Eerst daarna kwam een voorvader van den tegenwoordigen Toean Dolog Batoe Nanggar aan het bewind en onder hem werd de naam veranderd.

Deze voorvader had verscheidene zoons en ook een schoone dochter, die reeds door velen ten huwelijk was gevraagd, maar nog geen aanzoek had aangenomen. Eens kwam er iemand uit Toba, die knap was in de tooverkunst. Men noemde hem Goeroe Maringon. Op zekeren dag, toen de dochter van het hoofd in haar hutje op de ladang zat te weven, kwam Goeroe Maringon daar voorbij. Het meisje wilde hem voor den gek houden. Ze gooide de klapperdop met water, dat ze bij het weven gebruikte om de draden nat te maken, om en riep toen Goeroe Maringon. Toen hij gekomen was vroeg ze hem haar aan wat water te helpen. Goeroe Maringon antwoordde : „Hebt U hier een waterbamboe ? dan zal ik wat voor U halen.” „Als ik die had zou ik Uw hulp niet noodig hebben,” antwoordde het meisje. „Ik zou dan zelf wel water halen. Als U mij niet eens water kunt verschaffen zonder het van de rivier of bij andere mensen te gaan halen, dan moet U zich niet altijd goeroe laten noemen en een lui en lekker leven leiden van wat men U als goeroe aanbiedt ! Als U me hier direct water kunt verschaffen zonder het te halen, dan moogt U met mij trouwen, hoe'n lelijke kerel U ook bent, en U behoeft aan mijn ouders geen bruidsprijs te betalen.” Goeroe Maringon verzocht haar, deze afspraak in het bijzijn van getuigen te herhalen; hij haalde enige mensen die in de buurt aan het werk waren er bij en zij bevestigde haar belofte.

Daarop trok Goeroe Maringon een keladi-plant uit den grond; uit de wortels daarvan stroomde water, dat hij opving en het meisje aanbood. Ook uit de plaats waar hij de keladi uitgetrokken had, borrelde water op. De goeroe wilde nu het meisje aan haar woord houden, maar zij weigerde haar belofte gestand te doen en zeide, dat zij liever zou sterven dan met hem te trouwen. De goeroe ging toen zijns weegs alsof er niets gebeurd was.

Ondertusschen vloeide de bron op de plek waar de keladi-plant uitgetrokken was steeds rijkelijker. Ten slotte stroomde het water over de ladangs en vernielde het gewas. De bevolking ging klagen bij Toean Naga Lintang en deze riep Goeroe Maringon bij zich en verzocht hem den stroom te doen ophouden. De goeroe antwoordde, dat het enige middel om de bron te stoppen was, de dochter van Toean Naga Lintang er in te werpen. Toean Naga

*) Vgl de mededeelingen van R. H. Kroesen in Bijdr. t. d. Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Ind. deel LV1 (1904), blz. 561.

Lintang weigerde eerst, maar ten slotte werd de schade die het water aanrichtte zoo groot, dat hij moest toegeven. Op een door den goeroe als gunstig bepaalden dag leidde men het meisje met een slaaf en een slavin naar de bron, de goeroe sprak een formulier uit en duwde de drie slachtoffers in het water, waarin ze spoorloos verdwenen. Van dat oogenblik af werd de bron steeds kleiner en droogde ten slotte geheel op. De bevolking maakte haar vernfelde akkers weer in orde.

Een jaar later slachtte Goeroe Maringon een buffel en bood Toeant Naga Lintang en de bevolking een maaltijd aan, waarbij hij hun hulp verzocht om de deur van zijn huis, dat hij onlangs voltooid had, op te tillen en te bevestigen. Dit verzoek wekte groote verwondering, daar niemand Goeroe Maringon een huis had zien bouwen. Ze vroegen hem, waar het huis stond, en hij antwoordde, dat hij het hun zou wijzen wanneer de tijd gekomen was om de deur aan te brengen. Ongeveer een maand later slachtte hij weer een buffel en verzocht de geheele bevolking, mannen en vrouwen, jong en oud, mee te gaan naar den oever van de Bah Hapal. Daar zag men een grot in den oeversteen met een opening van ongeveer een meter breed en twee meter lang. Dicht bij die opening lag een steen in den vorm van een aambeeld. Hierbij was de maaltijd aangericht. Nadat men gegeten had vroeg Goeroe Maringon aan Toeant Naga Lintang, of hij zijn dochter wilde zien. Op het bevestigende antwoord van den vader riep de goeroe het meisje. Toen kwamen eerst haar beide geleiders uit de grot en spreidden een aantal gouden en zilveren matten voor de opening. Daarna kwam het meisje zelf naar buiten en ging op de matten zitten.

Goeroe Maringon zeide vervolgens aan Toeant Naga Lintang, dat hij om voorspoed voor zijn land te krijgen den naam ervan moest veranderen in dien van Goeroe Maringons huis, n.l. steenen berg in den vorm van een aambeeld (dolog batoe nanggar). In moeilijkheden moest hij verder steeds Goeroe Maringon aanroepen, die hem dan, ofschoon hij niet meer te zien zou zijn, zou helpen. Zoo werd de naam van het land Dolog Batoe Nanggar.

Daarna ging Goeroe Maringon met het meisje de grot binnen; ze zetten zich naast elkaar op de gouden en zilveren matten. Toeant Dolog Batoe Nanggar beval zijn onderdanen, de steenen deur op te tillen en er de opening mee af te sluiten. Sindsdien is de grot nooit geopend, en de bewoners zijn er nooit uit gekomen. Ongeveer 30 jaar geleden heeft Toeant Dolog Kahean getracht de grot te openen om het goud er uit te halen, maar bandjirs in de Bah Hapal verhinderden telkens den voortgang van het werk. Later heeft Toeant Nagori hetzelfde geprobeerd, maar eveneens zonder resultaat. Zij hebben echter den steen vernield, zoodat hij nu niet meer den vorm van een aambeeld heeft maar naar boven puntig toeloopt.

110. Voor het het huis van den administrateur van Dolok Ilir Est. staan twee beelden met losse koppen, de handen voor de borst in sembahhouding, waaromtrent verder niets bekend is.

De afmetingen zijn : I hoog 20 cm; breed 8 cm; II hoog 21 cm; breed 9 cm.

111. In Afdeeling III van de onderneming Dolok Ilir staan nog twee dergelijke beeldjes, eveneens van onbekenden oorsprong en niet vereerd.

Afmetingen : I hoogte 10, breedte 5 cm; II hoogte 9, breedte 5 cm.

IV. LANDSCHAP RAJA.

a. DISTRICT RAJA.

112. Sinoembah pangoeloebalang te Pamatang Raja tegenover het kantoor van den Zelfbestuurder, drie beelden.

Afmetingen : I hoogte 44 cm; breedte 20 cm.

II hoogte 27 cm; breedte 18 cm.

III hoogte 17 cm; breedte 13 cm.

Beschrijving : I geldt als de radja, heeft beenen en armen. II heet de vorstin, III de krijgsoverste. Alle hebben een gaatje in het hoofd. Ze staan onder een groten boom.

Vereering : Er wordt buffel- of varkensvleesch met meel aan geofferd, en wel elk jaar als de rijst begint aren te zetten.

Oorsprong : Zie No. 113.

113. Sinoembah banggal (groote sinoembah) Pagar Panei Bosi in Pamatang Raja bij de Roemah Bolon, 2 beelden.

Afmetingen : I hoogte 51 cm; breedte 30 cm.

II hoogte 24 cm; breedte 14 cm.

Beschrijving : Hurkende menschenfiguren met gaatjes in het hoofd. Dit is het voornaamste heiligdom van Pamatang Raja; het is met een ronde omheining omgeven, waarbinnen geen onbevoegden mogen binnentrede. Zulk een omheining omgeeft ook de nabijgelegen Pagar Sihoetoekon, welke echter geen beeld, maar een onbewerkten steen bevat.

Vereering en Oorsprong : De opgave van den Pangoloe Balei geeft over de Pagar Panei Bosi, Pangoloebalang (No. 112) en Si Manggora-gora (No. 114) het volgende verhaal : Ten tijde van den negenden vorst van Raja, Radja Bolon genaamd, kwam de Radja van Nagoer telkens Raja beoorlogen en herhaaldelijk leed Raja de nederlaag. Op bevel van den vorst ontbod men een goeroe genaamd Mortili Poerba Sidasoeha, die den rang van Toean Sianggian bekleedde in

Badja Linggei. Deze was, naar men zeide, in de leer geweest bij een boschgeest (habonaran, een goedaardige, of homin, een kwaadaardige boschgeest), en hij was knap in het maken van steenen beelden. Hij maakte de beelden voor de drie genoemde sinoembah's om onheil af te weren, de Pagar Panei Bosi als waker in het dorp, de pangoeloebalang als waker voor den ingang en Si Manggora-gora als waker over de ladangs. Sinds deze drie beeldengroepen er waren behalde Raja steeds de overwinning in de oorlogen tegen Poerba, Dolog Silou, Naga Sariboe, Tanoh Djawa, Panei en Sidamanik. Het rijk Nagoer verdween en zijn macht ging over aan Raja en dit breidde zijn gebied voortdurend uit. Ook in andere nooden, als ziekte van den mensch en van het gewas, roept men deze sinoembahs aan en als de beden verhoord zijn of de overwinning in den strijd behaald is, slacht men een buffel en een varken als offerande. Ook nu nog worden de sinoembahs door den Radja en anderen van het oude geloof in eere gehouden, maar alleen tot afweer van rampen en om gedijen van het gewas te vragen. Men offert steeds aan alle drie tegelijk, doch aan de Pagar Panei Bosi het eerst.

Volgens de opgave van Benjamin Damanik wordt ook hier jaarlijks geofferd, n.l. bij het „marboeang borou”. Ook andere inlichtingen spreken van een jaarlijksch feest, dat echter thans niet meer gevierd zou worden. Dan gingen de goeroe, de Radja, de nasitoean en de anak boroe hoeta de omheining binnen, waar geofferd werd. Volgens dezen laatsten zegsman zou de Sinoembah Si Manggora-gora zijn ontstaan danken aan een reizenden goeroe, die zich kwam meten met de goeroe van Raja, door dezen verslagen werd en toen een sinoembah werd, die den goeroe van Raja zou helpen. Over de Pagar sihoetoekon vertelt men, dat de zich daar bevindende steen vroeger steeds palmwijn uit de kokers in de boomen stal. Hoe vaak men hem ook naar beneden gooide, steeds vond men hem den volgenden ochtend weer in den boom, hetgeen de menschen hem zeer kwalijk namen (mangkoetoeck bani, vandaar sihoetoekon).

114. Sinoembah si Manggora-gora in een stukje bosch op de ladang Pongkalan Boentoe bij Pamatang Raja.

Afmetingen: I hoogte 20 cm; breedte 9 cm.

II hoogte 30 cm; breedte 16 cm.

III hoogte 20 cm; breedte 16 cm.

Beschrijving: Behalve deze drie is er nog een vierde steen, kleiner en, voor zoover door de dikke moslaag te zien is, niet bewerkt. Ze staan op een rij onder een groten damarboom in een boschje, waar niet gekapt mag worden. Een Chinees, die de damarboom probeerde om te kappen ging kort

daarop dood. Deze sinoembah behoort speciaal aan den Parhoeloean, een der Haradjaan's van Raja.

Vereering en oorsprong : Zie No. 113.

115. Graf van de Poeang Bona (eerste vrouw, daar er geen eigenlijke Poeang Bolon was tevens hoofdvrouw) van den elfden (volgens andere opgave: tienden) vorst van Raja, Radja Martoeah, te Pamatang Raja. Na den dood van Radja Martoeah werd de regeering waargenomen door zijn zoon Toean Raja (voorvader van Toean Simbou). Daarna stierf de gemalin van Radja Martoeah te Hoeta Rih. Haar zoon deed een gelofte aan den sinoembah, dat hij, indien hij in de waardigheid van Radja bevestigd werd, het gebeente van zijn moeder naar de Pamatang zou overbrengen en in een steenen beenderkist zou plaatsen. Hij werd werkelijk Radja, en beval toen het gebeente van zijn moeder onder bespeling van het orkest naar Pamatang Raja te brengen, waar het in een vierkanten steen werd gedaan, die thans gecementeerd is. Hierop ligt een steenen deksel met een ruiterfiguur (te paard). Het geheel is 80 cm hoog en 48 cm breed.

116. Sinoembah Pangaeloebalang bij Paransiloeman in het oerbosch.

Afmetingen : Hoogte 30 cm (andere opgaaf: 44 cm, d.i. waarschijnlijk met inbegrip van het voetstuk); breedte 14 cm.

Beschrijving : Mannelijke figuur (het schaamdeel is duidelijk aangegeven) met een hoofddeksel op. Er is ook nog een steen met een gat (het voetstuk ?) met een doorsnede van 14 cm.

Vereering : Vroeger vereerd om ziekte af te weren of als men ten oorlog trok. In het laatste geval bood men voor men optrok sirih en een bloemenoffer aan en beloofde dan als men overwon een offer te brengen. Na de overwinning slachtte men dan een varken, rund of buffel, volgens de gedane gelofte. Tegenwoordig vereert men het beeld nog alleen om ziekte af te weren.

Oorsprong : Het beeld is gemaakt tijdens het rijk Nagoer en bevond zich oorspronkelijk op de Sinoembah Parsimagodan te Silou Raja. Na den val van Nagoer bracht Toean Paransiloeman het eerst naar Hoeta Dolog en daarna naar Paransiloeman, waar het als sinoembah vereerd wordt.

117. Pangaeloebalang, drie beelden onder een groten boom bij Raja Bajoe.

Afmetingen : I hoogte 43 cm; breedte 20 cm.

II hoogte 30 cm; breedte 10 cm.

III hoogte 45 cm; breedte 18 cm.

Beschrijving : Drie menschelijke figuren (man, vrouw en kind naar men zegt), I en III met een hoofddeksel op, alle met een opgerolde kain als gordel.

Vereering : Volgens een opgave wordt er jaarlijks een buffel of ten minste een kip geofferd en verder bij ziektegevallen. Volgens andere opgave werd er niet geregeld aan geofferd, maar alleen als oorlog of ziekte dreigde, thans zou het weinig meer gebeuren, daar velen in die streek reeds Christen geworden zijn. Jonge mensen wier tanden nog niet afgebeteld zijn mogen de beelden niet naderen.

Oorsprong : Een vroegere Toean Raja Bajoe had drie zoons : Pamadjoehi, Toean Raja Bajoe en Bona ni Gonrang Raja Bajoe. Nadat ze deze titels gekregen hadden beval hun vader hun, elk een sinoembah te maken. Pama-djoehi maakte de Sinoembah Parhoetaan (No. 118), Toean Raja Bajoe de Pangeloebalang te Raja Bajoe, en Bona ni Gonrang Raja Bajoe de Sinoembah Pangondian. Op deze laatste plaats bevindt zich geen beeld, men vereert daar slechts een boom om kunstvaardigheid in het handwerk en de tooverkunst (hagoeroeon) te vragen; jaarlijks bestemde men voor dezen geest een kip die later geslacht werd, maar thans is de vereering door het Christendom zeer achteruitgegaan.

118. **Sinoembah of Pangeloebalang Parhoetaan** in het bosch behorende tot Hinalang Raja.

Beschrijving : De linker schouder is hooger dan de rechter; het ene oor is groter dan het andere.

Vereering : Als de padi van de bewoners van Raja Bajoe en Hinalang Raja begint vrucht te zetten (roensang) gaan zij gezamenlijk aan den Sinoembah Parhoetaan offeren om een goede oogst te krijgen. Na de komst van het Gouvernement wordt hieraan echter niet meer streng de hand gehouden; alleen vrijwillig gaan sommigen er offeren en als ze door ziekte getroffen worden, bieden de mensen er sirih aan en nemen dan wat mos van den steen mee, waarmee ze den zieke inwrijven om hem beter te maken.

Oorsprong : Zie No. 117.

119. **Pangeloebalang Panggoeroean** onder een grooten boom te Raja Oesang.

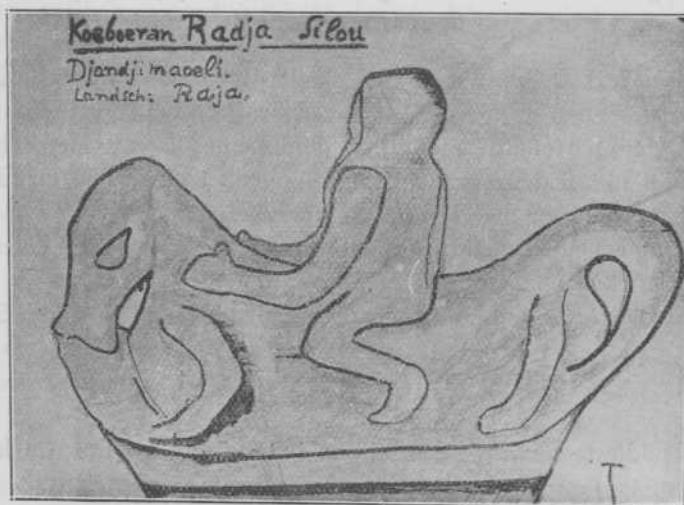
Afmetingen en beschrijving : Beeld van een beest, volgens sommigen een olifant, volgens anderen en met meer schijn van recht een hond voorstellend (het lijkt wel wat op de asoe-asoe genaamde houten beeldjes, welke men echter ook wel als karbouw verklaart), 102 cm lang, de kop alleen 30 cm. Achterin den rug is een uitholling waarin zich het toovermiddel zou bevinden; op deze uitholling ligt een steen.

Vereering: Vroeger werd aan deze sinoembah elk jaar geofferd voor het planten van de rijst en ook bij ziekte of als men ten strijde wilde trekken. Tegenwoordig hecht men er echter weinig waarde meer aan. Het offerdier was een buffel, of wel hetgeen men bij het doen van een gelofte aan den pangoeloebalang toegezegd had, of wat de sinoembah zelf (door een medium) gevraagd had. Wanneer iemand bruine honden met langen staart (*s o e n g - g a m b a l a n g a*) had mocht hij die niet verkoopen, voor hij er een aan de sinoembah geofferd had. (Volgens een andere opgaaf wordt thans in het geheel niet meer geofferd).

Oorsprong: Het beeld is gemaakt door den tweeden Toean van Raja Oesang. De steen op het gat in den rug was reeds in het bezit van zijn geslacht toen dit nog in Tongging, landschap Soeka, in de Karolanden woonde. Toen hun voorvader geboren werd, had zijn moeder op voorschrift van den datoet het vruchtwater, het bloed en de moederkoek gekookt en dit gebruikt als tooverbrei, welke zij in een steen deed om als pangoeloebalang te dienen. Toen de eerste Toean Raja Oesang uit Tongging wegging bleef de steen daar, maar in een droom werd hem gezegd, dat hij den steen moest laten halen. Toen dit gebeurd was, werd pas het beeld gemaakt om den steen er op te leggen.

120. Graf van een der eerste Radja's van Silou, Ompoeng Tariti, op een heuvelrug bij Silou Boentoe (Djandi Maoeli).

Afmetingen en beschrijving: Steenen kist, lang 38 en hoog 17 cm; met ruiterfiguur als deksel, lang 60 en hoog 39 cm. Zie fig. 6.

Figuur 6.

Vereering : Wordt als heiligdom beschouwd. Bij ziekte of andere nooden offert men er een varken, toebereid met zuur (*nioera*).

Oorsprong : Over de eerste vorsten van Silou zie men J. Tideman, Simeloengo blz. 68 evv., alwaar ook de oudheden te Silou Boentoe beschreven zijn. Zie hierover ook : G. L. Tichelman, Verkenningen in het Batakrisk Silou, in : De Aarde en haar Volken, jrg. 72 No. 5. Van de beenderkist (*goendaba*) van Ompoeng Tariti vertelt men, dat als iemand van de morga Sinaga bij de offerplechtigheden mee wil doen aan het lossen van geweerschoten, zijn geweer niet afgaat, omdat hij *tondong* (schoonfamilie) van het geslacht der vorsten van Silou is.

121. **Batoe Gadjah** bij Silou Boentoe.

Afmetingen : Lengte 4.25 m; hoogte 2.60 m.

Beschrijving : Rotsblok op een heuvelrug, grootendeels bedekt met de wortels van de er op groeiende boomen. Men ziet er een olifant in.

Vereering : Wordt niet vereerd, alleen als een herinnering aan de vroegere Radja's van Silou beschouwd. Deze steen wordt vermeld door Tideman, Simeloengo blz. 72.

Oorsprong : Hieromtrent zijn geen gegevens. De slurf zou er af gebroken zijn toen een overmoedig jonkman, die tegen zijn aangebedene gebluft had, dat hij het beest naar het dorp zou sleepen, daartoe vergeefsche pogingen aanwendde.

122. Beenderkist van Toeau Silou Bona te Silou Bona.

Afmetingen : Steenen kist lang 38 cm en hoog 27 cm met deksel lang 60 cm en hoog 14 cm, waarin zich nog beenderen bevinden.

123. Beenderkist van den derden Toeau Silou Bona (Toeau Kaha-kaha) te Silou Bona.

Afmetingen : Steenen kist lang 59 cm en hoog 27 cm met deksel in den vorm van een ruiterfiguur (zie afb. 48) lang 83 en hoog 36 cm. Het geheel is enkele jaren geleden met cement bijgewerkt.

Vereering : De afstammeling van den hier bijgezetten Toeau in den vijfden graad, si Torhaja, offert er nog aan.

In de nabijheid is nog het graf van Badjar, goeroe hoeta van Silou Bona.

b. DISTRICT RAJA KAHEAN.

124. Beeldje te Bandar Raja bij den ingang van het dorp in het onkruid aangetroffen, in Juni 1937 naar Pamatang Siantar overgebracht.

Afmetingen : Hoogte 62 cm; breedte 25 cm.

Beschrijving : Zie fig. 45. Onderste helft onbewerkt, eindigt in een scheeve punt. Handen gevouwen voor de borst. Ogen eenigszins scheeve ingehouwen ovalen, neus zeer plat of afgesleten, mond en kin ruw of beschadigd, rechteroer en bovenzijde van het hoofd beschadigd. Op het hoofd een eenigszins scheeve verhoging, daarvoor een gaatje (voor poepoek : dus blijkbaar is het een pangoeloebalang). Op den rug is de omtrek van een steekwapen in scheede (men noemde het horis) ingehouwen.

Oorsprong : Het beeld zou vroeger op de taloen si palangka aan den weg van Amborokan naar Bandar Raja onder een toealangboom gestaan hebben en door palmwijntappers telkens een eindje naar het dorp gesleept zijn, waar het als gewicht om de dorpspoort dicht te houden gebruikt werd. Wie het ruw toesprak kreeg hoofdpijn.

125. **Palangka Batoe** in de taloen si palangka rechts van het pad van Amborokan naar Bandar Raja in het gebied van de laatstgenoemde hoeta, op ongeveer 2 km afstand van No. 126.

Afmetingen : Hoogte steen met deksel 64 cm; lengte deksel rond gemeten over den rug 95 cm; breedte idem 51 cm.

Beschrijving : Steenen trog met deksel in den vorm van een dier (lobar = varaan ??). Zie fig. 40. Men zegt, dat er vroeger een menschelijke figuur bij gestaan heeft (wellicht dezelfde als No. 124 ? De aangewezen toealang is echter een heel eindje van de palangka af) en dat bij het verbranden van het hout bij den aanleg van ladangs op deze plek een kring van een vadem straal om de trog niet branden wil. Volgens in het dorp Panei Raja verkregen inlichtingen zou de trog gedienst hebben voor het bereiden van het gevaarlijke toovermiddel si biangsa.

Vereering vindt niet meer plaats.

Oorsprong : Onbekend. Over dezen steen werd in 1926 een bericht aan den Oudheidkundigen Dienst gezonden door den Controleur van Simaloengen. Hij is opgenomen in den Inventaris Buitenbezittingen onder No. 238; foto's bij den Oudh. Dienst aanwezig (Serie A No. 991 en 992) tonen het beeld in denzelfden toestand waarin het thans verkeert.

126. Oudheden in eind 1925 en begin 1926 gevonden door den Technischen Ambtenaar bij de Irrigatie H. Rijkens en den Controleur van Simaloengen P. S. J. Ablij op de landtong gevormd door de Bah Boelian en de Bah Apil bij hun samenvloeiing. Een beschrijving en foto's werden door de vinders aan den Oudheidkundigen Dienst gezonden. Daar werden deze steenen opgenomen in den Inventaris Buitenbezittingen onder no. 238 ; de foto's zijn genummerd Serie A no. 987 — 990. Het grootste beeld, voor-

stellende een man op een olifant, is in 1926 naar Pamatang Siantar gevoerd en heeft daar een tijd lang op het Controleurserf gestaan; slechts de kop is in zeer beschadigden toestand teruggevonden in de spoelleiding naast dit erf (samen met no. 3). Deze kop bevindt zich thans in het museum te Batavia (Ethnografische Verzameling no. 21066).

Beschrijving en afmetingen: Wij citeeren allereerst het rapport van den heer Rijkens: „Op 24 September 1925 werd eene verkenning gemaakt naar de samenvloeiing der rivieren Bah Apil en Bah Boelian, zulks om mij van de waarheid te overtuigen van de door de bevolking mij gedane verhalen, dat op de scherpe landtong door deze beide rivieren gevormd tal van oude steenen beelden moeten staan, waarvan de oorsprong door hen niet goed kon worden verklaard. Dit onderzoek leverde het volgende op: Bedoelde landtong is geheel begroeid met dicht, hoog opgaand oerbosch en stijgt onder een hoek van \pm 30 % tot een hoogte van circa 30 m uit deze rivieren op; in een veel flauwer hoek gaat deze stijging nog verder voort tot \pm 70 m boven de waterspiegels deser rivieren. De ondergroei van dit oerbosch bestond uit vrij dicht struikgewas; voor zoover zulks voor het beoogde doel noodzakelijk was, werd het gekapt en vervolgens een onderzoek ingesteld naar de eventueel aanwezige beelden, waarbij de landtong over eene lengte van \pm 150 m over hare geheele breedte werd afgezocht. Gevonden werden twee beelden; zij hebben hun front naar het Westen." De hier bedoelde beelden zijn de olifant (I) en de steenen kist (III). In begin 1926 werden door Ablij en Rijkens nog gevonden het hoofd en de schouders van den man op den olifant (I) en de romp van een dier (IV); wij troffen in 1938 nog aan de stukken van een andere steenen kist (II) en een brok steen, dat waarschijnlijk een fragment van een menschenfiguurtje is (V).

I bestaat uit een gehurkten of geknielden olifant, lang \pm 75 cm en hoog \pm 40 cm en geplaatst op een \pm 15 cm hoog plat voetstuk. „Het beeld is vervaardigd uit zandsteen en nog geheel gaaf, tamelijk kunstig bewerkt; in de oren zijn sierlijke kruisen gebeiteld. Op dit beeld zit een ruiter, waarvan het deel boven de navellijn afgebroken is, het onderdeel is onbeschadigd. Dit ruiterbeeld is gekleed in een korten broek, welke door een gevlochten gordel of band wordt opgehouden." Aldus het rapport van den heer Rijkens. Van dezen olifant is thans niets meer over. In 1926 werd ook het bovenstuk van het beeld gevonden, n.l. de borst, schouders, hals en hoofd, zoodat nog slechts de armen ontbraken (zie fig. 54). De kaken waren hoekig en sterk op zijde uitstekend, de bovenlip opgekruld en vooruitstekend, de neus breed, de oogen diep en schuin, de wenkbrowen vooruitstekend, de ooren vrij groot, het rechtsche eenigszins beschadigd, het linksche goed bewerkt met een sieraad om (niet door) de oorlel. Het voorhoofd gaat zonder

afscheiding over in een hoofdbedecking, welke van achteren helmvormig is, en bovenop een knop had, naar boven breeder uitloopend, met gewelfd bovenvlak. De hoogte van het geheele bovenstuk zal \pm 40 cm bedragen hebben. Thans zijn borst, schouders en hals geheel verdwenen, evenals de knop bovenop. De hoogte is nu nog slechts 21 cm; de breedte 18 cm (zie fig. 18).

II is een steenen kist, ovaal van vorm doch aan een zijde toegespitst, in 1938 aangetroffen in drie groote en vele kleinere stukken gebroken. De buitenzijde is door horizontale groeven geribd. De lengte is ongeveer 75 cm, de breedte 50 cm en de hoogte 35 cm. De steen heeft zoowel onder als boven een ongeveer rechthoekige uitholling met een rand er omheen. De diepste, in wat de bovenkant scheen te zijn, is 17 cm diep, lang 43 cm, breed aan de einden 28 en in het midden 32 cm. De uitstekende rand is $2\frac{1}{2}$ cm breed en 2 cm hoog. De onderste uitholling is 12 cm diep, even groot als de bovenste, en eveneens van een rand voorzien. Tusschen de beide uithollingen is een tusschenschot van 6 cm dik, dat grootendeels weggebroken is; hiertoe hebben waarschijnlijk een deel van de kleinere fragmenten behoord. De breedte van de vlakke bovenzijde van den steen om de uitholling heen is bij de punt 15 cm, bij het stompe einde 13 cm en aan de zijkanten ongeveer 7 cm.

Het is eigenaardig, dat Rijkens en Ablij deze steenen kist niet vermelden. Uit de mededeelingen van de bevolking en uit de overeenstemming van vorm en afmetingen blijkt duidelijk, dat de olifant (I) als deksel op de steenen kist (II) gestaan moet hebben.

III een kleinere steenen pot, door Rijkens als volgt beschreven: Dit is een rechthoekig voetstuk, waarvan de Oost- en Westzijde de smalle kanten vormen; de Westzijde is eenigszins spits bijgesneden. De vier opgaande zijden zijn onderverdeeld in flauw toegespitste vlakken en hebben een \pm 2 cm overstekende en \pm 10 cm breede boven- en onderlijst. De vier hoeken zijn mooi bewerkt met sokkels, gestileerde bloem- of bladmotieven. Op het bovenvlak zijn nog 4 voet- of beenstuk-fragmenten, waardoor moet worden aangenomen, dat daarop een of ander viervoetig dier heeft gestaan. Dit beeld heeft ongeveer de volgende afmetingen: lange zijden \pm 60 cm; korte zijden \pm 45 cm; totale hoogte \pm 50 cm. Het is vervaardigd van zandsteen en verkeert nog in gaven staat. Reeds Ablij merkte op, dat het bovenste gedeelte van dit „voetstuk“ afneembaar was, en het onderstuk den vorm van een kist had. Dit onderstuk troffen wij nog aan, beneden aan de helling aan de zijde van de Bah Boelian. Het is van buiten 16-kantig en is lang 45, breed 37 en hoog 37 cm. De uitholling is ovaal van vorm, in het midden 16 cm diep, omgeven door een rand.

Het deksel werd teruggevonden in vijf stukken. Het is hoog 13 cm; het bovenvlak, ovaal van vorm, doch aan een zijde afgeplat en aan de andere kant toegespitst, is 37 cm breed en 52 cm lang. De vier afgebrokkelde verhoogingen die zich op het bovenvlak bevinden houden ook wij voor de resten van de pooten van een dierenfiguur. De onderzijde is in het midden ongeveer 4 cm diep uitgeholt, zoodat er rondom een rand van 3 à 4 cm breedte overblijft. Van de vier versierde uitsteeksels (dienend om het deksel van de pot te tillen) zijn er twee geheel afgebrokkeld en twee zeer beschadigd. Dit deksel is blijkbaar de „uitstekende bovenlijst” van het rapport Rijkens. Een onderlijst heeft de pot niet. De totale hoogte van de pot met het deksel is 47 cm, hetgeen ongeveer klopt met Rijkens’ opgave. Rijkens’ schatting van lengte en breedte is te hoog.

De steenen pot en het deksel zijn in 1938 naar Pamatang Siantar overgebracht; de stukken van het deksel zijn met cement aan elkaar gevoegd.

IV Ablij vermeldt, dat in 1926 gevonden werden verschillende gedeelten van het beeld, dat het deksel van III heeft gesierd, o. m. de romp (zonder kop) van een dier. Een fragment van een dierenromp werd door ons in 1938 gevonden en naar Pamatang Siantar meegenomen.

V Een ander door ons gevonden en naar Pamatang Siantar meegenomen fragment houden wij voor het onderste gedeelte van een vrouwenbeeldje. De onderkant is rond en onbewerkt, moet dus in den grond gestaan hebben. Hierop rusten de armen, met de vingers uitgespreid tegen elkaar. De linkerarm is geheel bewaard, aan de rechterzijde alleen de onderarm. Verder zijn over de linkerborst en een stukje van den nek en van het linkeroor. Daar de nek niet veel inspringt is het hoofd waarschijnlijk naar verhouding veel te groot geweest. De maten van het fragment zijn: grootste hoogte 25 cm; grootste breedte 15 cm.

Vereering : De beelden waren wel bij de bevolking bekend. Aan Ablij werd medegedeeld, dat er in zeer vele jaren (wellicht 50 of meer) nooit iemand bij geweest was, omdat de plek vanwege aldaar verblijvende geesten gevreesd werd. Men zeide ons, dat de plaats vroeger een sinoembah was, maar dat het ontzag er voor na het bezoek van den heer Ablij en het overbrengen van het eene beeld naar Siantar verdwenen was.

Oorsprong : Hieromtrent zegt het rapport van den heer Rijkens het volgende : „De bevolking van Beneden Raja kon geen inlichtingen verstrekken omtrent den vermoedelijken ouderdom dezer beelden, noch wie de vervaardigers daarvan konden zijn. Volgens hen moeten deze beelden zich daar reeds sinds onheugelijke tijden bevinden. De vernieling c. q. beschadiging der beelden moet nog van vrij recenten tijd zijn, ± 40 jaar geleden. Dit vandalisme moet zijn verricht door een der rechtstreeksche afstammelingen van den

Goeroe Langkat Banoea, een oude, al of niet mythische, figuur uit de Batakhistorie. De sage van dezen Goeroe Langkat Banoea zoomede die van een zekeren Goeroe Pakpak is nauw samengevlochten met deze beelden." De heer Ablij merkt over den oorsprong op : „De hoofden en de bevolking die mij vergezelden, toen de foto's gemaakt werden, verklaarden het beeld als niet van Batakschen oorsprong te beschouwen. De eigenaardige vorm van wat als hoofddeksel bedoeld schijnt te zijn, zou hier onbekend zijn. Inderdaad trof ik deze ook nog nergens in Simaloengoen aan." Het verhaal van Goeroe Langkat Banoea Sisi (zoo luidt de naam volledig) en Goeroe Pakpak heeft in Beneden Raja weer een zekere bekendheid gekregen doordat het enkele jaren geleden door het Districtshoofd gebruikt is als hoofdmotief van het libretto van een onder zijn leiding opgevoerde „Opera Batak". Het is ons echter niet gelukt er een volledige tekst van te krijgen. Toean Nagori Banoea vertelde ons het volgende er van : De sinoembah op de landtong is het graf van Goeroe Langkat Banoea Sisi. Er stonden vroeger twee steenen potten; de eene, met een menschenfiguur er op, bevatte zijn gebeente, de andere, bekroond door een olifant, zijn toovermiddel s i b i a n g s a. De plaats waar zij zich bevonden was de plek, waar eens de p a n t a n g a n van dezen goeroe stond, d.i. het huisje, waarin hij zijn toovermiddelen, wichelboeken, enz. bewaarde, en waar alleen hij zelf mocht binnentreten. Hooger op de landtong lag zijn dorp, Sait Darih (slangentand)/geheten. Volgens anderen lag het dorp van Goeroe Langkat Banoea Sisi aan de overzijde van de Bah Boelian. Indien de beelden oorspronkelijk met het gelaat naar het Westen gestaan hebben, zooals Rijkens ze vond, d.i. met den rug naar de samenvloeïng, is de laatste voorstelling waarschijnlijker, daar dergelijke grafbeelden in den regel den doode voorstellen rijdend van het dorp af, niet er naar toe. Uit de Karolanden, vertelde Toean Nagori Banoea verder, kwam Goeroe Pakpak, die tot de morga Sitopoe behoorde. Hij ging een wedstrijd in tooverkracht met Goeroe Langkat Banoea Sisi aan, waarin Goeroe Langkat verloor. Hij weigerde zijn nederlaag te erkennen door de sembah voor zijn overwinnaar te maken (m a n o m b a h) en werd daarom gedood. Op verzoek van zijn vrouw werd hij weer levend gemaakt, maar daar hij steeds weigerde zich te onderwerpen, moest hij telkens opnieuw sterven, tot hij na de zevende maal niet meer in het leven teruggeroepen werd. Goeroe Pakpak volgde hem op en zijn afstammelingen woonden tot voor kort nog in naburige dorpen (zie No. 126a). Zij (en niet de afstammelingen van Goeroe Langkat, van wien men niet eens zeker is tot welke morga hij behoorde) zouden de beelden vernield hebben.

Dit verhaal is geheel uit motieven opgebouwd, die ook elders voorkomen. Het vertoont veel overeenkomst met den strijd tusschen Datoe Langgam di Banoea en Goeroe Goembot na Bolon, die speelt in een legen-

dariscn land Parpandan na Bolag, waarover een heele verhalencyclus vooral in Poerba en Si Lima Koeta bekend is. Een Goeroe Pakpak komt in tal van Karosche verhalen voor. Het is dus niet onmogelijk, dat de ruiter op den olifant het grafbeeld is van een hoofd van een vroegere Bataksche bevolking van deze streek, en dat de voorouders van de tegenwoordige bevolking in hem den geduchten goeroe uit den voortijd gezien hebben.

126a. **Sinoembah Daharou**, steenen pot met deksel, onder een d a m a r - boom in ladangterrein bij Nagori Banoea tusschen de Bah Apil en de Bah Boelian, ± 3½ km boven de samenvloeïng.

Afmetingen : Naar schatting ongeveer 50 cm lang en 35 cm breed.

Beschrijving : Rechthoekige steenen pot, van binnen met rechte wanden; van buiten zijn de hoeken eenigszins afgerond. Om de opening is een uitstekende rand van ± 2 cm hoog en 3 cm breed. Het deksel is ongeveer 10 cm dik en sluit met een rand over den rand van de pot heen. De bovenzijde is licht gewelfd en versierd met twee vrouwenborsten.

Vereering : De Toean Nagori Banoea offerde aan dezen sinoembah vroeger nu en dan een roodbruinen haan, die niet gegeten maar ter plaatse losgelaten werd.

Oorsprong : De pot, die thans leeg is, bevatte vroeger de resten van de verbrande beenderen van een pangoeloe van Parlamean, een niet meer bestaande hoeta bovenstroms van het tegenwoordige Somboel, op ± 2 km afstand van den sinoembah gelegen, en van zijn vrouw. Deze pangoeloe behoorde tot de morga Sitopoe en was een afstammeling van Goeroe Pakpak, die uit de Karolanden afkomstig was (zie No. 126). Daarom heet de hier vereerde geest sinoembah Daharou. Zijn afstammelingen wonen in Padang. Men schat den ouderdom van den sinoembah op 8 geslachten. Het verbranden der beenderen (*m a n r a s o g*) geschiedde nadat het lijk eerst een tijdlang boven den grond had gestaan in een houten kist (*i t a n d o e r h o n*).

127. In den steilen, rotsigen oever van de Bah Boelian, benedenstroms van de samenvloeïng met de Bah Apil, rechts van het bruggetje in het pad Amborokan — Bandar Raja, aan den kant van Amborokan, is een menschenhoofd uitgehouwen.

128. **Silaon en sigoendaba** bij Songkoer in het bosch.

Beschrijving : De silaon is een steen van moeilijk te definieeren vorm (hij schijnt gebroken te zijn), welke door den eersten Toean Songkoer tijdens Radja Nagoer uit Samosir meegebracht zou zijn en de asch van het gebeente van den eersten voorvader zou bevatten. De sigoendaba zijn beenderkisten

met dakvormige deksels; vier ervan bevatten het gebeente van de moeder en verdere voorouders van den tegenwoordigen Toean Songkoer, de vijfde van een Anak Boroe Songkoer. Dan ligt er nog een afgekeurde deksel van een der kisten, welke niet lang geleden door een nieuwe vervangen is. Voor den silaon liggen twee kleine steenen, welke si t a t a n g d a n g d o e n g of wel si t a h o e b a g o d en si r o e n g r o e n g i n d a h a n heeten. De eerste steen liep vroeger vaak weg naar de badplaats als zijn baas boos op hem was en moest dan weer terug gebracht worden.

Vereering: Men offert hier eens per jaar op toela (den 15den dag) van de maand s i p a h a l i m a . Men noemt dit m a n o e h o e n i p a d a n . Den vorigen dag worden alle benodigdheden bijeengebracht; hiertoe behoort in het dorp zelf gebrande sirihkalk van zoetwaterschelpdieren gemaakt. Op den dag zelf gaat de familie en de anak boroe (niet de tondong) 's ochtends naar het graf. Men offert het vleesch van een bruinen haan, sirih, kembang sepatoe, zout en gember, een koker palmwijn en een koker water, een tros rijpe en een tros jonge pinang. Men schiet geweren af. Een altaar (l a n g g a t a n) wordt gemaakt, een el en een span lang en breed, met jonge arènbladeren versierd. Behalve dit jaarlijksche offer van een haan biedt men hier bij epidemieën sirih aan, opdat de ziekte niet naar het dorp kome. Als de ziekte werkelijk gestuit wordt hangen overal in de boomen bij de sinoembah slangen. Van de geofferde kip krijgt ieder een klein stukje (p a r s a o e l a - o e l a o n); evenzoo wordt de sirih verdeeld; hiermee bespuwt men zieke kinderen.

V. LANDSCHAP POERBA.

129. Pangoeloebalang, drie beelden, bij Pamatang Poerba.

Afmetingen: I hoogte 52 cm; breedte 18 cm.

II hoogte 42 cm; breedte 21 cm.

III hoogte 58 cm; breedte 25 cm.

Beschrijving: Onderste helft puntig uitloopend; de handen gevouwen voor de borst.

Vereering: Een maal per jaar wordt er aan geofferd als de aren van de rijst beginnen te zwollen. Ook als ziekten heerschen offert men hier. Men offert een kip of een hond (a s o e s o e n g g a m b a l a n g a). Als de pangoeloebalang in een medium neerdaalt, brengen de mensen hem iets van den opbrengst van hun akkers en tuinen.

Oorsprong: In vroeger tijd vernam eens een beroemd toovenaar in Toba, dat er in het Maleische land, op Poelau Pinang, een datoë was die als zeer kundig gold. Hij zond zijn collega een uitdaging tot een duel in de

tooverkunst, te houden in Badagei. De Maleische datoë nam de uitdaging aan en een tijd lang bestreden ze elkaar met al hun kundigheden, maar geen hunner behaalde de overwinning. Ze gingen toen ieder zijns weegs, maar zonden elkaar nog tooverniddelen na. De Maleier liet zijn tegenstander achtervolgen door een neushoornvogel, de Tobanees zond eveneens een vogel achter zijn concurrent aan. Overal waar de goeroe uit Toba langs kwam richtte hij steenen beelden op om zich te beschermen tegen de door den Maleischen tooveraar aan den neushoornvogel meegegeven venijnigheden. Tot deze steenen behoort ook de pangoeloebalang te Pamatang Poerba. De datoë verklaarde aan den Radja van Poerba, die toen heerschte, dat hij de beelden moest vereeren om een goede oogst te verkrijgen. Een dergelijk verhaal wordt verteld van vele pangoeloebalang-beelden in Dolog Silou; zie No. 150.

130. In Pamatang Poerba staat een steenen kist met pyramidevormig deksel, welke het gebeente van een der vroegere radja's van Poerba (Na i Batoe, die in den steen is) bevat. Een dergelijke kist bevindt zich te Poerba Tongah, bevattend het gebeente van een vroegeren Toean Poerba Tongah. Een eerdere radja van Poerba was bijgezet op een plek tegenover het tegenwoordige huis van den Radja, en wordt genoemd: Na i Goendaba. Van een steenen kist (goendaba) is op die plaats echter niets meer te ontdekken; wellicht is deze goendaba van hout geweest.

131. **Pangoeloebalang Bagot Poerba**, in jong bosch op de ladang bij Bagot Borno.

Afmetingen: Hoogte 21 cm; omvang 41 cm.

Beschrijving: Zittend figuurtje met de handen tegen elkaar voor de buik; geheel met mos begroeid.

Vereering: Wordt nog wel vereerd, maar niet geregeld zooals vroeger. Er werd aan geofferd in oorlogstijd, bij ziekte en voor het planten van de rijst. Men offerde een hond (*asoë soenggam balang a*) of een hoen, *sihoe lame* genoemd, benevens visch enz. Na aanbieding van het offer door den datoë aan den pangoeloebalang werden de offerspijken door de dorpelingen gegeten. Daarna nam men van het mos mee om het als *pagar* (beschermiddel) te gebruiken. Thans offert men slechts sirih (*apoera nsa joker*) voor men rijst gaat planten.

Oorsprong: Is gemaakt vóór het Gouvernement kwam.

In een nabijgelegen boschje ligt een eenigszins uitgeholde steen met een platten steen als deksel er op, waarvan verteld wordt, dat hij, toen iemand hem uit boosheid over verlies bij het dobbelen weggegooid had, vanzelf naar zijn plaats terug keerde.

132. **Pangoeloebalang** in het bosch behorende tot Marihat, doch eigen-dom van de mensen van Sariboe Djandi.

Afmetingen : Hoogte 42½ cm; omvang 44 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de handen gevouwen op den schoot.

Vereering : Wordt nog wel vereerd, maar niet meer zooals vroeger. Thans biedt men slechts voor men begint rijst te planten sirih aan (*a po eran sa j o e r*, alleen in de lengte gevouwen sirihbladeren). Vroeger offerde men in oorlogstijd, opdat de vijanden bij het naderen van het dorp zouden ver-dwalen; om epidemieën verre te houden van het dorp en voor het planten van de rijst om deze te laten gedijen. Het offer bestond in een hond (*a s o e so e n g g a m b a l a n g a*), kip, visch, enz. Nadat het door den datoë aan den pangoeloebalang was aangeboden, aten de mensen.

Oorsprong : Is gemaakt vóór de komst van het Gouvernement.

133. **Pangoeloebalang Sinoembah Hoeta Oesang** in de alang-alang-vlakte Rih Sipolin bij de hoeta Rih Sipolin, drie beelden.

Afmetingen : I hoogte 30 cm; omvang 40 cm.

II hoogte 19 cm; omvang 23 cm.

III hoogte 8 cm; omvang 24 cm.

Beschrijving : Zittende figuren met gebogen armen en opgeheven handen.

Vereering : Men offert als de rijststaren beginnen te zwollen en in tijden van ziekte, om een goeden oogst te krijgen en de ziekte af te wenden; het offer bestaat uit kip, visch, enz.; na aanbieding door den datoë aan den pangoeloebalang wordt het door de dorpelingen opgegeten.

Oorsprong : Is gemaakt vóór de komst van het Gouvernement, volgens in Dolog Silou verkregen inlichtingen door den Tobaschen goeroe die in Nagori Dolog verslagen was (zie No. 150).

134. **Pangoeloebalang** onder een grooten boom bij Bandar Sariboe (deze hoeta ligt vlak bij de pasanggrahan van Haranggaol).

Afmetingen : I hoogte 29 cm; omvang 65 cm.

II hoogte 65 cm; omvang 90 cm.

Beschrijving : Twee menschelijke figuren met hoofddeksels op, de handen gevouwen voor de borst. Naar men zegt zijn het een man en een vrouw.

Vereering : De bewoners van Bandar Sariboe offeren hier bij ziekte en als de rijst door plagen, bijv. muizen geteisterd wordt. Men offert afwisselend een hond, een bruinen en een witten haan.

Oorsprong : De pangoeloebalang is gemaakt door Datae Marhedja in een tijd toen er veel ziekte heerschte in Bandar Sariboe.

135. Pangeloebalang onder een grooten boom bij Poerba Sariboe.

Afmetingen : I hoogte 56 cm; omvang onder 128 cm, midden 103, boven 67 cm.

II hoogte 40 cm; omvang 69 cm.

III hoogte 48 cm; omvang 72 cm.

IV hoogte 42 cm; omvang onder 76 cm; midden 67 cm; boven 46 cm.

Beschrijving : Vier kegelvormige steenen, met een uitstekenden rand rondom op ongeveer halve hoogte of iets lager, thans op een hoop geworpen onder den boom.

Vereering : Komt geheel overeen met No. 134. De Toean Siloembak herinnert zich, dat vroeger bij een muizenplaag de tooverstaf van Poerba hierheen werd gebracht en men dan, bij den pangeloebalang, offerde aan de op de toenggal panaloean afgebeelde slang, opdat deze de muizen zou verdelgen.

Oorsprong : Men weet slechts dat de pangeloebalang door iemand in den ouden tijd gemaakt is.

136. Pagar si pallanang of pagar sahoeta, onder een grooten boom bij Siloembak.

Afmetingen en beschrijving : Steenen pot met een deksel in den vorm van een ineengedoken hunkende figuur met de handen op de knieën ter hoogte van 37 cm en met een omvang van 90 cm.

Vereering : Als er een boernoen g-epidemie (s.v. veeziekte) heerscht en bij een aanval van vijanden offeren de dorpsbewoners voor de pagar (het beschermiddel) een bruinen haan, visch (sibak tinoetoeng), bogar-bogar (spijzen anders dan rijst, bijv. vruchten enz.), sagoes-sagoe (rijstmeelkoekjes), rimarimani hoeting (resten van het eten van een kat), enz. De datee biedt dit aan de pagar aan, waarna alle dorpsgenooten, hetzij bij het offer aanwezig of niet, er een stukje van krijgen. Hierna verminderde gewoonlijk de epidemie in hevigheid.

Oorsprong : De pagar is ongeveer 7 geslachten geleden gemaakt als beschermiddel tegen de destiids talrijke vijanden. Door zijn werking zien de vijanden, die het dorp naderen, niets dan duisternis om zich heen en verdwalen.

137. Pangeloebalang sahoeta op een heuvel bij Bangoen Poerba.

Afmetingen : Hoogte 45 cm; omvang 237 cm.

Beschrijving : Een grote onbewerkte steen.

Vereering : Jaarlijks als de rijstaren beginnen te zwollen wordt er geofferd ongeveer op dezelfde wijze als aan de p a g a r s a h o e t a (No. 136). Daarna mag gedurende 7 dagen niet op de ladang gewerkt worden. Na afloop van dien tijd houden de dorpsgenooten en de pangoeloe een feest m a n a n g - s a n g i r o b o e a n (het beeindigen van den verbodstijd) geheeten. Wanneer er echter in het dorp droefenis heerscht bijv. omdat het hoofd door tegenspoed is getroffen, dan vindt noch het offer noch het feest plaats.

Oorsprong : Ongeveer 7 geslachten geleden gemaakt, opdat de rijst steeds zou gedijen en niet door plagen geteisterd worden.

137a. Te Sihalpe bevindt zich een p a g a r (beschermmiddel), kenbaar aan een grillig gevormden onbewerkten steen. Men vertelt hiervan, dat de steen vroeger zijn eigenaar overal volgde.

138. Pangoeloebalang bij de hoeta Siboro.

Afmetingen : Hoogte 59 cm; omvang 80 cm.

Beschrijving : Groot hoofd, neus beschadigd, handen in sembah-houding voor de borst.

Vereering : Ten tijde van den vader van den tegenwoordigen Toean Siboro werd deze pangoeloebalang nog geregeld vereerd, maar thans niet meer. Men offerde er aan bij ziekte, bij plagen in het rijstgewas en vroeger als er oorlog was. Men offerde een hond (a s o e s o e n g g a m b a l a n g a), een bruinen haan en hen, visch enz. De pangoeloe vroeg hiervoor van ieder der onderdanen een bijdrage van 5 cent.

Oorsprong : De pangoeloebalang is gemaakt tijdens het bewind van den grootvader (of voorvader ?) van den tegenwoordigen Toean Siboro.

139. Pangoeloebalang Sanggapati bij Siroengkoengan.

Afmetingen : I hoogte 38 cm; omvang 41 cm.

II hoogte 38 cm; omvang 42 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuren met de armen gevouwen voor de borst.

Vereering : Worden niet meer vereerd.

Oorsprong : Hieromtrent is volgens den pangoeloe van Siroengkoengan niets bekend.

140. Pangoeloebalang in Nagori, eigendom van Panaloe, goeroe hoeta (dorpspriester) van Nagori.

Afmetingen : Hoogte 57 cm; omvang 75 cm.

Beschrijving : Menschelijke figuur in zittende houding met de armen gevouwen voor de borst.

Vereering : Wordt alleen vereerd door Panaloe en zijn familie bij ziekte op voorschrijft van den datoë, die den patiënt behandelt. Men offert dan flauwe spijzen (m a l o e m - m a l o e m), soms een bruinen haan of een hond. Inwoners van Nagori die geen familie van Panaloe zijn offeren nooit aan dezen pangoeloebalang.

Oorsprong : Is gemaakt door een van de voorvaderen van Panaloe.

VI. LANDSCHAP DOLOG SILOU.

a. DISTRICT DOLOG SILOU.

141. Pangoeloebalang in het bosch Pintoe Adji nabij de hoeta Silou Marawan, bestaat uit drie beelden : een vrouwelijk (I) en een mannelijk (II) beeld naast elkaar, en een kleiner mannelijk beeldje (III) op een afstand van ± 2 m van de andere.

Afmetingen : I hoogte 72 cm; omvang 92 cm.

II hoogte 70 cm; omvang 90 cm.

III hoogte 30 cm; omvang 70 cm.

Beschrijving : Zie figuur 51. De vrouwelijke figuur is duidelijk als zoodanig kenbaar aan de borsten; de beide mannelijke figuren aan de knopvormige uitsteeksels op de hoofden. De hoofdbedecking van het grootste mannelijke beeld lijkt veel op een helm, die van voren zonder afscheiding overgaat in den neusrug en van achteren een uitstekende richel heeft. Ook het haar van de vrouw heeft een min of meer helmvormige rand; hier is echter geen middenrichel en bovenop is geen duidelijke knop maar een brede verhoging van onbestemden vorm.

Vereering : De beelden behooren aan de ter plaatse gevestigde leden van de morga Poerba Tandjoeng. Men offert er hondenvleesch aan, omdat volgens zeggen der voorouders de beelden bijzondere kracht zouden hebben (ada chasiatnja). In vroeger tijd riepen ze „djaga !“ indien er een vijand naderde. Thans beschermen ze nog de rijst. Er is sinds lang niet meer aan geofferd.

Oorsprong : Volgens den tegenwoordigen eigenaar der beelden zijn ze gemaakt door zijn betovergrootvader Toean Partibi Radja. Anderen brengen ook dezen pangoeloebalang in verband met den tooverwedstijd te Nagori Dolog (zie No. 150); nog anderen noemen Goeroe Goembot na Bolon, een beroemden datoë uit den ouden tijd, als den maker.

142. In de buurt van Siboro bevindt zich een kleine beenderkist met pyramidevormig deksel, bekroond door een ruw bewerkte kop. Deze kist is niet ouder dan een jaar of tien.

142a. Te Oeroeng Dolog zijn twee kleine steenen kistjes met rechthoekig grondvlak en aan vier zijden schuin oploopende deksel. Ze bevatten het gebeente van voorouders van Toean Oeroeng Dolog.

143. **Pagar pangorom** te Dolog Mariah.

In een vierkant tuintje van heilige planten op het dorpsplein staat een klein steenen beeldje. Boven in het hoofd is een gat, waarin zich de tooverbrei (poepoek) bevindt. Het gat is afgesloten met een groote (houten?) stop. Wanneer aan dezen beschermgeest van het dorp geofferd wordt, wordt voor het beeldje een altaar van bamboe en palmladeren opgericht. De pagar is gemaakt door den vorigen Radja van Dolog Silou.

144. **Pagar pangorom** te Dolog Mariring. Aan den weg van Batoe Holing naar Dolog Mariring ziet men, nadat men het dal dat de beide hoeta's scheidt is doorgaan, aan de rechterhand twee kleine tuintjes van heilige planten. Het eene heet **p a g a r l a m a**; dit is bij de verplaatsing van de hoeta van de overzijde meegebracht. Het tweede, **p a g a r p a n g o r o m**, is eerst hier ter plaatse gemaakt door een goeroe Si Lopah geheeten. Dit laatste tuintje bevat een zeer ruw bewerkt steenen beeldje, ± 20 cm hoog en 10 cm. breed.

145. Te Poelou Raja bevindt zich een beenderkist, rechthoekig van vorm, zeer beschadigd, met een plat rechthoekig deksel waar bovenop, uit hetzelfde stuk steen gehouwen, een beeld is aangebracht. Het is een zittende figuur met de voeten tegen elkaar en de vuisten gebald op de voeten. Het hoofd is er afgebroken. In de kist bevindt zich het gebeente van si Djinda Poerba Tambak, dorpshoofd van Poelou Raja, vader van den laatsten pangoeloe. In 1918 is Poelou Raja bij het naburige Marsiboe gevoegd. De beenderkist wordt **b a t a - b a t a** genoemd; denzelfden naam draagt ook een klein huisje, waarin een kist met de beenderen van den laatsten pangoeloe staat.

146. **Pengoeloebalang Koeta Bawang** in een boschje even buiten het dorp Bawang in Oeroeng Silou.

Afmetingen : Hoogte boven den grond 35 cm; breedte 22 cm.

Beschrijving : Vrouwelijk beeld met borsten, handen op den buik, daartusschen een gat voor poepoek. Behalve het beeld zijn er nog vijf steenen; vier hiervan zouden twee aan twee nog twee beelden gevormd hebben; alles is echter zoo met mos begroeid dat er geen vorm meer in te herkennen is. Vlak bij de beelden staan een groote **b o e a h**-boom en **k a l i n d j o e h a n g**-planten.

Vereering : Men offerde vroeger aan dezen pengeloebalang in het dorp, zonder dat hij daarbij in een medium neerdaalde. Alle bewoners van het dorp deden hieraan mee. Dit is echter in lang niet meer geschied. Om de steenen staat een kring van gespleten palmbladstelen, waarin men sirihbladen of sigaretten steekt. De in de buurt van den pengeloebalang groeiende bamboe en arènpalmen mogen niet gebruikt worden. Het op de steenen groeiende mos gebruikt men wel als p a g a r (beschermiddel), vooral voor kinderen.

Oorsprong : Deze pengeloebalang zou gemaakt zijn door den Tobaschen goeroe, die in de tooverwedstrijd te Nagori Dolog verloor (zie No. 150). Als er vijanden of dieven kwamen gaven de beelden geluid; dieven hebben dan ook twee van de beelden vernield. Aan de andere zijde van den weg bevindt zich nog een pengeloebalang, genaamd Pengeloebalang so mang an (men vat dit op als : die niet eet). Deze bestaat slechts uit een gebroken kommetje van aardewerk, en is eveneens eigendom van de geheele hoeta. De pengeloebalang Koeta Bawang geldt als mannelijk, de pengeloebalang so mang an als zijn echtgenoote.

b. DISTRICT SILOU KAHEAN.

147. In een p a g a r te Dolog Sariboe Bangoen, bestaande uit een tuintje van aer-aer omas en silandjoehang, bevindt zich een klein steenen beeldje, ± 20 cm hoog, zittend in sila-houding met het rechterbeen boven, de handen in sembah-houding. Boven het voorhoofd is een gaatje, onderin het beeldje een groote holte, waarin de poepoek gezeten zou hebben. De overleden eigenaar heette Raoebah Poerba.

148. Pangoeloebalang Pandapatan, aan den rand van de hoeta Doesoen. Dit is geen beeld, maar een onbewerkte steen.

Afmetingen : Hoogte 42 cm; omvang 72 cm.

Beschrijving : De steen heeft ongeveer de grootte van een haardsteen.

Vereering : Men vereert dezen steen bij rampen en ziekte.

Oorsprong : Over den oorsprong wordt het volgende verhaald : Er was eens, naar men zegt 5 geslachten geleden, een Anak Boroe Hoeta in Doesoen geheeten si Hoesapi, van de morga Damanik. Zijn grootvader, Anggoetak m. Damanik, woonde in Hoeta Oesang. Eens zette si Hoesapi een fuik om visch te vangen in de Bah Hoppawan, in een diepe plaats genaamd Oenong si Tapi-tapi tegenover de uitmonding van de beek, die langs de hoeta stroomt. Den volgenden dag ging hij zijn fuik nazien. Hij vond daarin een grooten steen, dat is de tegenwoordige pangoeloebalang van Doesoen. Hij verwijderde den steen uit zijn fuik, wierp hem op het land en zette de fuik weer in de

rivier. Den volgenden dag zag hij, dat de steen in de fuik teruggekeerd was. Zoo gebeurde het 7 dagen achtereenvolgens, niettegenstaande de opening van de fuik veel kleiner was, dan de steen, welke de geheele fuik vulde. Op den zevenden dag bracht de man den steen ver weg het land op en bond hem stevig vast men een rotan-touw aan een alingit-boom. Hij zag er van af nog verder fuiken te zetten. Eens ging dezelfde man naar zijn suikerpalmen zien. Het bleek dat de bamboekokers geen druppel palmwijn bevatten. Boven in een der boomen vond hij den zelfden steen. Boos trapte hij hem naar beneden. Zoo ging het zeven dagen achtereenvolgens; den zevenden dag gooide hij den steen zelfs van een tweehonderd meter hoge steile helling aan den oever van de Bah Hoppawan af, maar toch vond hij hem den volgenden ochtend weer in zijn suikerpalm. Daarna verscheen de steen hem in den droom en zeide hem: „Ge moet mij vereeren." De steen wees vervolgens de plaats aan, waar hij geplaatst moest worden en gaf aanwijzingen omrent de hem te brengen offers en hetgeen daarbij gebruikt moest worden. Overeenkomstig deze aanwijzingen werd de steen, gewikkeld in een witten doek en gedragen in een doek van het patroon djoengdjoeeng, naar de hoeta gebracht. Daar speelde het orkest en de Anak Boroe van Doesoen danste. Toen voer de geest van den steen in hem en sprak door zijn mond. Hij deelde mede, dat hij de geest van den Pangoloebalang Pandapatan was en dat zijn vereerders (siminik) bij moeilijkheden en ziekten aan den pangoloebalang moesten offeren, opdat zij voor die rampen gevrijwaard zouden worden.

(Batoe pandapatan heeten ook de oorspronkelijk zeven steentjes, die een van de heiligste rijkssieraden van Silou zijn. Drie hiervan zouden nog te Dolog Silou bewaard worden, twee in Silou Kahean, en een in Raja, terwijl het zevende verloren gegaan is. De naam slaat natuurlijk op de bijzondere wijze waarop ze door den eersten bezitter gevonden zijn. Men gebruikt hiervoor steeds den Maleischen vorm pandapatan, niet den Batakschen pandapotan).

149. Beenderkist (hier djerat genoemd) op de begraafplaats bij de hoeta Nagori Dolog, bevattende het gebeente van Toeau Doriadjim, een vroegeren toeau van Nagori Dolog. Op het deksel een beeld, den overledene voorstellend.

Afmetingen: Hoogte van het beeld 54 cm; oppervlak van het deksel 54 × 54 cm.

Beschrijving: Zie figuur 50.

Oorsprong: De zoon van Doriadjim heette Djagam, diens zoon Djaralim. Beiden zijn reeds overleden, de laatste als Moeslim. Indien men de kist wil openen moet een gunstige dag worden uitgekozen, de familieleden bijeenge-

roepen worden, de gonrang worden bespeeld en aan den geest van den overledene een offer worden gebracht, bestaande uit flauwe, niet sterk gekruide spijzen (*m a m b e r e n a m a l o e m*). Dicht bij de steenen kist staat een groot knekelhuis, *h o e b o e r* geheeten, met beenderen in kistjes, en een klein knekelhuisje, *b a t a - b a t a*. De lijken worden in een groote kist (*b a t a n g*) in huis bewaard, tot alleen de beenderen over zijn. Deze worden dan hier bijgezet.

150. **Pangoeloebalang**, ongeveer 400 m van de hoeta Toejoeng Porad.

Afmetingen : Hoogte boven den grond 39 cm; omvang \pm 80 cm. (Volgens andere opgaaf : Hoogte 50 cm, d.i. waarschijnlijk met het door den grond bedekte gedeelte; breedte 28 cm).

Beschrijving : Zie figuur 53. Er bij zijn geplant : *s i l a n t o m*, *s a n g - k i l s i p i l i t*, *a n d o e d o e r* en *p i n i n g*.

Vereering : Vroeger werd hier geregeld eens per jaar geofferd na den rijstoogst. Ook thans nog komen vele mensen hier offeren ter vervulling van gedane geloften. Onder het aanbieden van sirih vraagt men om voorspoed, afwending van plagen van de rijst e.d. Is de wensch vervuld dan offert men een *d a j o k m i r a h* (bruine haan) of *b a b o e j* (varken), beide *p i n a r m a n g g o l o e h*, d.i. in stukken gesneden, welke stukken vervolgens gerangschikt worden als aan het levende dier. Volgens het verhaal zou het beeld \pm 1000 jaar (bedoeld is waarschijnlijk 10 geslachten) geleden gemaakt zijn op de volgende wijze : Een tooverdokter, Goeroe Paha ni Hioeng geheeten was met enige leerlingen op weg uit Banoea (in Padang en Badagei) naar Toba, met allerlei beproefde middelen van zwarte en witte magie. Ook aan middelen om iemand, die op reis een ongeluk kreeg, te helpen, ontbrak het hem niet. Toen zij gekomen waren bij de Batoe Par-saingan in de Bah Karei (dicht bij de brug bij de pasanggrahan van Nagori Dolog; men heeft dezen steen thans laten springen en de stukken voor weg-aanleg gebruikt) ontmoetten zij een machtig toovenaar geheeten Goeroe Pandadap, die uit Toba kwam van het eiland Samosir. Goeroe Paha ni Hioeng vroeg: „Uit welke streek zijt gij afkomstig, heeren?” Goeroe Pandadap antwoordde : „Wij zijn tooverdokters, die iemand zoeken om ons in kunde mee te meten.” Goeroe Paha ni Hioeng antwoordde : „Laten wij eens beproeven, wie van ons beiden de sterkste toovermiddelen heeft.” „Goed,” sprak Goeroe Pandadap.

Goeroe Paha ni Hioeng holde een steen uit, waarin hij citroenwater maakte om zijn leerlingen te genezen als ze door de tooverkunst van Goeroe Pandadap getroffen mochten worden. Ook Goeroe Pandadap maakte citroenwater in een kopje als geneesmiddel voor zijn volgelingen, als ze door de

toovermiddelen van Goeroe Paha ni Hioeng mochten getroffen worden. Dit citroenwater heette: standhouder tegen de booze kunsten, en was in staat de werking van alle booze kunsten af te wenden. Goeroe Pandadap had nu al zijn toovermiddelen gereed. Goeroe Paha ni Hioeng zeide: „Ik ben klaar!” Goeroe Pandadap antwoordde: „Ik ben altijd klaar, als ik niet klaar was, zou ik geen mensch zijn.” Goeroe Paha ni Hioeng liet een ontvleeschten hondskop verschijnen, die Goeroe Pandadap aanblafte, en een kraaienden kop van een haan, waarvan het vleesch was afgegeten en vijf doodskoppen met opengesperde monden als wilden ze bijten. De volgelingen van Goeroe Pandadap vielen als dood op den grond. Hun meester wreef hen echter direct in met citroenwater uit het kopje, waarop ze dadelijk herstelden. Daarop deed Goeroe Pandadap eveneens een hondskop, een hanekop en vijf doodshoofden komen, die Goeroe Paha ni Hioeng wilden aangrijpen en bijten. Enkele volgelingen van Goeroe Paha ni Hioeng vielen neer, maar herstelden nadat ze met het gereedgemaakte citroenwater waren ingewreven.

Daarna kwamen de hondskop, hanekop en doodshoofden van Goeroe Pandadap nogmaals en beten de volgelingen van Goeroe Paha ni Hioeng. Weer werden ze door Goeroe Paha ni Hioeng genezen. Vervolgens beval Goeroe Paha ni Hioeng weer een hondskop, een hanekop en doodshoofden, Goeroe Pandadap aan te vallen. Goeroe Pandadap en zijn volgelingen vielen neer. Het citroenwater van Goeroe Pandadap was op. Daardoor kon hij zijn getroffen leerlingen niet meer behandelen, zoodat ze stierven. Goeroe Pandadap zelf vluchtte naar het bosch in de buurt van de hoeta Toejoeng Porad. Daar maakte hij twee steenen beelden, geheeten Pagar Sigoendaba en Ompoeng Pangaeloebalang, met de bedoeling dat de tooverkracht van Goeroe Paha ni Hioeng hem niet zou kunnen bereiken. Maar nadat hij vier dagen en vier nachten in dat bosch vertoefd had, hoorde hij op een ochtend het geblaf van een hond, het gekraai van een haan en het geluid van mensen die die dieren voortdrevën. Niet lang daarna verschenen de hondskop, de hanekop en de doodshoofden. Goeroe Pandadap vluchtte naar de hoeta Tarean. Ook daar maakte hij een pangaeloebalang-beeld, opdat de hondskop, de hanekop en de doodshoofden hem niet verder zouden kunnen achtervolgen. Maar de hondskop, de hanekop en vier doodshoofden kwamen hem toch weer achterna. Daarop vluchtte hij naar de hoeta Maratoer (Silou Kahean) en maakte daar een pangaeloebalang en een steenen beeld om de achtervolgers tegen te houden. Toch kwamen de hondskop, de hanekop en 3 doodshoofden op hem af om hem te doden. Daarna vluchtte hij naar de hoeta Sitoenggoeng (Boven Dolog Silou); ook daar maakte hij een pangaeloebalang en een steenen beeld. Op de genoemde plaatseen zijn nu geen beelden meer te zien; als bewijs

dat ze er geweest zijn ziet men echter nog de vroeger daarbij geplante bloemen.

Toen hij in Sitoenggoeng gekomen was, kwamen toch nog de hondekop, de hanekop en 2 doodshoofden hem achtervolgen. Hij vluchtte verder naar de hoeta Partibi Sinombah (Boven Dolog Silou); ook daar maakte hij een pangoeloebalang en een steenen beeld, waarvan thans alleen nog de planten te zien zijn. Nog kwamen de hondekop, de hanekop en een doodshoofd achter hem aan. Hij vluchtte verder naar Hoeta Saing (Boven Dolog Silou) en verborg zich daar in het bosch, daar hij hoe langer hoe bevreesder werd voor zijn achtervolgers. Toen de hondekop hem kwam aanblaffen en de hanekop en het doodshoofd zich vertoonden, stak hij zijn rotanstok in den grond. De hondekop en de hanekop bleven hem echter achtervolgen. In Mariah Dolog gekomen trok hij zijn mes, de hondekop weerde den slag af met zijn tanden en het mes viel Goeroe Pandadap uit de handen. Daarom heet het heilige bosch bij Hoeta Saing tot op den huidigen dag Poelou Malnou (Rotanbosch) en dat bij Mariah Dolog : Poelou Gading, omdat daar de rotanstok en de soehoel gading (mes met ivoren heft) van Goeroe Pandadap zijn achtergebleven. Goeroe Pandadap vluchtte verder naar Samosir. De hondekop en de hanekop zetten hem nog steeds na. Nu had Goeroe Pandadap daar een toovermiddel Sillasoeha genaamd in een groote aarden pot. Door de uitwaseming (Mal. h a w a) van de Sillasoeha werden de hondekop en de hanekop in de pot getrokken, waar ze smolten. Daarna bleef Goeroe Pandadap drie jaar op Samosir om machtiger toovermiddelen te maken. Na die drie jaar keerde hij naar Simaloengoen terug om een tegenstander te zoeken, daar hij zich verschillende geduchte en onfeilbare tooverkunsten had eigen gemaakt. Goeroe Paha ni Hioeng verkeerde in de meening, dat het Goeroe Pandadap vergaan was, zoals andere door hem verslagen tegenstanders, bijv. Goeroe Marsaong Adji, en dat Goeroe Pandadap evenals de anderen gedood was door de tegen hem uitgezonden tooverkrachten. Goeroe Paha ni Hioeng had een dobbelgelegenheid geopend bij een doerianboom in de oude hoeta van Dolog Sariboe Bangon (Silou Kahean). Eens op een nacht kwam Goeroe Pandadap op die dobbelplaats. Hij vroeg aan een der mensen daar: „Zeg vader, verkoop je hier rijst ?" Goeroe Paha ni Hioeng hoorde aan de stem, dat de vreemdeling Goeroe Pandadap was. Hij gaf zijn metgezellen een wenk, dat ze den vrager geen eten moesten geven, maar bittere woorden. Nogmaals vroeg Goeroe Pandadap : „Vader, is hier iemand die rijst verkoopt ?" Men antwoordde hem : „Aan iemand die verloren heeft in den toverkamp geven wij geen rijst." Goeroe Pandadap vroeg : „Als ge mij geen rijst wilt geven, wilt ge mij dan aan vuur helpen ?" Ze antwoordden : „Ja, zoo'n verslagene heeft natuurlijk geen vuur." Toen vroeg hij nog eens om een vuurslag. Ze gaven hem er een en hij sloeg vuur. Nadat hij vuur

had aangelegd pofte hij bij gebrek aan rijst eenige nangkapitten die hij toevallig bij zich had. Zoodra er een gaar was namen de volgelingen van Goeroe Paha ni Hioeng die weg, daar Goeroe Pandadap niet goed zien kon. Geen enkele pit kreeg hij te eten. Goeroe Pandadap vroeg : „Waar zijn mijn gare nangkapitten ?” Ze antwoordden : „We weten het niet,” terwijl zij ze n.b. zelf opgegeten hadden ! Het vuur was ook al door de volgelingen van Goeroe Paha ni Hioeng uitgedoofd. Goeroe Pandadap zei : „Mijn vuur is uitgedoofd, mag ik nog eens vuur slaan ?” Goeroe Paha ni Hioeng antwoordde : „Je mag zooveel vuur nemen als je wilt.” Goeroe Pandadap was ondertusschen hoe langer hoe boozer geworden. Toen wendde hij al zijn toovermacht aan. „Hoort hoe het klinkt als ik vuur sla,” zei hij. Tik — tik zeide de vuurslag, een geweldige donderslag weerklonk en alle aanwezigen met inbegrip van Goeroe Paha ni Hioeng waren vernietigd; alleen Goeroe Pandadap bleef in leven. Vroeger beschouwde men een machtig toovenaar als een heilige en ieder beefde voor hem. (De Toeān Bandar Hanopan herinnert zich nog den steen te Maratoer gezien te hebben; deze was kleiner dan de pangoeloebalang te Toejoeng Porad. De geest van dezen pangoeloebalang is een van de vier sinoembahs, die tezamen in mediums neerdalen te Bandar Hanopan. De andere drie zijn : Pagar Pangorom, bij de hoeta Bandar Hanopan; Sinoembah Parapat, bij Parapat; Partoea Sihoelati na Bolon aan de Bah Ambolotoe, 3 km van Bandar Hanopan, alwaar een verlaten dorp is, waar thans nog levende oude mensen in hun jeugd de palen van de Roemah Bolon hebben gezien. Bij zulk een manifestatie der geesten werd een karbouw geslacht; het deel van ieder der vier werd gereedgemaakt, en vervolgens werden ze aangeroepen. Ze hadden geen vast medium, maar daalden neer in een der omstanders, die daarna geen kinderen meer kon krijgen).

Het hierboven medegedeelde verhaal over den tooverwedstrijd in Nagori Dolog is vertaald uit een Maleischen tekst afkomstig van Toeān Silou Kahean. Het is in geheel Dolog Silou bekend. Gewoonlijk hoort men Goeroe Paha ni Hioeng noemen als den naam van den Tobaschen datoë, die de beelden gemaakt heeft. De naam van zijn tegenstander wordt zeer verschillend opgegeven. Een eenigszins afwijkende versie, ons in het Bataksch verteld door si Idim te Silou Marawan, luidt als volgt : Goeroe Pak ni Hioeng en Goeroe Hapea onmoetten elkaar te Nagori Dolog. De eerste kwam uit Toba, de laatste uit de benedenlanden. Op bevel van den radja gingen zij zich met elkaar meten in tooverkracht. Ieder stond aan een kant van de Bah Karei. Goeroe Pak ni Hioeng maakte een steenen tijgerbeeld, Goeroe Hapea een steenen olifant. Goeroe Hapea sprak : laat je tijger op mij afspringen ! Goeroe Pak ni Hioeng sprak een tooverformulier uit, om den tijger naar de overzijde te laten springen. Maar Goeroe Hapea prevelde een bezweringsformule, waar-

door de tijger aan zijn plaats gekluisterd bleef. „Mijn tijger wi niet springen,” zei Goeroe Pak ni Hioeng. „Gebruik dan die rietstengel”, zei Goeroe Hapea. Goeroe Pak ni Hioeng stak een rietstengel in het water; die werd een slang en zwom naar de overkant. Maar weer prevelde Goeroe Hapea een bezweringenformule en de slang werd door den stroom meegesleept. „Nu is het jouw beurt,” zeide Goeroe Pak ni Hioeng. „Ik ben aan het eind van mijn kennis.” Goeroe Hapea liet de steenen olifant in het water springen en hoe Goeroe Pak ni Hioeng ook trachtte hem door zijn tooverkunsten af te weren, het gelukte hem niet; steeds dichter kwam de olifant bij hem. Daarom vluchtte hij naar Toba terug; onderweg richtte hij tot zijn bescherming pangoloebalangs op in Maratoer, Pamatang Dolog, Partibi Sinombah, Hoeta Saing (Poelou Malnou), Sipolin, Bangon Dolog (oude naam van Silou Marawan) en Poerba Sinombah.

Nog een andere verteller deelde mede, dat de laatste hondenkop in het Tobameer gevallen is en daar een nog heden geschuwde gevaarlijke plaats is geworden.

De paranggiran van den goeroe uit de benedenlanden in de Bah Karei was volgens ooggetuigen zoo groot, dat een vrijdenkend mantri hem als badkuip gebruikte!

151. **Pagar Si Goendaba** op het dorpsplein van Toejoeng Porad.

Afmetingen : Hoogte 39 cm; omvang ± 85 cm.

Beschrijving : Zie fig. 47. Op een rechthoekig voetstuk zit een figuur met de voetzolen tegen elkaar, de armen tegen de borst, de linkerarm iets meer opgeheven dan de rechter. Op de plaats van den hals is een tamelijk diepe holte. Het hoofd ontbreekt.

Vereering : Jaarlijks wordt vleesch en sirih aan dit beeld geofferd.

Oorsprong : Ook dit beeld zou door Goeroe Pandadap gemaakt zijn, zie het verhaal bij No. 150. Het woord g o e n d a b a wordt toegepast op houten en steenen kisten van verschillende soort. De naam Pagar Si Goendaba wijst er dus op, dat de holte niet slechts diende om het hoofd in te zetten, maar dat het beeld diende als vat voor het toover-beschermingsmiddel (p a g a r), terwijl wellicht het thans verdwenen hoofd als deksel dienst deed.

152. **Pangoeloebalang Sariboe Dolog**, aan den rand van de hoeta Sariboe Dolog.

Afmetingen : Hoogte 35 cm; omvang 35 cm.

Beschrijving : Een beeld in zittende houding met de handen op den schoot.

Vereering : Men offert er aan om voorspoed en gezondheid te krijgen.

Oorsprong : Dit beeld zou honderden jaren geleden gemaakt zijn door Toean Dolog Malela, in een tijd toen er veel ziekten en oorlogen waren.

Door aan het beeld kippen en varkens te offeren hoopte hij het land Sinasih tegen ziekte en oorlog te beschermen.

153. **Omboeng Goeroe**, aan den rand van de hoeta Doerian Banggal.
Afmetingen : Hoogte 53 cm; omvang 68 cm.

Beschrijving : Een beeld in zittende houding met de handen op den schoot.

Vereering : Het beeld wordt nog vereerd door de leden van een bepaalde familie, wanneer zij zich in moeilijkheden bevinden, om van hun nooden bevrijd te worden.

Oorsprong : Een jongen, wiens naam niet meer bekend is, maar die behoorde tot het geslacht der voorouders van Lakim m. Damanik te Doerian Banggal, ging eens sprinkhanen vangen op een pas afgebrande ladang. Bij het achtervolgen van de her- en derwaarts vliegende insecten viel hij in een kuil met brandend hout en verbrandde daar. Zijn ouders gingen hem zoeken maar vonden slechts de stok waarmee hij naar de sprinkhanen geslagen had aan den rand van de kuil. Eenige jaren later verscheen de jongen in den droom aan een van zijn familieleden en sprak : „Ge moet nu een woning voor mij maken als aandenken en mij daar vereeren." De man, Rahali geheeten, een voorvader van Lakim, maakte het beeld, en hij en zijn familie wendden zich tot dit beeld, geheeten Omboeng Goeroe, om gezondheid en voorspoed af te smeeken, terwijl ze daarbij een varken slachten en een feest gaven.

VII. LANDSCHAP SI LIMA KOETA.

154. **Pangoeloebalang** van de hoeta Naga Maria op een landtong tusschen twee ravijnen, ongeveer 500 meter van het kantoor van den Radja van Si Lima Koeta te Pamatang Si Lima Koeta.

Afmetingen van het eerste beeld : Hoogte 37 cm; breedte 15 cm.

Het derde beeld is ongeveer even groot, het tweede iets kleiner.

Beschrijving : De pangoeloebalang bestaat uit vier steenen, waarvan er drie mensen voorstellen, doch zeer ruw bewerkt zijn. De vierde steen is wat groter en balkvormig, met in den voorkant een gat, dat doorloopt met een bocht tot den onderkant. Hij wordt parhoeningan (vijzel voor kurkuma) genoemd.

Vereering : Vroeger werd jaarlijks als de aren van de rijst begonnen te zwollen een bruine hond of haan geofferd; dit deed men ook bij droogte, terwijl men dan tevens de steenen met water begoot. Om droog weer te krijgen maakte men vuur bij de beelden en gaf hun zout en gember te eten. Bij het hordjataoen, het grote gemeenschappelijke feest van de hoeta's Naga Sariboe, Naga Maria, Naga Timboel, Naga Bosar, Bandar Sariboe en Mardingding, werd de kop van de feestkarbouw naar den pangoeloebalang

gebracht en daar door de pangoeloe's gegeten. Thans offert men aan den pangoeloebalang nog bij ziekte en andere rampen.

Oorsprong: De steenen zouden ontstaan zijn uit de zeven schoone dochters van een radja in Poerba Sariboe, die door hun vader in toorn vervloekt waren. Vier ervan vlogen naar Naga Maria en drie naar Seberaja, Landschap Soeka, Karolanden, waar ze ook een pangoeloebalang werden. De pangoeloebalang waarschuwde vroeger door geschreeuw bij de nadering van vijanden of bij komende epidemieën.

155. **Pangoeloebalang** aan den rand van een ravijn bij Rakoetbesi.

Afmetingen: Beeld naar schatting 30 cm hoog en 10 cm breed en steen naar schatting $30 \times 20 \times 15$ cm.

Beschrijving: Het beeldje geldt als mannelijk; het heeft een tamelijk spits hoofd en voor de borst opgeheven handen. Een vrouwelijk beeld is naar men zegt door een zendingsonderwijzer weggeworpen. Dwars door den anderen steen is een rond gat gemaakt.

Vereering: De pangoeloebalang is eigendom van Toean Rahoetbosi. Ook de andere drie hoofden, die vroeger in deze hoeta waren, offerden er mede kip, rijstemeel en pisang aan.

Oorsprong: Onbekend.

156. **Pangoeloebalang** op den heuvel Oeroek-oeroek Mandiri te Dolok Pariboean.

Afmetingen: I hoogte 62 cm; breedte 40 cm.

II hoogte 39 cm; breedte 25 cm.

Beschrijving: Menschelijke figuren met de handen opgeheven voor de borst; I heeft tot op de schouders afhangende ooren, II heeft geen hoofd meer. Dit is er naar men zegt af geschoten door de Atjehsche huurbenden van den vijand uit Raja, omdat de beelden door het geroep van „moen soeh” tegen hun komst waarschuwden.

Behalve deze twee beelden zijn er nog een groote en een kleine vormeloze steen.

Vereering: Het offerdier voor dezen pangoeloebalang was een hond (*asoë soenggam balanga*). Het moest in zijn geheel ter plaatse gegeten worden; niets ervan mocht in de hoeta komen. Men offerde elk jaar als de rijst op het veld stond, opdat deze niet door de muizen geteisterd zou worden. Na den oogst gaven alle dorpsbewoners van iedere nali rijst een *toembaa* aan het hoofd ter bestrijding van de kosten van het offer aan den pangoeloebalang. Kinderen die nog geen tanden hadden mochten den pangoeloebalang niet zien. Vroeger zou zich bij de beelden een pot met het tovermiddel *si biangs a* bevonden hebben. De kop van den geofferden hond

werd daarin gedaan, en werd onmiddellijk vloeibaar. Thans is deze pot niet meer te vinden.

Oorsprong : Onbekend.

157. **Pangoeloebalang** op een heuveltje bij de Aek Bolon te Bangoen Sariboe; twee beelden.

Afmetingen : De beeldjes zijn ongeveer 20 en 25 cm hoog.

Beschrijving : Ruw bewerkte menschelijke figuurtjes met de handen opgeheven voor de borst, het gezicht naar het noorden. Verder is er nog een kleine steen, welke het overblijfsel zou zijn van een derde beeld, dat door vijanden vernield werd, omdat het bij hun nadering waarschuwde door het geroep van moesoe ! moesoe ! De beelden zijn omgeven door een vierkant walletje.

Vereering : Vroeger offerde men vrijwel jaarlijks honden- en kippenvleesch (*aso e sibalanga en manoek mira*). Nu is dit al in vier jaar niet meer geschied.

Oorsprong : Men weet slechts dat de pangoeloebalang door een der vroegere hoofden van Bangoen Sariboe gemaakt is.

158. **Pengoeloebalang** in het bosch bij Pariboean.

Beschrijving : Hier is geen beeld, doch slechts vijf steenbrokken, roodachtig van kleur. Vroeger zou het één steen geweest zijn, doch dieven hebben dien stuk geslagen, omdat hij bij hun nadering de bewoners van het dorp waarschuwde.

Vereering : Vroeger offerde Goeroe Pa Rihati Tarigan geregeld aan den pengoeloebalang als de rijst aren begon te krijgen. Het offer bestond uit een bruinen hond, een haan en een grooten visch. De heele koeta gaf bijdragen van rijst voor het offerfeest. Tijdens dit feest bracht men een nacht in het bosch bij den pengoeloebalang door. Men beschouwde dit als den voornaamsten helper in het geestenrijk, meer nog dan den sinoembah Dolok Pamoedjan (de heuvel bij Pariboean) en den sinoembah van de tapian (badplaats). Na den dood van den goeroe is er in langen tijd niet geofferd. De bij den pengoeloebalang groeiende bamboes, waarvan de goeroe het uitsluitende gebruik had, zijn nu met goedvinden van zijn zoon in het bezit van den radja teruggekeerd. Men beweert, dat de plaats waar de pengoeloebalang zich bevindt, soms moeilijk op te sporen is, telkens verdwaalt men op weg er heen. Voorbij Pariboean is rechts van den weg een nieuw graf. De man, wiens beenderen daarin zijn bijgezet, was levensmoede, omdat hij zijn geliefde dochter verloren had. In zijn wanhoop ging hij naar den pengoeloebalang en bevuilde de steenen. Een paar dagen later was hij dood.

Oorsprong : Onbekend.

LIJST VAN ILLUSTRATIES.

1. Kaart van de Onderafdeeling Simaloengoen, aangevende de Zelfbesturende Landschappen en de Districten met de hoofdplaatsen en eenige belangrijke wegen en rivieren. Gemaakt bij het kantoor van de Locale Waterstaat te Pamatang Siantar. De spelling van sommige namen is de gebruikelijke onjuiste.
2. Houten figuur aan een tooverstaf. Naar een tekening van G. L. Tichelman.
3. De grootste van de twee tijgers, en relief uitgehouwen in een rotsblok bij de badplaats te Rambe (No. 51). Naar een potloodschets van G. L. Tichelman.
4. Plattegrond van het Natuurmonument Batoe Gadjah bij Dolok Panriboean (No. 60). Gemaakt door den Opnemer Djoearang Rambe.
5. Pangoloebalang te Djoema Tondang (No. 102). Naar een potloodschets van G. L. Tichelman.
6. Grafbeeld van Ompoeng Tariti te Silou Boentoe (No. 120). Naar een schetsteekening van G. L. Tichelman.
7. Beelden op het dorpsplein te Adjibata (Tapanoeli). Foto V. Coenraad-Uhlig.
8. Beeldje opgegraven in de onderneming Bah Soemboe nabij Tebing Tinggi, thans in het bezit van den heer J. A. Coenraad te Pamatang Siantar. Foto V. Coenraad-Uhlig.
9. Pangoloebalang te Gariang in Padang Lawas. Foto Voorhoeve.
10. Moderne beelden in Moeara (Tapanoeli). Naar een prentbriefkaart.
11. Modern graf van Ompoen Sinda Sirait bij Parapat. Naar een prentbriefkaart.
12. Chineesche graffigur uit de Wei-periode (386 — 534 n. Chr.). Naar een reproductie in een Engelsch tijdschrift.
13. Plastieken van Chineesche krijgers uit de Wei-periode. Naar een reproductie in een Duitsch tijdschrift.
14. Silaon te Pamatang Siantar (No. 1). Foto H. E. Behr.
15. Schaakstuk van den vorst van Nagoer, thans te Pamatang Siantar (No. 4). Foto Benjamin Damanik.
16. Schildpadvormige steen met uitholling, thans te Pamatang Siantar (No. 5). Foto Benjamin Damanik.
17. Onvoltooid grafbeeld te Radja Maligas (No. 45a). Foto Voorhoeve.
18. Kop van een ruiterbeeld (No. 126). Foto H. E. Behr.
19. Kop gevonden te Pamatang Siantar (No. 3). Foto Mr. I. C. de Regt.
20. Poeanglima Boengkoek te Pamatang Tanoh Djawa (No. 38). Foto Melati.
21. Si Djoring te Pamatang Tanoh Djawa (No. 39). Foto Melati.
22. Varkenstroog (palangka ni baboe) van het verlaten dorp Pagar Bosi (No. 41). Foto Melati.
23. Grafsteen (anisan) van Radja Tandoeng Bolon te Bandar Kebon (No. 24). Foto Benjamin Damanik.
24. Paranggiran aan den oever van de Bah Pamoedjian bij Pamatang Bandar (No 27). Foto Benjamin Damanik.
25. Pangoloebalang Si Bintang Mangaraba te Bandan (No. 9). Foto Voorhoeve.
26. Beeld te Silakkidir (No. 44). Foto H. E. Behr.
27. Silaon te Pamatang Djorlang Hataran (No. 53). Foto H. E. Behr.
28. Schaakstukken van Toean Batangiou te Silakkidir (No. 44). Foto H. E. Behr.
29. „Datoe Daloe“ in de concessie Bah Djambi (No. 43). Foto Melati.
30. Batoe Marhomit aan de rivier Habajakan te Bangoen Batoe (No. 49). Foto Melati.

31. Beelden en reliefs te Rambe (No. 51). Foto Benjamin Damanik.
 32. Reliefs bij de badplaats te Rambe (No. 51). Foto Benjamin Damanik.
 33. Singa uitgehouwen in het oevergesteente bij Rambe (No. 51). Foto Tichelman.
 34. Een der olifanten van het Natuurmonument Batoe Gadjah (No. 60). Foto H. E. Behr.
 35. Beenderkist te Sioehan (No. 69). Foto Tichelman.
 36. Pangoeloebalang met paranggiran te Mardjandi Asih (No. 46). Foto Melati.
 37. Pangoeloebalang te Sorba (No. 52). Foto Melati.
 38. Boroe Sanjang Naga, beelden in het water bij Patali in Sidasoehoet Girsang (No. 74). Foto Voorhoeve.
 39. Pangoeloebalang Si Dogor-dogor bij Sidolon-dolon in Porti Girsang (No. 72). Foto Voorhoeve.
 40. Palangka Batoe in de buurt van Bandar Raja (No. 125). Foto Toejan J. Kadoek Saragih.
 41. Pangoeloebalang op den heuvel Boentoe Siantar boven Tamboenrea (No. 37). Foto Voorhoeve.
 42. Beenderpot van Pamatang Tanoh Djawa (No. 40). Fotocollectie Kon. Bat. Gen.
 43. Beenderpot in den vorm van een olifant. Pamatang Tanoh Djawa (No. 40). Fotocollectie Kon. Bat. Gen.
 44. Oudheden gevonden aan de Bah Kata bij Pamatang Panei (No. 98). Foto H. E. Behr.
 45. Beeldje te Bandar Raja (No. 124). Foto Voorhoeve.
 46. Beenderkist te Maria Pane (No. 107). Foto Melati.
 47. Pagar Si Goendaba te Toejoeng Porad (No. 151). Foto H. E. Behr.
 48. Graf te Silou Bona (No. 123). Foto Benjamin Damanik.
 49. Pangoeloebalang te Maria Pane (No. 107). Foto Melati.
 50. Steenen kist bevattend het gebeente van Toejan Doriadjim te Nagori Dolog (No. 149). Foto H. E. Behr.
 51. Pangoeloebalang in het bosch Pintoe Adji bij Silou Marawan (No. 141). Foto Toejan Sarmahata Damanik.
 52. Sanggapati bij het dorp Mariah (Dolok Panriboean) (No. 61). Foto Voorhoeve.
 53. Pangoeloebalang bij Toejoen Porad (No. 150). Foto H. E. Behr.
 54. Grafbeeld van Goeroe Langkat Banoea Sisi in Raja Kahean (No. 126). Fotocollectie Oudheidkundige Dienst Serie A No. 987.
-

VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN.

- p. 1 r. 13 v. o. staat uitstekkende lees uitstrekende
 p. 10 r. 11 v. o. „ dien „ die
 p. 11 r. 10 v. b. „ de voorstelling „ die voorstelling
 p. 11 r. 18 v. b. „ Paras Siloeman „ Paransiloeman
 p. 13 r. 1 v. b. „ gemeeenschappelijk „ gemeenschappelijk
 p. 15 noot 1. Volgens W. K. H. Ypes, Bijdrage tot de kennis van de stamverwantschap, de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht der Toba- en Dairibataks (1932), blz. 88 wordt in de holte soms een weinig van het offer gedaan.
 p. 18. Een hampatong afgebeeld op een oude door de Zending uitgegeven prentbriefkaart vertoont verschillende figuren boven elkaar. De penis van de bovenste figuur dient tevens als neus van de daaronder geplaatste.
 p. 22 r. 12 v. b. Het teeken achter „wordt“ moet een ; zijn.
 p. 23 laatste alinea. Vgl. over het uitsteeksel op het hoofd van Bataksche beeldjes nog het aangehaalde werk van Ypes, blz. 385.
 p. 33 r. 9 v. o. staat zoodra lees Zoodra
 p. 37 r. 17 v. b. Het teeken achter „sirihbladeren“ moet een komma zijn.
 p. 45 r. 17 v. b. staat steen lees steenen
 p. 53 laatste alinea. Een fraai groot grafhuis staat ook in Radja Maligas: het is afgebeeld bij Bartlett, Anisan pl. XVI.
 p. 54 no. 40b. Volgens van den heer J. H. Neumann ontvangen inlichtingen noemt de inventaris van het museum als vindplaats van dit beeld de oude concessie Marimboen, ten ZW van de kampong van dien naam. Hiermede zal wel bedoeld zijn Maroeboen. Toeant Hoeta Bajoe Maroeboen deelde ons mede, dat dit een van twee beelden is, welke gestaan hebben op het graf van den 16den Radja van Tanoh Djawa, geheeten Toeant Oesoel, en zijn vrouw, die te Maroeboen begraven zijn.
 p. 57 r. 12 v. o. staat van ouden lees van een ouden
 p. 59 no. 45b. Dit beeld is geschenken aan het Ethnografisch Museum te Leiden.
 p. 61 no. 48. Te Hatoendoehan is ook een parsiroan, waarbij een kleine steenen parbasoehan staat, die met schematisch aangegeven menschen-gezichten is versierd.
 p. 62 r. 3 v. b. De woorden „afzonderlijk ergens“ moeten niet vet gedrukt zijn.
 p. 64 no. 51. Bij een bezoek aan Rambe in 1938 vonden wij naast den pangoloebalang een altaar opgericht, waaronder een toeboeng-vrucht (hetzelfde als de bij no. 12 genoemde halatoe) stond. Voor dit altaar bevond zich een ruime feesthut, waar enkele dagen te voren muziek gemaakt was.
 p. 64 r. 2 v. o. staat tegenwoordiggen lees tegenwoordigen
 p. 69 r. 8 v. b. „ palmijntappers „ palmwijntappers
 p. 91 r. 6 v. b. „ kerén „ keeren
 p. 91 r. 6 v. o. „ de beelden „ het beeld
 p. 99 r. 8 v. b. „ met armen „ met de armen
 p. 104 r. 5 v. b. „ aren „ aren
 p. 106 r. 19 v. o. „ beelden zeer verweerde „ zeer verweerde beelden
 p. 110 r. 16 v. o. „ de goeroe „ den goeroe
 p. 112 No. 118. Toe te voegen: Afmetingen: Hoogte 52 cm; breedte 23 cm.
 p. 128 r. 15 v. b. staat hoeta lees koeta

Bijlage 1.

Enkele gegevens omtrent Bataksche steenplastiek buiten Simaloengoen.

In de jaren 1926 en 1927 werd door den Resident van Tapanoeli aan den Directeur van Onderwijs een opgave verstrekt van beelden in de Afdeeling Sibolga en Ommelanden. Hierin worden de volgende beelden genoemd:

1. Grafbeeld van een Ompoe ni saksi (Koeria- of negerihoofd) ± 400 jaar oud, op het graf van den eersten persoon, die uit de Tobalanden zich in de koeria Tapanoeli vestigde, gelegen in die koeria bij de kampong Pagaran Ri. Een afbeelding in het door het Kantoor voor de Volkslectuur uitgegeven maandblad Sri Poestaka, jaarg. 1928, vertoont een ruiter op een olifant, een zittende figuur en een dierenkop(?)

2. Beeld in de kampong Aek Loeboe op het graf van Ompoe Tongamonnong, indertijd de moeder van een klein vorstje in de koeria Sipakahi, waarvan het tegenwoordige (1927) kamponghoofd van Aek Loeboe een afstammeling is. Zittende figuur met opgetrokken knieën, de handen om de knieën geslagen. Vierkante schouders, hoekige breede onderkin. Gemaakt in 1895. Voor het beeld staat een zuiltje van ± 20 cm hoogte, bestaande uit een afgeknitte achthoekige pyramide met erop een halve bol met de ronde kant naar boven gekeerd. Foto Oudh. Dienst 8911; Invent. Buitenbez. no. 167a.

3. Beeld in de kampong Panombanan op het graf van Bottis, een radja uit dezelfde familie als de kepala koeria van Sipakahi. Staat op een grafheuvel. Zittende figuur met opgetrokken knieën, handen om de knieën, geslachtsdeel ruw aangegeven. Vierkante schouders, dikke hals, breed gezicht. Gemaakt in 1907. Vóór het beeld een zuiltje als bij no. 2. Foto Oudh. Dienst 8912; Invent. Buitenbez. no. 167b.

4. Beeld op een berg in het bosch, ± 500 m van no. 3, op het graf van Goeroe Sinongan, die radja en tevens datoë was. Figuur op een voetstukje; de handen zijn tegen de opgetrokken knieën geplaatst, ten teeken, dat hij een hoogen ouderdom bereikte. Korte, dikke hals; ver vooruitstekende onderkin, dwars uitstekende ooren. Hoogte ± 50 cm. Foto Oudh. Dienst 8912a; Invent. Buitenbez. no. 167b.

5. Twee beelden, ± 2 km ten Noorden van Hoeboe, op de plaats waar vroeger de kampong Siantar Goenoeng was, op het graf van Ompoe Nibolga en zijn vrouw. Deze radja kwam uit kampong Hoetabarat bij Taroetoeng en stichtte Siantar Goenoeng. Bij den man zijn de armen gekruist, de ellebogen rusten op de heupen, de handen voor de borst. Deze houding zou aanduiden, dat de vorst in ouderdom gestorven is, maar niet zeker was van zijn rijk. Zijn zoon Goeroe Saintan is dan ook door Patoela Begoe verdreven naar Saroematinggi; diens zoon kwam naar Hoeboe en was de voorvader van het kamponghoofd aldaar. De vrouw heeft de handen in sembah-houding. Beide beelden hebben een gat in de borst, waarvan niemand de beteekenis wist. Hoogte boven den grond ± 50 cm, in de grond nog ± 20 cm. Breedte ± 30 cm. Het beeld van de vrouw is iets kleiner. Ouderdom ± 200 jaar. Foto's Oudh. Dienst 8913 en 8913a; Invent. Buitenbez. no. 167c.

6. Beeld op het graf van Radja Pardekke op de plaats van de vroegere kampong Dolok Nagodang, hoog 60 cm, zeer verweerd. De linkerhand rust op de rechterheup, de rechterhand wijst naar boven toe, hetgeen zou beteekenen, dat zijn rijk niet erg groot was. Ouderdom ± 200 jaar. Foto Oudh. Dienst 8914; Invent. Buitenbez. no. 167d.

7. Ruiterbeeld in de kampong Pakpahi, 1.25 m hoog, op het graf van si Memar gelar Ompoe Sitimballon, koeriahoofd van Sipakahi, ± 1875 gestorven, grootvader van het tegenwoordige (1927) koeriahoofd. Hij zit op een zadel met stijgbeugels, terwijl hij in de handen een kroon (?) heeft ten teeken van zegen. Daar hij de vorst uit die streek is

bevindt hij zich te paard. Bij het paard valt op de typische vorm van den snuit (met omgekrulde lippen) en de primitieve pooten. Foto Oudh. Dienst 8915; Invent. Buitenbez. no. 167.

8. Ruiterbeeld op een heuvel in het bosch op de plaats van het oude Oente Moengkoer, op het graf van Sabar di Laoet, grootvader van het koeriahoofd van Oente Moengkoer. Handen op den nek van het paard, zonder kroon; er stond n.l. een hogere boven hem, de radja van Pakpahi.

Omtrent beelden in de Onderafdeeling Angkola en Sipirok diende de Controleur W. Coolhaas in 1929 een rapport in, waaraan het volgende ontleend is:

A. ± 250 m ten zuiden van de kerk van Sipagimbar en ± 300 m noordelijk van de afsplitsing van den weg naar Simole-mole trof ik iets Oostelijk van het paardenpad Sigordang Lombang - Sipagimbar in een alang-alangveld 2 grafheuvels aan, waarvan de tweede 11 m NNW van de eerste was gelegen. De beide heuvels waren parallel en de richting van hun hoofdas WZW - NNO. De eerste heuvel was aan de bovenzijde lang ± 2.60 m en breed ± 1.70 m. Aan de voorkant (WZW - zijde) en aan de linker zijkant werd de heuvel begrensd door langwerpige (aan de lengtezijde 3 stuks) rechtop staande, rechthoekige, platte steenen van zeer broze structuur; deze steenen waren door aarde omgeven en daardoor gaaf gebleven; aan de beide andere zijden lagen nog resten van dgl. steenen, die naar de verschheid van de breuk te oordeelen, nog niet zeer lang geleden naar beneden waren gevallen en gebroken. Vlak voor de heuvel stond het onderstuk van een beeld van de zelfde broze steen; nl. een primitieve voorstelling van een zitstuk met beenen. Een oude kampongbewoner herinnerde zich nog het beeld met een hoofd te hebben gezien; dit was er echter afgeslagen, daar „de paarden er van schrokken". Het breukvlak was tamelijk nieuw. Een 2e beeld had men volgens hem in een afgrond geworpen. Ten einde verdere beschadiging te voorkomen, liet ik de rest van het beeld naar de woning van het kamponghoofd van Sipagimbar brengen. Bij het uitgraven van het voetstuk, dat een stukje in de aarde zat, kwam een scherf van een bord te voorschijn. De 2e grafheuvel is hoog 1.32 m, lang aan de basis 5.10 m, breed aan de basis 4.30 m, lang aan den bovenrand 3 m, en breed aan den bovenrand 2.10 m. Aan de lengte-zijde liggen 8 steenen, minder zuiver rechthoekig dan die van graf 1 en van een hardere steensoort, aan de voorzijde liggen er 2, waarvan de grootste 52 cm lang is; de groote steen aan de achterzijde is 58 cm lang. Bijna alle steenen hebben een schuine richting naar buiten. Een beeld werd niet aangetroffen. In een afgrond ± 300 m van deze graven trof ik nog een 87 cm hoog beeld van een man aan, tamelijk ongeschonden; het was van dezelfde zachte steensoort als het eerste beeld; ik acht het onmogelijk, dat het oorspronkelijk bij een der genoemde grafheuvels stond; bij het in den afgrond vallen zou het ongetwijfeld in stukken geslagen zijn.

B I. Noordelijk van Sipagimbar, aan het voetpad naar Parsoeloeman, werd aangetroffen een graf (geen heuvel), richting W - O, lang 1.55 m en breed 1.20 m. Het was geheel omzet door steenen; aan de voorzijde aan de NW hoek een 34 cm hoog beeld van een man, aan de ZW zijde het even hoge beeld van een vrouw. Vlak achter het graf stond een driehoekige, vrij kleine steen van zeer harde structuur, een z. g. n. „batoe besi" met de top naar boven; ± 2 m achter het graf stond nog een vrij sterk geschonden 67 cm hoog beeld. Een kampong bewoner vertelde, dat dit laatste beeld gediend had als bewaking van een oudtijds daar gelegen hebbende, thans geheel verdwenen kampong. De grond bij dit graf en dit beeld had, toen mijn a.s. komst in de buurt was bekend geworden, getrild en geluid gegeven. Daar aan deze groep dus eenige bovennatuurlijke macht wordt toegeschreven, liet ik ze geheel intact.

B II. ± 400 m verder dan groep B I in de richting van kampong Parsoeloeman werd een gehele groep van graven gevonden die alle een hoofdrichting W - O hadden.

(Op een bijgevoegd kaartje komen voor 8 graven met steenen, 4 graven zonder steenen, 4 niet verhoogde graven met slechts enkele losse steenen, en 7 beelden. 3 punten worden nog als volgt toegelicht:)

1. gaaf beeld, waarvan alleen de kop was afgevallen maar zoo kon worden opgezet; hoog ± 50 cm. Overgebracht naar het huis van het kamponghoofd.
2. graf met dubbele rij steenen; aan de voorzijde een harde driehoekige ijzersteen zoals bij graf B I.
3. Bij dit punt werden in een daar loopend voetpad gevonden 3 steenen die te samen een zwaar beschadigd, 73 cm. hoog beeld vormen; tevens werden hier in den grond twee bordscherven gevonden. De aanleggers van het voetpad hebben blijkbaar geen ontzag voor graven en beelden gehad; vandaar dat het gaafste beeld werd overgebracht. De beelden, die overigens alle vrij ernstig beschadigd zijn, zijn van dezelfde ruwe afwerking en stellen allen mannen of vrouwen voor.

C. Westelijk van kampong Banoea Radja, ZW van Sipagimbar werd aangetroffen een graf met steenen en fragmenten van een beeld en een graf met steenen en twee beelden, waarvan een gaaf, ± 76 cm hoog met opmerkelijk groot hoofd en één waarvan de bovenhelft ontbreekt.

Alle beelden zijn van primitief, zeker niet Hindoesch maaksel. De gebruikte steen is zoo broos, dat groote ouderdom der beelden uitgesloten is. Ik schat die op 2 à 300 jaar. Vermoedelijk zijn de beelden gemaakt door Bataksche stammen, toen deze van het Toba-meer komend zich in deze streken vestigden. De bevolking is thans niet meer in staat dgl. beelden te maken, maar schrijft de graven en beelden toe aan hare eerste voorouders, die zich in deze streek vestigden; dit lijkt mij juist, o.a. omdat de voorouders van de in het Sipiroksche heerschende marga Siregar als eerste vestigingsplaats in dit gebied opgeven Si Batang Kajoe, thans een verlaten kampong tusschen Somba Debata en Sipagimbar. Van geen der graven kon men opgeven wie de aanlegger was en wie er begraven lag. Bovennatuurlijke macht werd alleen aan het grote beeld van B I, dat de rol van pangoeloebalang vervult, toegeschreven; de bevolking legt zelfs neiging aan den dag de beelden te vernielen.

Een rapport van het Koeriahoofd van Sipirok uit Februari 1938 vermeldt graven met beelden bij Sibatangkajoe, Sipagimbar en verder nog bij Lantjat Djae, 21 km van Sipirok. Dit graf wordt pangoeloebalang genoemd; in de het graf omringende wand van platte steenen bevinden zich verschillende, tamelijk beschadigde beeldjes van ± 30 cm hoogte.

In 1936 bezocht Dr. F. M. Schnitger de graven van Sipagimbar en Banoea Radja en vond ook in Padang Lawas dergelijke graven, waarvan enkele met inscripties in Bataksch schrift. Publicaties van zijn hand over deze vondsten verschenen in de Deli Courant van 5 en 16 Mei 1936, in Onze Aarde, Nov. 1937 en in de door het Instituut Kern te Leiden uitgegeven „Annual Bibliography”.

Een en ander over beelden in de Dairi- en Karolanden vindt men in het op blz. 19 geciteerde reisverslag van Dr. P. V. van Stein Callenfels uit het jaar 1920. Verdere bijzonderheden uit de Karolanden biedt het op blz. 21 aangehaalde artikel van Neumann. Vele beelden in de Dairilanden en elders zijn gefotografeerd door Dr. J. Maasland te Tarotoeng. Waardevolle gegevens uit verschillende streken vindt men ook in de reeds herhaaldelijk genoemde publicaties van H. H. Bartlett. Over de grote versierde beenderkisten van Samosir en elders geeft D. W. N. de Boer, Het Toba-Bataksche huis (Meded. Encycl. Bureau afl. XXIII, 1920) enkele mededeelingen. Een systematisch onderzoek van deze kunst werd onlangs geentameerd door Dr. F. M. Schnitger; de eerste publicaties hierover verschenen in de Deli Courant van 18 en 25 Juni 1938.

Bijlage 2.

Het vervaardigen van den Pangoloelobalang Sanggapati na bolon volgens een Toba-Bataksch handschrift te Leiden uit de collectie Van der Tuuk (Cod. Or. 3400 blz. 249-256), geschreven omstreeks 1855.

Zulk een pangoloelobalang wordt gemaakt door een van één stamvader afstammende groep (na sada o m p o e). Zeven gewapende mannen halen de noodige ingredienten: planten, slangen, een kop van een kiekendief en van een uil, afgevallen rijst, een doodgeboren katje, enz. Op een gunstigen dag gaat een voorvechter een jongentje stelen. Het kind wordt naar een gevreesde heilige plaats (sombaon na langgak) gebracht; daar wordt het gedood door lood in zijn mond te gieten, waarna de datoë met één slag het hoofd van het kind afslaat. Dit en de overige ledematen worden in een pot gedaan, welke begraven wordt op het terrein van een verlaten dorp. Na eenigen tijd wordt de pot opgegraven, de vroeger verzamelde ingredienten worden met den inhoud van den pot vermengd en alles wordt fijngestampt. Daarna wordt alles weer in den pot gedaan, welke vervolgens naar een grasvlakte gebracht wordt. Hier wordt muziek gemaakt, geweren worden afgeschoten en een offer bestaande uit een roodbruinen hond, zout, gember, palmwijn, meelkoeken en sirih wordt aan den pangoloelobalang gebracht. Terwijl de datoë iets van die offergaven in den pot legt spreekt hij een gebed uit, waarin hij den pangoloelobalang smeekt, de vijanden van zijn eigenaars te verdelen. De tekst gaat verder: Daarna gaan wij (met den pot met tooverbrij) naar het dorp terug. Wij zoeken een sapriken boom om den pangoloelobalang daar (onder) te plaatsen, hoogen die plek netjes op, omheinen hem stevig en plaatsen er een vlag, als teeken dat zich aan den voet van dien boom een pangoloelobalang bevindt. Wij planten er sipilit, sisangkil, hatoenggal, sorbasala en silastom. Dan maken wij twee beelden van steen, een aan zijn rechterzijde en een aan zijn linkerzijde. Deze heeten partanda (kenteekenen). Ten slotte roept men de dorpsgenooten bijeen en legt hun geheimhouding op omtrent het bestaan van den pangoloelobalang.

Waardevolle gegevens omtrent pangoloelobalangs en sombaons vindt men in het boven (blz. 140) geciteerde werk van Ypes (zie het register in Adatrechtbundel 38); dat een pangoloelobalang met twee beelden, een mannelijk en een vrouwelijk, steeds pangoloelobalang marorot zou heeten en zonder het doden van een kind gemaakt zou worden is echter een generalisatie die door onze gegevens niet bevestigd wordt. Juist is, dat ook tal van pangoloelobalangs op andere wijze bereid worden; bij de oprichting van twee nieuwe pangoloelobalang-beelden in Simanindo werden bijv. slechts ijzeren voorwerpen er onder begraven om er kracht aan te verleenen.

Deze geschiedenis van den Pangoloelobalang Sanggapati na bolon is in mijn handen tevreden tot nu toe niet gevonden. — — — — —

7. Beelden op het dorpsplein te Adjibata (Tapanoeli).

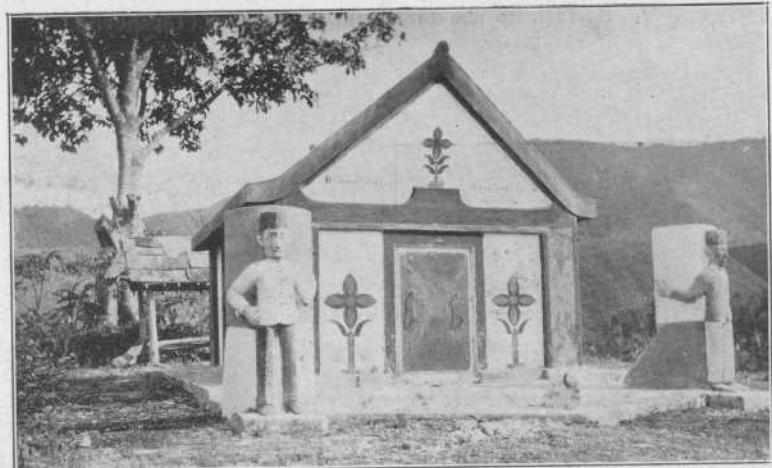
8. Beeldje opgegraven in de onderneming Bah Soemboe nabij Tebing Tinggi.

9. Pangoloebalang te Gariang in Padang Lawas.

10. Moderne beelden in Moeara (Tapanoeli).

11. Modern graf te Parapat.

12. Chineesche graffigur uit de Wei-periode.

13. Plastieken van Chineesche krijgers uit de Wei-periode (386-534 n. Chr.).

14. Silaon te Pamatang Siantar.

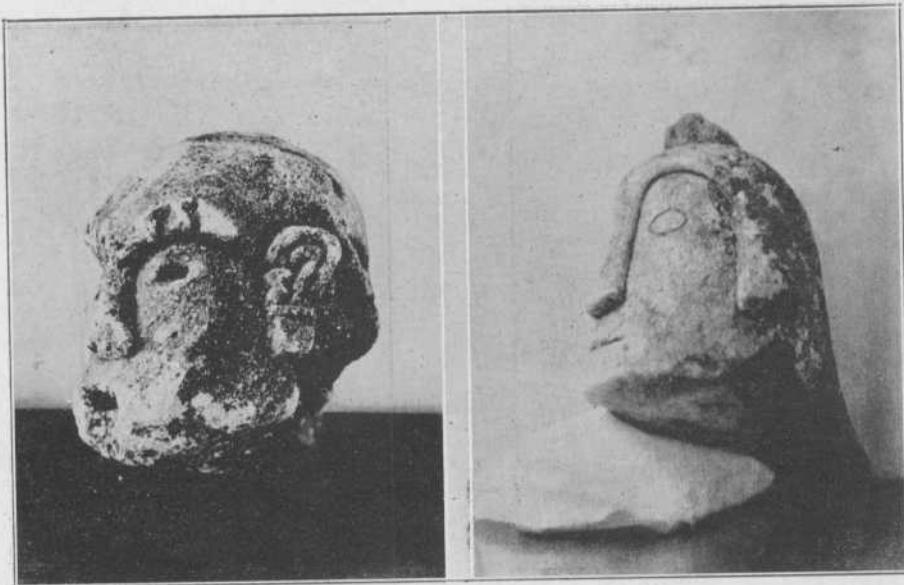
15. Schaakstuk van den vorst van Nagoer,
thans te Pamatang Siantar.

16. Schildpadvormige steen met uit-
holling, thans te Pamatang Siantar.

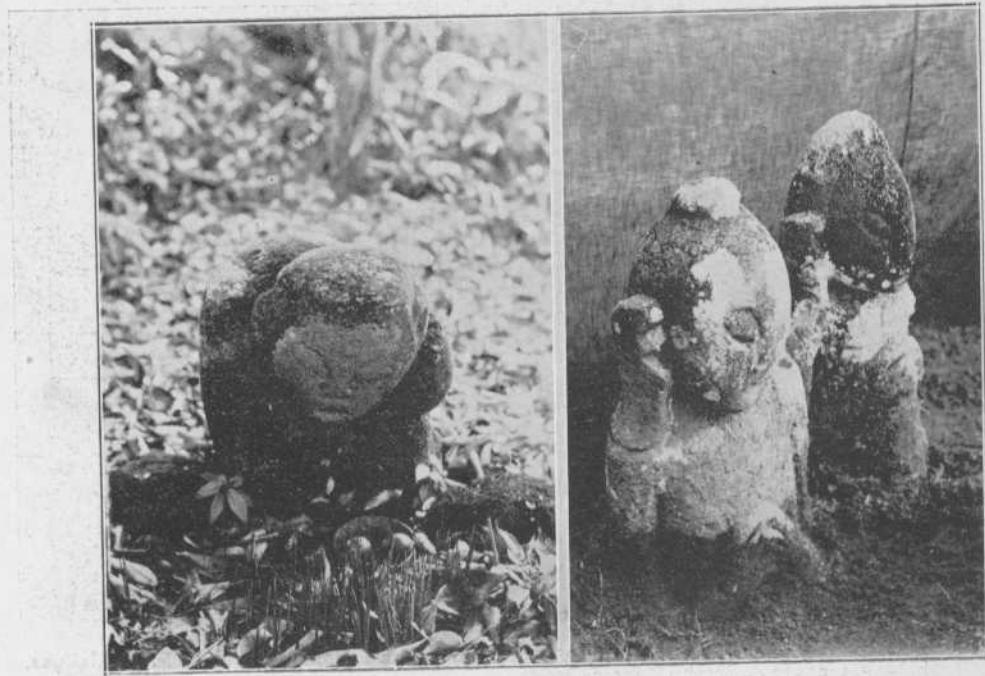

17. Onvoltooid grafbeeld te Radja Maligas.

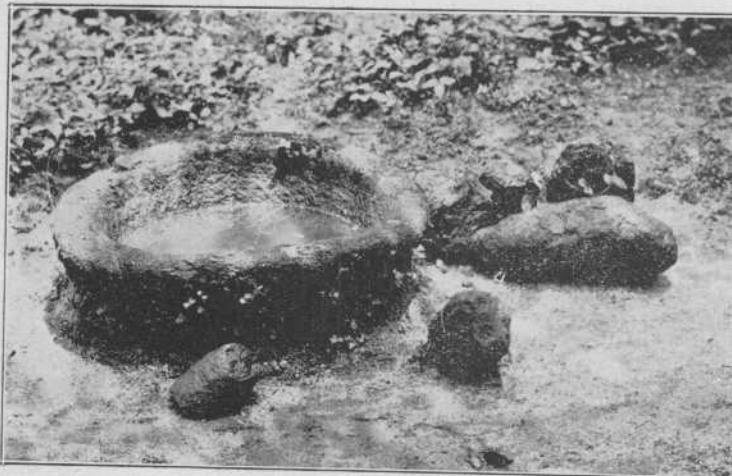
18. Kop van den in fig. 54
afgebeelde ruiter.

19. Kop gevonden te Pamatang Siantar.

20. Poeanglima Boengkoek te Pamatang
Tanoh Djawa.

21. Si Djoring te Pamatang Tanoh Djawa.

22. Varkenstrog (palangka ni baboej) van Pagar Bosi.

23. Grafstenen (anisan) van Radja Tandjoeng Bolon te Bandar Kebon.

24. Paranggiran aan den oever van de Bah Pamoedjian bij Pamatang Bandar.

25. Pangoeeloebalang Si Bintang Mangaraba te Bandan.

26. Beeld te Silakkidir.

27. Silaon te Pamatang Djorlang Hataran

28. Schaakstukken van Toean Batangiou te Silakkidir.

29. „Datoe Daloe“ in de Onderneming Bah Djambi.

30. Batoe Marhomit aan de rivier Habajakan bij Bangoен Batoe.

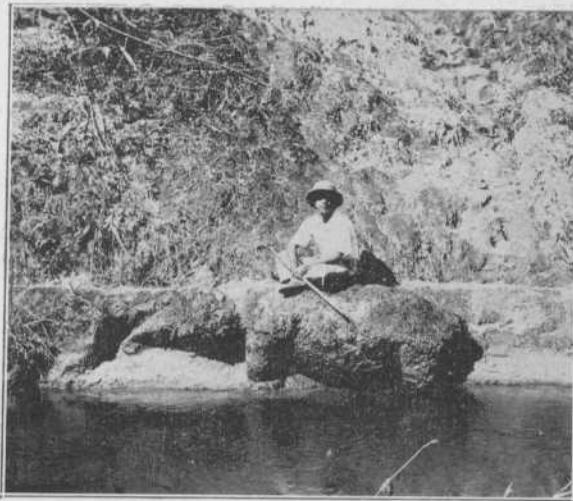
31. Beelden en reliefs te Rambe.

32. Reliefs bij de badplaats te Rambe.

33. Singa uitgehouwen in het oevergesteente bij Rambe.

34. Een der olifanten van de Batoe Gadjah.

35. Beenderkist te Siochan.

36. Pangoeloebalang met parang-giran te Mardjandi Asih.

37. Pangoeloebalang te Sorba.

38. Boroe Saniang Naga, beelden in het water bij Patali in Sidasoehoet Girsang.

39. Pangeloebalang Si Dogor dogor bij Sidolon-dolon in Porti Girsang.

40. Palangka batoe in de buurt van Bandar Raja

41. Pangeloebalang op den heuvel Boentoe Siantar boven Tamboenrea.

42. Beenderpot van Pamatang Tanoh Djawa.

43. Beenderpot in den vorm van een olifant, Pamatang Tanoh Djawa.

44. Oudheden gevonden aan de Bah Kata bij Pamatang Panei.

45. Beeldje te Bandar Raja.

46. Beenderkist te Maria Pane.

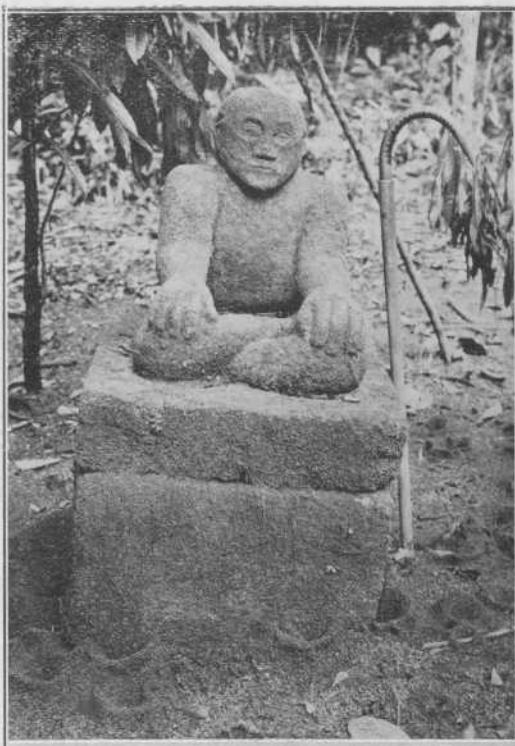
47. Pagar St Goendaba te Toejoeng Porad.

48. Graf te Silou Bona.

49. Pangcloebalang te Maria Pane.

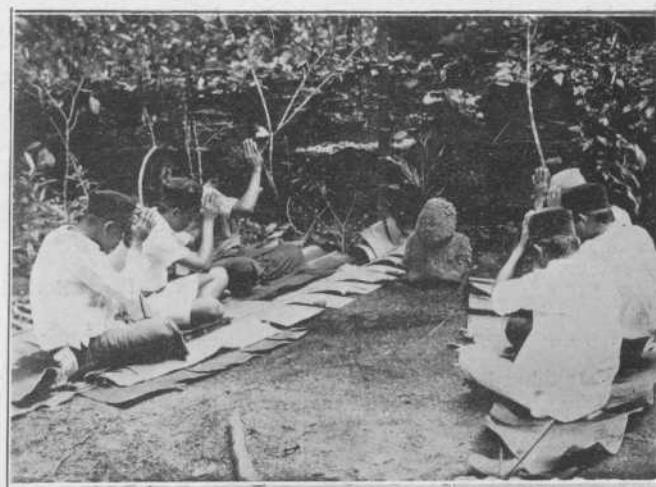
50. Steenen kist bevattend het gebeente van
Toean Doriadjim te Nagori Dolog.

51. Pangoeloebalang in het bosch Pintoë
Adji bij Silau Marawan.

52. Sanggapati bij het dorp Mariah
(Dolok Panriboean).

53. Pangoeloebalang bij Toejoeng Porad.

54. Grafbeeld van Goeroe Langkat Banoea Sisi
in Raja Kahean. 19

100 mm. C. original scale 100 mm. C.
approx. 100 mm.

100

